

**TURUN
YLIOPISTO**

Ikkunoita kipuverbeihin

Mitä argumenttirakenne kertoo kivuntuntemuksen käsitteistämisestä?

Oskari Niskanen

Pro gradu -tutkielma

Kielen oppimisen ja opettamisen tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2023

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Kielen oppimisen ja opettamisen tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Oskari Niskanen

Ikkunoita kipuverbeihin – Mitä argumenttirakenne kertoo kivuntuntemuksen käsitteistä?

Sivumäärä: 85 s.

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen viiden fyysistä kipua ilmaisevan verbin (*sattua, särkeä, koskea, vihloa ja jomottaa*) argumenttirakenteita. Tavoitteenani on selvittää, minkälaisia argumenttirakenteita kipuverbeillä nykysuomessa esiintyy ja kuinka argumenttirakenteet vaihtelevat verbeittäin. Kipuverbien argumenttirakenteen tarkastelun pohjalta selvitän, miten huomiota ikkunoidaan niin kutsutussa kiputilannekehyksessä eli sitä, miten kivuntuntemuksia käsitteistetään. *Huomion ikkunoimisella* tarkoitetaan kielenkäyttäjän tekemiä valintoja siitä, mitä tilanteen osallistujia kielennetään ja mitä ei. *Käsitteistyksellä* taas viitataan tapaan, jolla kielenkäyttäjä hahmottaa kuvaamansa tilanteen.

Käsillä olevan pro gradu -tutkielman pääasiallinen teoreettinen tausta on Anneli Pajusen (2001) yleiskuvauksessa suomen kielen verbien argumenttirakenteesta. Lisäksi tutkielmassani hyödynnän Leonard Talmyn (2000) huomion ikkunoimisen käsitettä, missä suhteessa tutkielmani liittyy myös kognitiiviseen semantiikkaan ja laajemmin kognitiiviseen kielentutkimukseen.

Tutkielmani aineistona käytän Kielipankin ylläpitämää Suomi24-korpusta, josta olen kunkin verbin osalta kerännyt 100 satunnaista osumaa vuonna 2017 käydyistä verkkokeskusteluista. Kokonaisuudessaan aineistoni kattaa 500 virkettä, joissa esiintyy fyysistä kipua ilmaiseva verbi. Tutkielmani edustaa laadullista aineistopohjaista kielentutkimusta, jonka metodina toimii perinteinen lingvistinen analyysi. Olen jaotellut aineistoni esiintymät syntaktis-semanttisesti omiin ryhmiinsä verbien kanssa esiintyvien seuralaisten perusteella. Syntaktis-semanttista tarkastelua syvennän huomion ikkunoimisen näkökulmasta.

Kipuverbien argumenttirakenne on varsin vakiintumaton. Verbit esiintyvät nykykielessä nolla–kolmepaikkaisina, useimmiten kuitenkin yksipaikkaisina kokijaobjektin tai illatiiviadverbiaalin kanssa. Kokijaobjektia pidetään yleensä kipuverbin ensisijaisena täydennyksenä, mutta esimerkiksi *sattua*-verbin yleisin täydennys on ärsykesubjekti, jota usein pidetään toissijaisena osallistujana. Kipuverbit hyväksyvät seurakseen monipuolisesti erilaisissa sijoissa esiintyviä täydennyksiä. Yhdessä erisijaisten täydennystensä kanssa kipuverbit muodostavat erilaisia käsitteistyksiä kiputilanteista.

Kiputilannekehyksessä huomion ikkunaan nostetaan useimmiten KOKIJA, joka edustuu yleensä MERONYMISESTI ruumiinosan kautta. Kiputilannekehyksessä huomiota ikkunoidaan maksimaalisesti – nostamalla sekä KOKIJA että ÄRSYKE ikkunaan – vain harvoin. Kaikille tarkastelemilleni kipuverbeille on ominaista myös se, ettei huomion ikkunaan nosteta kumpaakaan osallistujaa. Tällöin kipuverbit esiintyvät usein paratagmamaisesti jonkin lähisyronymisen kipuverbin seurassa, jolloin toinen kipuverbi korostaa tai täsmentää kipumerkitystä.

Avainsanat: kipuverbit, argumenttirakenne, kognitiivinen semantiikka, kielioppi, syntaksi, huomion ikkunoiminen

Sisällys

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat	5
1.2	Aiempi tutkimus	7
1.3	Tutkimuksen tavoitteet ja eteneminen	9
2	Verbit ja niiden seuralaiset	11
2.1	Tutkimuskohteena kipuverbit	11
2.2	Verbin argumenttirakenne	14
2.3	Kipuverbit osana tunnekausatiivilausetta	16
3	Kognitiivinen kielentutkimus ja kognitiivinen semantiikka	21
3.1	Kognitiivinen kielentutkimus	21
3.2	Kognitiivinen semantiikka ja huomion ikkunoiminen	22
4	Aineisto ja metodit	27
4.1	Suomi24-korpus ja aineiston keruu	27
4.2	Tutkimuksen metodit	28
5	Kipuverbien argumenttirakenne Suomi24-aineistossa	31
5.1	<i>Sattua</i>-verbin argumenttirakenne	31
5.1.1	Täydennyksenä ärsykesubjekti	32
5.1.2	Täydennyksenä illatiivikokija	33
5.1.3	<i>Sattua</i> ja nollapaikkaisuus	34
5.1.4	Kokijaobjektilliset konstruktiot	36
5.1.5	<i>Sattua</i> -verbin marginaaliset rakenteet	37
5.2	<i>Särkeä</i>-verbin argumenttirakenne	38
5.2.1	Kokijaobjektilliset rakenteet	38
5.2.2	Kivun KOKIJA lauseen kielipillisenä subjektina	39
5.2.3	<i>Särkeä</i> ja nollapaikkaisuus	40
5.2.4	<i>Särkeä</i> -verbin marginaaliset rakenteet	41
5.3	<i>Koskea</i>-verbin argumenttirakenne	43
5.3.1	Täydennyksenä illatiivikokija	44

5.3.2	Kokijaobjektilliset rakenteet	45
5.3.3	<i>Koskea</i> -verbi ja nollapaikkaisuus	45
5.3.4	Täydennyksinä ärsykesubjekti ja illatiivikokija	46
5.3.5	Täydennyksenä ärsykesubjekti	47
5.3.6	Erottamattoman omistuksen muotti	47
5.3.7	<i>Koskea</i> -verbin marginaaliset rakenteet	48
5.4	<i>Vihloa</i>-verbin argumenttirakenne	48
5.4.1	Kokijaobjektilliset rakenteet	49
5.4.2	<i>Vihloa</i> -verbin nollapaikkaisuus ja tilalausemaisuus	50
5.4.3	Kokijasubjektilliset rakenteet	51
5.4.4	Täydennyksinä ärsykesubjekti ja kokijaobjekti	52
5.4.5	Täydennyksenä ärsykesubjekti	53
5.4.6	<i>Vihloa</i> -verbin marginaaliset rakenteet	53
5.5	<i>Jomottaa</i>-verbin argumenttirakenne	56
5.5.1	Kokijaobjektilliset rakenteet	57
5.5.2	<i>Jomottaa</i> -verbin nollapaikkaisuus ja tilalausemaisuus	57
5.5.3	Kokijasubjektilliset rakenteet	59
5.5.4	<i>Jomottaa</i> ja erottamattoman omistuksen muotti	60
5.5.5	<i>Jomottaa</i> -verbin marginaaliset rakenteet	61
6	Huomion ikkunoiminen kiputilannekehyksessä	63
6.1	Ikkunassa KOKIJA	64
6.2	Ikkunassa ÄRSYKE	70
6.3	Ikkunassa KOKIJA ja ÄRSYKE	72
6.4	Ikkunassa kivunilmaus	73
7	Lopuksi	75
	Lähteet	81

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Ihmisen kokemusalueena kipu on ainutlaatuisen monimutkainen: kivuntuntemus on subjektiivista, eikä kukaan pääse suoraan käsiksi toisten kiputuntemuksiin. Ainoa tapa jakaa kipukokemus toisen ihmisen kanssa onkin sen kielentäminen. Mitä tarkemmin kipu kielennetään, sitä tarkemmin sen aiheuttaja on diagnosoitavissa ja edelleen hoidettavissa. Tämä implikoi sitä, että luonnollisella kielellä on oltava useita keinoja kuvata ja erottaa toisistaan erilaisia kivuntuntemuksia. (Reznikova–Rakhilina–Bonch-Osmolovskaya 2012: 421–422.)

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen kipuverbien argumenttirakenteita sekä sitä, miten huomiota ikkunoidaan kiputilannekehyksessä. Kandidaatintutkielmassani (Niskanen 2021) tarkastelin kolmen fyysistä kipua ilmaisevan verbin (*sattua*, *särkeä* ja *koskea*) argumenttirakenteen vaihtelua. Käsillä oleva tutkielma onkin jatkoa kandidaatintutkielmalleni. Tätä pro gradu -tutkielmaa varten olen laajentanut aineistoani ja ottanut tarkasteluun myös laadultaan tarkemmin tietynlaista kivuntuntemusta ilmaisevat verbit *vihloa* sekä *jomottaa*.

Verbin *argumenttirakenne* eli *valenssi* viittaa niihin pakollisiin osallistujiin, joita verbi vaatii muodostaakseen kieliopillisesti toimivia rakenteita. Argumenttirakenne sisältää myös tietoa verbin argumenttien eli täydennysten määrästä sekä niiden semanttisesta luonteesta. (Esim. VISK § 446; Pajunen 2001: 82.) *Huomion ikkunoimisella* (engl. *windowing of attention*) taas tarkoitetaan sitä, mitä puhetilanteissa nostetaan huomion ”ikkunaan” eli tilanteen kannalta olennaiseksi ja mitä puolestaan jää ikkunan ulkopuolelle (Talmy 2000: 257). Tutkielman tavoitteena on argumenttirakenteita tarkastelemalla ja huomion ikkunoimista hyödyntämällä valottaa sitä, miten kiputilanteita *käsitteistetään* eli sitä, miten kielenkäyttäjät kussakin tilanteessa havainnoi ja kielentää kokemaansa (esim. Ojutkangas 2005: 525–526; Radden–Dirven 2007: 21–22).

Tutkielmani pääasiallinen teoreettinen tausta on Anneli Pajusen (2001) verbiluokittelu ja yleiskuvaus suomen kielen verbien argumenttirakenteesta. Lisäksi tutkielmani liittyy Leonard Talmy (2000) kognitiiviseen semantiikkaan ja laajemmin kognitiiviseen kielentutkimukseen. Keskeisenä lähtökohtana tutkimuksessani on kognitiivisen kielentutkimuksen ajatus siitä, että kielen leksikaaliset ja syntaktiset konventiot mahdollistavat useita erilaisia tapoja käsitteistää

ja kielentää kivuntuntemusta ja että jos on olemassa kaksi syntaktisesti eroavaa konstruktiota, niiden on erotuttava myös merkityksiltään. (Radden–Dirven 2007: 21; Goldberg 1995: 67).

Tutkielmani on laadullinen syntaktis-semanttinen analyysi, jonka aineistona toimii Suomi24-korpus. Suomi24-korpus on koostettu verkkokeskusteluaineistoista ja kuvaa nykykielen arkista kirjoittelua, joka vastaa läheisesti puhuttua kieltä, vaikkakin rekisterit voivat vaihdella eri kirjoittajilla korpuksen sisällä. Korpuksen pääasiallisena rekisterinä tuskin kuitenkaan on normitettu yleiskieli. Suomi24-korpukselta olen kerännyt kunkin tarkastelemani kipuverbin osalta 100 satunnaista osumaa vuodelta 2017. Aineistoni kattaa siis kokonaisuudessaan 500 virkettä, jotka olen verbeittäin niiden argumenttirakenteiden perusteella jaotellut omiin ryhmiinsä, joita olen tarkastellut tarkemmin sekä syntaktisesti että semanttisesti. Kipuverbien argumenttirakenteita tarkastelen tutkielman luvussa 5.

Argumenttirakenteiden tarkastelun pohjalta syvennän analyysiani huomion ikkunoimisen näkökulmasta. Argumenttirakenteiden analyysin perusteella olen jakanut aineistoni neljään ryhmään sen perusteella, mitä osallistujia nostetaan huomion ikkunaan ja mitä puolestaan jää sen ulkopuolelle niin kutsutussa kiputilannekehyksessä. *Kiputilannekehyksellä* viitataan tutkielmassani siihen tilannekokonaisuuteen, johon huomion ikkunoiminen suhteutuu (ks. tarkemmin luku 2.2). Huomion ikkunoimista kiputilannekehyksessä tarkastelen tutkielman luvussa 6.

Tutkielmani aihe on fennistiikan alalla kiinnostava ja relevantti, sillä yksinomaan fyysistä kipua ilmaisevia verbejä sekä niiden argumenttirakenteita on toistaiseksi tutkittu vain vähän. Lingvistisesti kipuverbit ovat kiinnostava tutkimuskohde, sillä niiden argumenttirakenteissa tapahtuu paljon mielenkiintoista ja myös vakiintumatonta vaihtelua. Kipuverbit ovat kiinnostaneet tutkijoita myös muiden kielten osalta, ja niistä on tehty vertailevaa kieltenvälistä typologista tutkimusta (esim. Reznikova–Rakhilina–Bonch-Osmolovskaya 2012). Kognitiivisen kielentutkimuksen näkökulmasta kipuverbit ovat hedelmällinen tutkimuskohde, sillä erilaisten fyysisten aistimusten, kuten kivun tunteminen, on yksi keskeisimmistä kognitiivisista alueista (*domain*) (Onikki-Rantajääskö 2010: 47–48 < Langacker 1987; 1991). Tutkielmani tavoitteena on täsmentää aiempaa tietoa fyysistä kipua ilmaisevien verbien argumenttirakenteesta sekä valottaa sitä, kuinka kielenkäyttäjät käsitteistävät kivuntuntemuksia.

1.2 Aiempi tutkimus

Kivun tuntemusta ja sen kielentämistä on fennistiikassa tarkasteltu erilaisista näkökulmista. Riina Klemettinen (2007) on tarkastellut kivun kielentämistä suomen kielessä kognitiivisen kielentutkimuksen viitekehyksessä. Klemettinen (2007: 86–95) on käsitellyt fyysistä kipua ilmaisevia verbejä osana pro gradu -tutkielmaansa, jossa hän on haastatteluaineistonsa pohjalta tarkastellut muun muassa sitä, minkälaisilla verbeillä kipuprosessia ilmaistaan ja minkälaiset konstruktiot ovat mahdollisia. Pro gradun tavoitteena on ollut selvittää erilaisia keinoja ilmaista kipua suomen kielessä sekä tarkastella sitä, minkälaiseksi olioksi kipu käsitteellistetään. Klemettinen (2007: 8) mainitsee tutkielmassaan myös Lasse Saarikallen (2005) laatiman pro gradu -tutkielman, joka keskittyy kipua luonnehtiviin määreisiin sekä verbeihin, joiden subjektina tai objektina kivunilmaus voi esiintyä. Saarikallen (2005) tutkielma ei kuitenkaan valitettavasti ole vapaasti saatavilla.

Myös kipua kuvaavia adjektiiveja on tarkasteltu fennistiikassa. Turun yliopistossa Maarit Lamminen (2018) on pro gradussaan analysoinut kipua kuvailevia adjektiiveja. Pro gradu -tutkielma toteutettiin kyselytutkimuksena, jonka vastauksista aineistoksi saatiin 331 lekseemiä, jotka Lamminen on jaotellut kolmeen pääryhmään. Jaon pohjalta hän on tarkastellut kipuadjektiivien yleisyyttä ja vakiintumista. Tarkastelussaan hän havaitsi, että suomen kielen kipuadjektiivit ovat melko vakiintuneita, mutta uusia adjektiiveja on mahdollista luoda joustavasti. (Lamminen 2018: 58–60.) Lammisen (2018: 25) aineistosta yli puolet on verbikantaisia johdoksia eli partisiippeja. Kaikki tutkielmassani tarkasteltavat kipuverbit esiintyvät Lammisen (2018: liite 3) aineistossa partisiippeina (*sattuva, särkevä, koskeva, vihlova ja jomottava*).

Tunne- ja tuntemusverbejä sekä niiden argumenttirakenteita on fennistiikassa tarkasteltu laajemminkin osana tunnekausatiivilausetta (esim. Siirainen 2001; Pörn 2001; Huhmarniemi 2019a; Huhmarniemi 2019b). Tutkimuksessa on nähdäkseni kuitenkin aukko nimenomaan fyysistä kipua ilmaisevien verbien osalta, ja samanlaisen havainnon on tehnyt myös Kangas (2022: 1). Kipuverbien osuus aiemmissa tutkimuksissa on jäänyt lähinnä sivurooliin, joten laajempi katsaus aiheeseen lienee paikallaan.

Mari Siirainen (2001) on väitöskirjassaan tarkastellut tunneverbien syntaksia ja semantiikkaa nykysuomen näkökulmasta. Siiraisen teoreettisena viitekehyksenä toimii kognitiivinen kielentutkimus. Hän on tarkastellut tunnekausatiiviverbejä muun muassa siitä näkökulmasta, miten niiden kokija- ja ärsykeargumentit ilmenevät lauseissa. Siiraisen tarkastelussa on

yhteensä 198 tunneverbiä. Vaikka Siirinen tarkastelee myös tuntemusverbejä, hän ei juurikaan käsittele kipuverbejä, vaan keskittyy luokittelemaan psyykkisiä tunteita ilmaisevia verbejä erilaisiin semanttisiin luokkiin. Hän tarkastelee myös sitä, esiintyykö KOKIJA lauseen subjektina vai objektina.

Michaela Pörn (2001) on puolestaan tarkastellut tunnekausatiiviverbejä konseptuaalisen semantiikan näkökulmasta. Konseptuaalinen semantiikka eroaa perustavanlaatuisesti kognitiivisesta kielentutkimuksesta siinä, että konseptuaalisessa semantiikassa syntaksia ja semantiikkaa pidetään toisistaan erillään, kun taas kognitiivinen kielentutkimus haastaa tämän kahtiajaon (esim. Langacker 1983: 3–7; Onikki-Rantajääskö 2010: 48–49; myös Pörn 2001: 116). Tekemiensä havaintojen pohjalta Pörn (2001: 115) luokittelee tunnekausatiivit valinnaisesti ja pakollisesti kausatiivisiin verbeihin, joita hän nimittää valkkaus- ja pakkausverbeiksi.

Saara Huhmarniemi (2019a; 2019b) on tarkastellut tunnekausatiivilauseen argumenttirakennetta NP-aiheuttajien sekä lausemaisten aiheuttajien näkökulmasta. Huhmarniemen tutkimukset eroavat muista mainituista erityisesti teoreettisella viitekehysellään: hän edustaa tässä joukossa ainoana tutkijana generativistista suuntausta. Huhmarniemi (2019b: 499) tarkastelee sekä mentaalisia tunneverbejä (kuten *hävettää*) että ruumiillisia tuntemusverbejä (kuten *yskittää*), mutta fyysistä kipua ilmaisevat verbit näyttävät jäävän tarkastelun ulkopuolelle. NP-aiheuttajia sekä lausemaisista aiheuttajista esiintyyneen kuitenkin myös kipuverbien yhteydessä.

Suomen kielen kipuverbejä on hiljattain Oulun yliopistossa tutkinut Milla Kangas (2021; 2022) kandidaatintutkielmassaan sekä pro gradu -tutkielmassaan. Kandidaatintutkielmassaan Kangas (2021) lähestyi valikoituja kipuverbejä semanttisesta näkökulmasta tarkastellen muun muassa sitä, minkälaisia semanttisia eroja ja yhtäläisyyksiä kipuverbeillä on. Myöhemmin pro gradussaan hän on syntaktis-semanttisesti analysoinut kipuverbejä *kolottaa*, *jomottaa*, *kivistää* ja *pakottaa*. Kankaan tutkielmat liittyvät kognitiivisen kielentutkimuksen viitekehukseen.

Oma tutkielmani eroaa Kankaan (2022) pro gradusta tarkasteltavien verbien sekä valitun näkökulman osalta. Kangas (2022: 1) analysoi verbien aktivoimia aktiivisia vyöhykkeitä sekä niitä syntaktisia lausetyyppejä, joissa kipuverbit esiintyvät. *Aktiivisella vyöhykkeellä* viitataan niihin osiin entiteettiä, joita verbirelaatio aktivoi ja jotka nähdään tilanteen kannalta olennaisimpina. Esimerkiksi lauseen *päästä särkee* aktiivinen vyöhyke on *pää*. (Esim. Leino 1993: 102.) Oma fokukseni on kuitenkin nimenomaan kipuverbien argumenttirakenteissa sekä

siinä, mitä ne paljastavat kiputilanteiden käsitteistämisestä. Tavoitteenani on laajentaa ja syventää aiemmin keräämäni tietoa kipuverbien argumenttirakenteista sekä valottaa käsitteistystä kiputilanteiden taustalla. Sekä valikoitujen kipuverbien että näkökulmien osalta voitaneen katsoa, että tutkielmani täydentää Kankaan (2022) syntaktis-semanttista tarkastelua.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet ja eteneminen

Tutkiemukseni pyrkii valottamaan kipuverbien argumenttirakennetta todellisessa kielenkäytössä. Fyysistä kipua ilmaisevat verbit ovat mielenkiintoinen tutkimuskohde, sillä niitä on toistaiseksi tarkasteltu vain vähän, ja niillä on varsin vaihteleva argumenttirakenne (Niskanen 2021). Argumenttirakenteen vaihtelu implikoi sitä, että on olemassa useita erilaisia tapoja käsitteistää kiputilanne. Tarkempia tutkimuskysymyksiäni ovat:

1. Minkälaisia argumenttirakenteita kipuverbeillä esiintyy nykysuomessa?
2. Eroavatko merkitykseltään spesifimmät kipuverbit argumenttirakenteeltaan yleisemmin kipua kuvaavista verbeistä?
3. Miten huomiota ikkunoidaan kiputilanteissa, eli mitä argumenttirakenteet paljastavat kiputilanteiden käsitteistämisestä?

Näihin kysymyksiin pyrin vastaamaan analysoimalla todellista kieliaineistoa, jonka olen luokitellut erilaisiin kategorioihin verbikohtaisesti verbien kanssa esiintyvien pakolliseksi tulkittavien seuralaisten mukaan. Todelliseen kielenkäyttöön pohjautuvan aineiston käyttö mahdollistaa aiemmin esitettyjen havaintojen kriittisen tarkastelun (Nurminen 2015: 22). Tarkastelussani on mukana viisi fyysistä kipua ilmaisevaa verbiä, joista *sattua*, *särkeä* ja *koskea* ilmaisevat kivuntuntemusta yleisellä tasolla ja verbit *vihloa* ja *jomottaa* puolestaan laadultaan tarkemmin tietynlaista kivuntuntemusta (ks. luku 2.1).

Tutkielmani etenee siten, että luvussa 2 esittelen teoreettista taustaa verbien sekä niiden argumenttirakenteiden osalta ja luvussa 3 liitän tutkielmani osaksi kognitiivisen kielentutkimuksen sekä kognitiivisen semantiikan kenttää. Keräämäni aineiston sekä käyttämäni metodit esittelen systemaattisesti pääluvussa 4. Aineiston analyysin olen jakanut lukuihin 5 ja 6 siten, että ensin pääluvussa 5 keskityn tarkastelemaan systemaattisesti kunkin verbin argumenttirakenteita pohjaten aiempaan tutkimukseen ja kieliopinkuvauksiin. Luvussa 6 syvennän analyysiani Talmyn (2000) *huomion ikkunoimisen* näkökulmasta. Analysoin verbien argumenttirakenteiden pohjalta siis sitä, miten kiputilanteita käsitteistetään. Luvussa 7

teen yhteenvedon tutkielmani tuloksista ja pohdin tulosten merkitystä, suhdetta aiempaan tutkimukseen sekä mahdollisuuksia jatkaa tutkimusta.

2 Verbit ja niiden seuralaiset

Koska käsillä olevan pro gradu -tutkielman keskiössä ovat fyysistä kipua ilmaisevat verbit, on syytä kiinnittää huomiota siihen, miten verbit, niiden luokittelu sekä niiden argumenttirakenne on kuvattu aiemmissa tutkimuksissa ja kieliopinkuvauksissa. Kipuverbit itsessään kantavat merkitystä fyysisen tai psyykkisen kivun tuntemisesta. Yhdessä seuralaisineen – silloin, kun niitä ylipäätään on – verbit muodostavat kokonaismerkityksen: missä kipua tunnetaan, mikä sen aiheuttaa, mihin kipu kohdistuu tai kuka sen kokee.

2.1 Tutkimuskohteena kipuverbit

Anneli Pajunen (2001) jaottelee suomen kielen verbit niiden semanttisten ominaisuuksien perusteella primääri-A- sekä primääri-B-verbeihin. Primääri-A-verbit ilmaisevat konkreettisia referentiaalisia asiantiloja, joissa esiintyy oliotyyppejä osallistujia (esim. *Poika nukkuu ~ Äiti pesi pyykkää*). Primääri-B-verbit ovat puolestaan mentaaliverbejä, jotka ilmaisevat referentiaaliin asiointiloihin liittyvää tietoa, sen lähettä sekä tiedon varmuusastetta (esim. *Matti kertoi sen minulle ~ Kuulin sen Matilta*). (Pajunen 2001: 94–95; 296–297.) Ei-primäärejä eli sekundaarisia verbejä ovat verbit, joilla asiointiloina joko kvalifioidaan tai suhteutetaan toisiinsa. Sekundaariset verbit eivät siis itsessään koodaa asiointiloina. (Pajunen 2001: 52.)

Primääri-A-verbit Pajunen (2001: 94–95) jakaa edelleen neljään pääryhmään: 1) tila, 2) teko, tapahtuma ja muutos, 3) liike sekä 4) fysiologinen tila ja prosessi. Kipuverbit kuuluvat fysiologista tilaa ja prosessia ilmaisevien verbien ryhmään 4. Neljännen ryhmän verbit ovat lähellä primääri-B-verbejä etenkin silloin, kun fysiologista tilaa tai prosessia ilmaisevan verbin merkitys abstraktistuu, ja verbi ilmaiseekin fysiologisen sijaan mentaalista tilaa tai prosessia (esim. *päättä särkee > sydäntä särkee*). (Pajunen 2001: 95, 275.) Fysiologista tilaa ilmaisevat verbit ilmaisevat tyypillisimmin kielteisiä tuntemuksia, kuten sairautta tai kipua, kun taas myönteisiä tai neutraaleja fysiologisia tuntemuksia ilmaistaan useimmiten kopulalauseilla. Suurin osa kipuverbeistä ilmaisee iho- tai lihastuntemuksia. Molemmissa tapauksissa tuntemus voidaan paikantaa sekä pintaan että ruumiinosaan. (Pajunen 2001: 275.) Pajunen (2001: 275) mukaan lihastuntemuksia leksikalisoivat verbit ovat sattumis- ja särkemistyyppisiä (kuten verbit *aristaa, jomottaa, kivistaa* sekä *kolottaa*) ja edellyttävät kivuntuntemuksen paikantamista ruumiinosaan. Oletettavasti myös verbit *sattua* ja *särkeä* kuuluvat sattumis- ja särkemistyyppisiin verbeihin.

Kivun ilmaisemisen semanttinen kenttä on siinä mielessä mielenkiintoinen, että kielissä on tyypillisesti vain muutamia yksinomaan kivun ilmaisemiseen erikoistuneita verbejä. Iso osa kipua ilmaisevista verbeistä on johdettu muista semanttisista kentistä siten, että ne ovat alun perin ilmaisseet kivuntuntemusta metaforisesti ja sittemmin muuttuneet merkitykseltään neutraaleiksi kivunilmauksiksi (esim. *silmiäni poltteelee* ~ *polveani särkee*). (Reznikova–Rakhilina–Bonch-Osmolovskaya 2012: 422; myös VISK § 465.) Kipuverbbit ovat sellaisenaan jo leksikaaliselta merkitykseltään rajattu ryhmä. Tätä tutkielmaa varten tarkasteltavaksi olen valinnut verbit *sattua*, *särkeä*, *koskea*, *vihloa* ja *jomottaa*. Tutkielmaani varten valikoidut verbit voidaan yhä niiden tarkemman leksikaalisen merkityksen perusteella jakaa kahteen ryhmään asetelman 1 osoittamalla tavalla. Verbien kahtiajako merkitysten perusteella mahdollistaa näiden kahden ryhmän välisten erojen tarkastelun. Erityisesti on kiinnostavaa tarkastella sitä, esiintyykö ryhmien verbeillä eroja niiden argumenttirakenteissa ja sitä kautta kivuntuntemuksen käsitteistämässä.

Asetelma 1. Kipuverbien merkitysjako.

Kipua yleisellä tasolla kuvailevat verbit	Tarkemmin kivun laatua kuvailevat verbit
<i>sattua</i>	<i>vihloa</i>
<i>särkeä</i>	<i>jomottaa</i>
<i>koskea</i>	

Asetelman 1 osoittama jako perustuu omaan kielitajuuni. Oman kielitajuni mukaista jaottelua vahvistivat osin myös Kielitoimiston sanakirjan (KS) kuvaukset verbien merkityksistä:

sattua 'tehdä kipeää, koskea'
särkeä '(sykkivästä) kivusta: kivittää, pakottaa, kolottaa, jomottaa, vihloa'
koskea 'aiheuttaa kipua, tehdä kipeää, tuottaa tuskaa, särkeä, sattua'
vihloa 'aiheuttaa jatkuvaa t. toistuvaa viiltävää kipua'
jomottaa 'jatkuvasta kipuaistimuksesta: särkeä, pakottaa, kolottaa'

Kuten Kielitoimiston sanakirjan (KS) määritelmistä voidaan huomata, kipuverbejä käytetään osin ristiin kuvaamaan toisiaan. Muun muassa Sivonen (2002: 513) on todennut, että lekseemien merkityksiä luonnehditaan sanakirjoissa usein lähisynonyymeilla, mikä saattaa johtaa merkitysselitteiden kehään, eikä alun perin tavoiteltua merkitystä välttämättä saavuteta. KS:n selitysten perusteella erityisesti verbit *sattua* ja *koskea* ilmaisevat kivuntuntemusta hyvin yleisellä tasolla. Oma käsitykseni *särkeä*-verbin merkityksestä eroaa hieman KS:n kuvauksesta. Oman kielitajuni sekä kandidaatintutkielmassa (Niskanen 2021) tekemäni analyysin perusteella voidaan todeta, että myös *särkeä*-verbi kuvailee kivuntuntemusta hyvin

yleisellä tasolla. Verbit *vihloa* ja *jomottaa* puolestaan kuvaavat selkeästi tarkemmin tietynlaista kipuaistimusta. Niidenkin merkitysselitykset ovat toki hieman päällekkäiset, mutta täysin synonyymisiä verbit eivät ole.

Alle taulukkoon 1 olen koonnut tarkastelemieni kipuverbien esiintymistaajuuden tarkasteluvuodelta 2017 sekä koko korpuksen laajuudelta. Verbit *sattua* ja *koskea* esiintyvät huomattavasti taajemmin Suomi24-korpuksessa kuin verbit *särkeä*, *vihloa* ja *jomottaa* (ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Kipuverbien esiintymistaajuus Kielipankin Suomi24-korpuksessa vuonna 2017 ja vuosina 2001–2020.

verbi	2017	2001–2020
<i>sattua</i>	36 364	1 231 250
<i>koskea</i>	38 890	903 246
<i>särkeä</i>	1 989	68 425
<i>vihloa</i>	192	12 591
<i>jomottaa</i>	94 ¹	5 504

Sattua- ja *koskea*-verbiin taaja esiintyminen johtuu toki osin siitä, että mainituilla verbeillä on kipumerkityksen ohella myös monia muita merkityksiä (KS: *sattua* 'kohdistua, osua sattumalta jhk.', 'tapahtua, tulla t. käydä sattumalta', *koskea* 'koskettaa', 'tarkoittaa, sisällyttää piiriinsä, käsittää'). Tarkasteltavasta joukosta verbit *vihloa* ja *jomottaa* ilmaisevat selkeämmin pelkkää fysiologista tuntemusta, joskin *vihloa*-verbillä lienee mahdollista ilmaista myös henkisiä tuntemuksia, jotka rajautuvat tämän tutkielman tarkastelun ulkopuolelle. *Särkeä* asettuu ainakin taajuudeltaan näiden kahden välimaastoon. Se esiintyy selkeästi taajemmin kuin kaksi viimeistä verbiä, mutta selkeästi harvemmin kuin kaksi ensimmäistä. Myös *särkeä* on polyseeminen, ja kipumerkityksen ohella se merkitsee esimerkiksi 'rikkomista' tai 'keskeyttämistä' (KS). Tarkkaa lukumäärää siitä, kuinka usein tarkastelemani verbit esiintyvät nimenomaan kipumerkityksessä, on mahdotonta sanoa.

Vaikka tarkastelemani kipuverbit kaikki ilmaisevatkin fyysisen kivun tuntemista ja ovat ainakin jonkinasteisia synonyymeja, kognitiivisen kielentutkimuksen ajatukseen nojaten täydellistä synonymiaa ei ole olemassa, ja ero muodossa on aina ero merkityksessä (esim.

¹ Koska *jomottaa*-verbin osumia oli alle sata, olen kerännyt tarkasteluuni sopivia osumia myös vuoden 2018 osakorpuksesta (ks. tarkemmin luku 4.1).

Onikki-Rantajääskö 2010: 56). Kipuverbin valitseminen on osa sitä valikointiprosessia, joka liittyy kiputilanteen käsitteistämiseen.

2.2 Verbin argumenttirakenne

Verbit yhdessä seuralaisineen eli argumentteineen ovat lauseopin keskeisintä ydinaluetta. Tietoa siitä, minkälaisia seuralaisia verbi tarvitsee muodostaakseen kieliopillisesti täydellisiä rakenteita, kutsutaan verbin *argumenttirakenteeksi* eli *valenssiksi*. Argumenttirakenteeseen kuuluvia pakollisia osallistujia kutsutaan *täydennyksiksi* ja valinnaisia jäseniä *määritteiksi*, joskaan aina mustavalkoista kahtiajakoa täydennyksen ja määritteen välille ei voida tehdä. (Ks. esim. Tarvainen 1977: 11, 21; Hakulinen–Karlsson 1979: 235–236; VISK § 446.)

Pajunen (2001: 82) nimittää argumenttirakennetta leksikaalis-semanttiseksi edustumaksi, joka antaa tietoa argumenttien määrästä, lauseenjäsenfunktioista sekä semanttisesta luonteesta. Argumentin syntaktisena funktiona on toimia lauseessa esimerkiksi subjektina, objektina tai obliikvina, kuten adverbialina. Muodoltaan argumentti eli täydennys on tyypillisesti NP (nominilauseke, engl. *noun phrase*) tai AP (adjektiivilauseke, engl. *adjective phrase*). Syntaktisen funktiona ohella argumentit toimivat semanttisissa rooleissa, joita ovat muun muassa TEKIJÄ, KOKIJA, VASTAANOTTAJA sekä HYÖTYJÄ. (Pajunen 2001: 82–83.) Tässä tutkielmassa tarkasteltavien kipuverbien osalta osallistujien olennaisia semanttisia rooleja ovat KOKIJA sekä ÄRSYKE (ks. myös VISK § 465).

Verbin argumenttirakenne ilmaisee tietoa verbin pakollisista täydennyksistä, joiden lisäksi asiaintilaa voidaan tarkentaa valinnaisten määritteiden avulla. Verbin syntaktiset ja semanttiset piirteet määrittävät sen, minkälaisia argumentteja se edellyttää neutraalissa ja oikeakielisessä lauseessa. Syntaktiset piirteet määrittävät myös täydennysten sijavalinnan, erityisesti rektiotaapauksissa: esimerkiksi *pidän sinusta* (vrt. *rakastan sinua*). (Tarvainen 1977: 21; Hakulinen–Karlsson 1979: 235; VISK § 487.) Käsittelemäni kipuverbit eivät edusta puhtaita rektioverbejä, sillä kipuverbin pakollinen täydennys voi esiintyä useammassa eri sijassa, eikä verbi suoraan määrää täydennystensä sijamuotoa (VISK § 448, 487).

Persoonamuotoisen verbin tyypillisin seuralainen on subjekti, joka esiintyy usein verbinetisenä lauseen teemapaikalla. Finiittiverbi voi siis saada seuralaisekseen subjektin, joka kongruoi verbin kanssa. Erikoislausetyypeissä subjektia ei kuitenkaan välttämättä ole tai subjekti voi poiketa perussubjektista esimerkiksi sijainniltaan. Yhdessä täydennystensä kanssa verbi muodostaa lauseen ydinjäsenet. (Esim. VISK § 866.) Kielten kuvauksissa on

tyypillisesti tehty kahtiajako kieliopillisiin sijoihin sekä adverbiaalisiin sijoihin. Kieliopillisia sijoja ovat nominatiivi, genetiivi, partitiivi sekä akkusatiivi, ja niillä ilmaistaan keskeisten ydinlauseenjäsenten välisiä kieliopillisia suhteita. Muita sijoja kutsutaan adverbiaalisiin sijoiksi tai toisinaan myös semanttisiksi sijoiksi. Lauseen ydinjäsenet eli subjekti ja objekti (*olla-* ja *tulla-*verbeillä myös predikatiivi) voivat esiintyä vain kieliopillisissa sijoissa. Mikäli lauseenjäsen esiintyy muussa kuin kieliopillisessa sijassa, kyseessä on adverbiaali. (Esim. Shore 2020: 114; VISK § 1221.)

Toisinaan finiittiverbi ei vaadi seurakseen lainkaan täydennyksiä, vaan muodostaa lauseen sellaisenaan. Tällaisia verbejä kutsutaan täydennysten määrän mukaisesti *nollapaikkaisiksi*. Tyypillisimpiä nollapaikkaisia verbejä ovat säätilaa kuvaavat verbit, jotka liitetään usein osaksi tilalauseetta. Tilalauseen teemapaikalla voi olla esimerkiksi paikkaa ilmaiseva puiteadverbiaali, mutta verbin valenssi ei sitä varsinaisesti vaadi. (Ks. VISK § 900.) Todellisessa kielenkäytössä esimerkiksi jotkin sääverbit voivat kuitenkin saada jopa subjektin (ks. esim. Kolehmainen 2010).

Yhdessä argumenttiensa kanssa verbit muodostavat lauseita, jotka voidaan luokitella syntaktisiin lausetyyppeihin. Argumenttirakenteen lisäksi lausetyypin valintaan vaikuttaa luonnollisesti konstruktion sanajärjestys (esim. VISK § 891). Syntaktisista lausetyypeistä on olemassa muutamia toisistaan hieman eriäviä jäsenyksiä. ISK (2004: 847–848) jakaa lausetyypit kahteen pääryhmään – monikäyttöisiin lausetyyppeihin sekä erikoislausetyyppeihin – sen perusteella, onko lauseessa perussubjektia. Alho ja Kauppinen (2008: 111, 124) erottavat subjektittomat rakenteet kokonaan omaksi pääryhmäkseen kahden mainitun ryhmän rinnalle. Hakulinen ja Karlsson (1979: 93) puolestaan esittävät suomen kielessä olevan ainakin kuusi produktiivista peruslausetyyppeä. Niiden lisäksi luetellaan viisi suppeakäyttöisempää lausetyyppeä, joita nimitetään marginaalisiksi lauseiksi. (Hakulinen–Karlsson 1979: 93–98.) Oman analyysini tukena hyödynnän pääasiassa ISK:n (2004: 847–848) lausetyypijakoa.

Erityisesti tunnekausatiiveilla osallistujien pakollisuus ja valinnaisuus on hyvin häilyvää. Mari Siiroisen (2001: 49) mukaan tunnekausatiiviverbit voivat esiintyä joko transitiivi- tai tunnekausatiivilausekehyksessä², joista jälkimmäisessä sekä subjekti että objekti esitetään valinnaisina osallistujina. Michaela Pörn (2001: 115) puolestaan luokittelee

² Transitiivilausekehys: *Poraaminen vihloo (hammasta)*.
Tunnekausatiivilausekehys: *(Hammasta) vihloo (poraaminen)*.

tunnekausatiiviverbit pakollisesti ja valinnaisesti kausatiivisiin verbeihin. Tämän kahtiajaon mukaan pakollisesti kausatiiviset verbit vaativat aina aiheuttajan, mutta valinnaisesti kausatiiviset verbit eivät. Jako on lähes sama kuin Ison suomen kielioopin (ISK 2004: 458–459) jako tunne- ja tuntemusverbeihin eli mentaalista ja fyysistä tuntemusta ilmaiseviin verbeihin. Koska käsittelemiäni kipuverbejä ei voi puhtaasti liittää fyysisiksi eikä mentaaliksi verbeiksi, ei myöskään niiden seuralaisten pakollisuudesta tai valinnaisuudesta voi tehdä tyhjentävää esitystä.

2.3 Kipuverbit osana tunnekausatiivilauseetta

Suomen kielessä tunteita ilmaistaan muun muassa tunne- ja tuntemusverbeillä, jotka ISK (2004: 458) jakaa kahtia fyysistä ja mentaalista kipua ilmaiseviin verbeihin. Tarkkarajaista kahtiajakoa ei voida kuitenkaan tehdä, sillä esimerkiksi verbit *särkeä*, *sattua* ja *koskea* voidaan asiayhteyden mukaan käsittää kuvaamaan joko mentaalista tunnetta tai fyysistä tuntemusta. Selkeästi vain fyysistä kipua ilmaisevia verbejä on huomattavasti niukemmin kuin henkistä tilaa kuvaavia verbejä. (VISK § 465.) Tuntemusverbien argumenttirakenne tarjonneekin enemmän mahdollisia tulkintoja kuin prototyypisten tekoverbien (ks. esim. Vilkuna 2002: 119).

Kipua ilmaisevat verbit liitetään osaksi tuntemusverbejä, jotka puolestaan liitetään usein osaksi tunnekausatiivilauseetta (VISK § 465, 467). Osa fyysistä kipua ilmaisevista verbeistä eroaa tyypillisistä tunnekausatiiviverbeistä siten, etteivät ne vaadi kausatiivijohdinta (*-ttA-*, *-UttA-*, *-tUttA-*) esiintyäkseen tunnekausatiivilauseissa. (Ks. esim. VISK § 467.) Toisaalta kausatiivijohdinten lisääminen esimerkiksi *sattua*-verbiin muuttaisi sen transitiiviseksi tekoverbiksi: *minua sattuu* vrt. *sinä satutat minua*. Johdinten lisääminen esimerkiksi *särkeä*- ja *koskea*-verbeihin muuttaisi niiden merkitystä olennaisesti, eivätkä ne enää merkitsisi fyysisen kivun tuntemusta (*?särjettää ~ koskettaa*). Tässä tutkielmassa tarkasteltavista verbeistä ainoastaan *jomottaa* edustaa muodoltaan tyypillistä tunnekausatiiviva, jossa on kausatiivijohdin.

Vilkuna (2000: 134–135) on jaotellut tunnekausatiivit neljään ryhmään, joita seuraavat esimerkit luonnehtivat:

- (a) *Jalkojani särkee ~ kolottaa ~ kutittaa*
Vatsaa nipistelee ~ kouristaa ~ vihloo
- (b) *Minua väsyttää ~ oksettaa ~ kuvottaa ~ janottaa*
- (c) *Uolevia itkettää ~ nukuttaa ~ laulattaa ~ naurattaa*

(d) *Meitä huolestuttaa ~ tympii ~ harmittaa ~ pelottaa ~ ottaa päähän*

Vilkunan (2000: 134–135) luokittelun mukaan (a)-ryhmän verbit ilmaisevat fyysisiä tuntemuksia, joiden partitiiviargumentti ilmaisee ruumiinosaa, mikä erottaa ne (b)-ryhmän verbeistä, joiden kokevana osallistujana on elollinen olio. Ryhmän (b) verbit eroavat (a)-ryhmästä myös siten, että ne kuvailevat hieman erilaisia konkreettisia tuntemuksia. Ryhmän (c) verbit kuvailevat kokevan olion tarpeesta tehdä jotakin ja ryhmän (d) verbit kuvailevat muunlaista psyykkistä tilaa.

Tarkastelemani kipuverbit sijoittuvat Vilkunan (2000: 134–135) ryhmittelyssä ryhmien (a) ja (b) välimaastoon. Vilkuna (mt.) on selkeästi sisällyttänyt fyysistä kipua ilmaisevat verbit ryhmään (a), mutta toisin kuin luokittelu antaa ymmärtää, varsinainen kokeva inhimillinen olio on mahdollinen argumentti myös fyysistä kipua ilmaisevalle verbille. (a)- ja (b)-ryhmien jaon taustalla lienee kuitenkin ajatus siitä, että ruumiinosakokija vaikuttaa enemmän tai vähemmän oudolta (b)-ryhmän verbien täydennyksenä (*Jalkojani väsyttää vrt. ?Vatsaani oksettaa*). Toisaalta Vilkuna (mt.) nimittää tätä jaottelua ”ryhmittelykokeiluksi”, joten sen tarkoitus ei lienekään olla aukoton ja kaikenkattava esitys siitä, miten tunnekausatiivit syntaktis-semanttisesti jäsentyvät.

Tunnekausatiivilauseetta nimitetään toisinaan myös kokijalauseeksi (esim. Hakulinen–Karlsson 1979: 98; Alho–Kauppinen 2008: 127; Shore 2020: 351). Mainituissa kieliopinkuvauksissa korostuukin se, että kokijaobjekti on rakenteessa pakollinen osallistuja ja sijaitsee tyypillisesti teemapaikalla. ISK (2004: 459–461) puolestaan laajentaa tunnekausatiivilauseen määrittelyä ja on kriteereiltään joustavampi muun muassa sanajärjestyksen sekä kokijaosallistujan sijamuodon suhteen. Tunnekausatiivilauseeksi lasketaan myös rakenteet, joissa KOKIJANA on esimerkiksi ruumiinosan ilmaus, joka on illatiivissa. (VISK § 467.)

Larjavaara (2019: 320–324) erottaa toisistaan muutoksettoman sekä muutoksellisen tunnekausatiivilauseen. Ensin mainitussa rakenteessa kokemuksen KOHDE tai LÄHDE³ toimii lauseen subjektina ja KOKIJA – eli kokijahenkilö tai kehon kohta, johon tuntemus keskittyy – lauseen objektina. Toisinaan lähde- tai kohdeargumenttia eli subjektia ei ole, ja lauseessa ilmaistaan pelkästään kokemus (esim. *Einon selkäruotoa kivittää*). Kokemus ilmaistaan

³ Tätä osallistujaa nimitän tässä tutkielmassa systemaattisesti ÄRSYKKEEKSI.

jatkuvana ja päätepisteettömänä, mikä erottaa lauseen muutoksellisesta tunnekausatiivilauseesta. (Larjavaara 2019: 320.) Muutokselliset tunnekausatiivilauseet ilmaisevat puolestaan lyhytaikaista tunnekokemusta, jossa erosijainen⁴ osallistuja ilmaisee kokemuksen aiheuttajaa. Tällöin kyse on *teelisestä* eli *päätepisteisestä* tapahtumasta, jossa tapahtuu jokin muutos. Muutoksellisissa tunnekausatiivilauseissa partitiivi- tai elatiivisijainen osallistuja toimii siis vanhan separatiiviadverbiaalin roolissa ja ilmaisee lauseen aiheuttajaa (esim. *pelästyin sinua ~ kavahdin ääntä*). (Larjavaara 2019: 323–324.)

Tunnekausatiivilauseelle ominaista on transitiivinen finiittiverbi, joka viittaa merkitykseltään psyykkiseen tai fyysiseen tuntemukseen, joka on yleensä ihmisen tahdosta riippumatonta. Lausetyypin tyypillisin täydennys on objekti, joka on semanttiselta rooliltaan KOKIJA. Lausetyyppi on yleensä subjektiton. Jos lauseessa kuitenkin on subjekti, se on tyypillisesti nominatiivimuotoinen ja semanttiselta rooliltaan ÄRSYKE, joka siis ilmaisee tuntemuksen aiheuttajaa. ÄRSYKE jätetään kuitenkin usein kokonaan mainitsematta. Samoin myös KOKIJA jää helposti lauseesta pois, jos se käy keskustelukontekstista ilmi. (Siiroinen 2002: 210–211; VISK § 467; myös Larjavaara 2019: 320–321.) Näistä kahdesta keskeisestä osallistujasta KOKIJA on käsitteen tasolla välttämätön, sillä mikäli lauseessa ei ole kokevaa osallistujaa, kyse ei ole tunteesta. KOKIJA voi kuitenkin asiayhteyden mukaan jäädä ilmipanematta. ÄRSYKKEEN ilmaiseminen puolestaan on valinnaisempaa eikä edes kaikkien tuntemusverbien kanssa mahdollista. (VISK § 465.)

Tyypillisten täydennystensä perusteella tunnekausatiivilauseen voisi luokitella myös transitiivilauseeksi, mutta se eroaa neutraalista transitiivilauseesta sanajärjestykseltään. Siinä missä neutraalin transitiivilauseen teemapaikalla on tyypillisesti NP-subjekti, tunnekausatiivilauseessa samalla paikalla on yleensä partitiivimuotoinen kokijaobjekti. (Siiroinen 2002: 210–211). Siiroinen (mt.) arveleekin tunnekausatiivilauseen muodostuneen transitiivilauseen poikkeuksellisen sanajärjestyksen seurauksena. Vilkuna (1989: 180) puolestaan nimittää vastaavaa tyyppiä kokijatransitiiviksi (*experiencer transitive*) ja pitää sitä sanajärjestykseltään neutraalina muun muassa subjektin ei-agentiivisen luonteen vuoksi⁵.

⁴ Vanhastaan partitiivi on toiminut suomen kielessä erosijana, nykyinen erosija on elatiivi.

⁵ Myös elollisuushierarkian kannalta sanajärjestys on varsin looginen: teemapaikallinen KOKIJA on usein tunnekausatiivilauseen ainoa elollinen osallistuja, ÄRSYKE puolestaan on eloton entiteetti (ks. *elollisuushierarkia* esim. Ojutkangas–Larjavaara–Miestamo–Ylikoski 2016: 127, 144).

Vakiintuneisuutensa ja puhekielessäkin elinvoimaisen asemansa vuoksi tunnekausatiivi onkin luontevaa jäsentää omaksi lausetyypikseen, eikä niinkään transitiivilauseen variantiksi.

Yksinkertaistetun tunnekausatiivilauseen muotti on KOKIJAOBJEKTI–PREDIKAATTI, eli lauseen perustyyppi on subjektiton (ks. kuvio 1). Kuitenkin jos ÄRSYKETTÄ ilmaiseva subjekti halutaan ilmaista, tämä tehdään yleensä predikaatin jälkeen. Jos tunnekausatiivilauseella ei ole KOKIJAA, se tulkitaan nollapersoonaiseksi. (VISK § 905.)

KOKIJAOBJEKTI	PREDIKAATTI	(ÄRSYKESUBJEKTI)
<i>Minua</i>	<i>ärsyttää</i>	<i>(tuo huutaminen)</i>

Kuvio 1. Tunnekausatiivilauseen prototyyppi.

Tapauksissa, joissa fyysinen kivun tuntemus kohdistuu ruumiinosaan, käytetään tyypillisesti niin kutsuttua erottamattoman omistuksen muottia (VISK § 467–468). Erottamattoman omistuksen muotti on kolmipaikkainen rakenne, jossa partitiiviobjektilla viitataan siihen kokonaisuuteen, jonka osasta on kyse. Suuntaa ilmaiseva adverbiaali puolestaan viittaa siihen kokonaisuuden osaan, johon esimerkiksi kivun tunteminen kohdistuu. Vaikka rakenne onkin kolmipaikkainen, ärsykesubjekti jää kipuverbien tapauksessa usein ilmipanematta, jolloin rakenne näyttyy tyypillisesti kaksipaikkaisena (kuvio 2). Muotissa kokijaobjekti on siis verbinetisenä teemapaikalla, ja kivun tarkempi kohde ilmaistaan predikaatin jälkeen tyypillisesti illatiivissa, toisinaan myös elatiivissa. (VISK § 467, 468.) Vilkuna (2000: 137) perustelee rakennetta *koskea*-verbin muilla merkityksillä: kosketettava ruumiinosa sekä sen omistaja eroavat (esim. *Matti koski minua vatsaan*).

KOKIJAOBJEKTI	PREDIKAATTI	ADVERBIAALITÄYDENNYS
<i>Minua</i>	<i>koskee</i>	<i>päähän ~ päästä</i>

Kuvio 2. Kaksipaikkainen erottamattoman omistuksen muotti.

Kuten aiemmin on mainittu, ISK:n (2004: 459–460) määritelmä tunnekausatiivilauseesta on joustavampi kuin esimerkiksi Alhon ja Kauppisen (2008: 127). ISK:n sekä Vilkunan (2000: 137) mukaan tunnekausatiivilauseiksi lasketaan myös yksipaikkaiset konstruktiot, joissa verbin ainoana täydennyksenä on illatiivimuotoinen adverbiaali, joka voi sijaita lauseen teemapaikalla mutta myös verbin jälkeen (kuvio 3).

ADVERBIAALITÄYDENNYS	PREDIKAATTI
<i>Päähän</i>	<i>sattuu</i>

Kuvio 3. Yksipaikkainen tunnekausatiivilause.

ISK:n (2004: 549–461, 861–862) sekä Hakulisen ja Karlssonin (1979: 99) mukaan tunnekausatiivilause on ennemminkin joukko kiteytyneitä konstruktioita kuin yksi tietynlainen lausemalli. Sen sijaan Alho–Kauppinen (2008: 127) sekä Karlsson (2013: 128) määrittelevät kokijalauseen ja tunneverbien täydennykseksi suppeasti vain partitiiviobjektin.

Tunnekausatiivilause on monipuolinen joukko kiteytyneitä lausetyyppejä, joilla ilmaistaan mentaalisia ja fyysisiä tuntemuksia. Lausetyyppi on siis kokonaisuus, joka koostuu niin syntaktisista kuin semanttisistakin ominaisuuksista. Vaikka fyysistä kipua ilmaisevat verbit olisikin helppoa liittää merkityksensä puolesta tunnekausatiivilauseisiin, todellisessa kielenkäytössä esiintyy myös lausetyyppiin sopimattomia rakenteita, minkä vuoksi kipuverbien vaihtelevaa argumenttirakennetta on mielenkiintoista tarkastella lähemmin.

Verbit yhdessä argumentteineen muodostavat erilaisia konstruktioita. Tässä suhteessa työni liittyy myös Adele E. Goldbergin (1992; 1995; 2006; 2019) kognitiiviseen konstruktiokielioppiin, joka käsitetään myös osaksi kognitiivista kielentutkimusta. Goldbergin (1995: 4) mukaan *konstruktio* on muodon ja merkityksen yhteenliittymä, jossa jokin siinä esiintyvistä muodon tai merkityksen piirteistä ei ole suoraan ennustettavissa konstruktion rakenneosista. Goldberg (2006 > Leino 2010: 94) on sittemmin väljentynt määritelmäänsä ja todennut, että rakenteen riittävän laaja esiintyminen riittää konstruktion statukseen.

Tutkielmani eräänä lähtökohtana voidaan goldbergiläisittäin todeta olevan ajatus siitä, että syntaktisesti eroavien konstruktioiden on erotuttava myös semanttisesti tai pragmaattisesti (Goldberg 1995: 67). Kangas (2022) on jo melko kattavasti tarkastellut kipuverbien – toki osin eri verbien kuin tässä tutkielmassa tarkasteltavat – esiintymistä syntaktisissa lausetyypeissä. Lausetyypit ovat kuitenkin skemaattisia yleistyksiä, joten verbien argumenttirakenteen tarkastelu mahdollistaa konstruktioiden yksityiskohtaisemman ja syvällisemmän tarkastelun; syntaktisilla lausetyypeillä on olemassa omat kriteerinsä, joten ne osin rajoittavat tarkastelua.

3 Kognitiivinen kielentutkimus ja kognitiivinen semantiikka

3.1 Kognitiivinen kielentutkimus

Leonard Talmy (2000) kognitiivinen semantiikka liittyy osaksi kognitiivista kielentutkimusta ja nähdään yhtenä kognitiivisen kielentutkimuksen peruspilareista. Talmya pidetään kognitiivisen kielentutkimuksen perustajaisänä Ronald W. Langackerin sekä George Lakoffin ohella. (Evans 2019: 1.) Kognitiivisessa kielentutkimuksessa keskeistä on se, että kielenkäyttäjän luoma kuva ympäristöstä ja kokemuksista heijastuu kielellisiin ilmauksiin (Onikki-Rantajääskö 2010: 47–48; Langacker 1987; 1991).

Kognitiivista kielentutkimusta ei nähdä yhtenäisenä ja yhtä ainoa kuvausmallia noudattavana suuntauksena, vaan paremminkin samanhenkisten kielentutkijoiden keskustelufoorumina. (Onikki-Rantajääskö 2010: 41; Leino 1993: 20.) Tämä mahdollistaa hyvin monipuolisesti erilaisia tutkimusasetelmia ja -näkökulmia. Tutkimussuuntauksen väljyys näkyy käytännössä siinä, miten kirjava joukko erilaisia tutkimuksia kognitiivisen kielentutkimuksen alalla on tehty yksinään fennistiikassa. Suomen kielioppia ovat kognitiivisen kielentutkimuksen alalla tutkineet muun muassa Huumo (2006) aistihavaintoverbeistä, Västi (2012) verbittömistä tapahtumanilmauksista sekä Ojutkangas (2012) suomen kielen *ulko*-grammeista.

Kieliopintutkimuksen ohella kognitiivisia näkökulmia on hyödynnetty muun muassa yritysnimistön tutkimukseen (Sjöblom 2006), suomen vanhojen kansanmurteiden tarkasteluun (Sivonen 2019) sekä vanhan kirjasuomen ja sen kehityksen tutkimukseen (Nummila–Ojutkangas 2013). Myös keskusteluanalyysin ja kognitiivisen kieliopin yhdistämiseksi on tarjottu erilaisia hyötyjä, vaikka mainitut teoriat eroavatkin lähtökohdiltaan perustavanlaatuisesti (Etelämäki–Herlin–Jaakola–Visapää 2009).

Kognitiivinen kielentutkimus on saanut kritiikkiä siitä, että todellisten kieliaineistojen sijaan kognitivistit ovat käyttäneet tutkimuksissaan itse keksimiään esimerkkejä (ns. *nojatuolimenetelmä* tai *nojatuolilingvistiikka*). Esimerkiksi Ojutkangas (2008) on kattavasti perustellut sitä, miksi kielentutkimuksessa tulisi hyödyntää aineistoja, jotka perustuvat todelliseen kielenkäyttöön. Ojutkangas (2008: 277) tosin toteaa, että sekä empirialla että introspektiolla on omat paikkansa kielentutkimuksen kentällä ja että molempia tarvitaan. Huumo (2007: 166) huomauttaa, että kielentutkijan introspektioon pohjautuvat tutkimusaineistona käytetyt ”laboratoriolauseet” ovat usein rakenteeltaan kompleksisia ja siitä syystä kielen kannalta marginaalisia. Tällaiset rakenteet eivät siis edusta todellista

kielenkäyttöä. Toisaalta Huumo (2007: 176) mainitsee, että ihannetapauksessa laboratoriolauseet yksinkertaistavat kielen rakenteita, jolloin tarkasteltava kielenpiirre saadaan esiin korostuneesti. Leonard Talmy on päättäväisesti puolustanut kielentutkijan introspektioon eli kielitajuun perustuvaa analyysia (Huumo–Sivonen 2010: 34). Talmy (2007: 19–20) mukaan introspektio on osa kaikkea kielentutkimusta, sillä se on ainoa keino päästä käsiksi kielen merkityksiin (ks. myös Hamunen–Huumo 2020: 200–201, 226). Fennistinen kognitiivinen kielentutkimus on kuitenkin luonteeltaan usein empiiristä, ja valtaosa tutkimuksista pohjautuu todellisiin kieliaineistoihin (Onikki-Rantajääskö 2010: 55; Ojutkangas 2008: 277).

Vaikka tämän tutkielman osalta aineistoni perustuukin laboratoriolauseiden sijaan todellisiin kieliaineistoihin, myös introspektiolla on oma tehtävänsä analyysissäni. Tarkkaan rajatussa aineistossa on omat heikkoutensa, eikä todellisesta kieliaineistosta välttämättä löydy tutkittavan ilmiön kaikkia puolia. En tarkoita tällä sitä, että aineistoa tulisi laajentaa itse keksimillään esimerkeillä, vaan sitä, että omaan kielitajuunsa pohjaten on mahdollista pohtia myös sellaisia rakenteita, jotka ovat syystä tai toisesta rajautuneet valikoidun aineiston ulkopuolelle. Aineistoni 500 virkkeen ulkopuolelle jää varmasti sellaisiakin rakenteita, joita esiintyy todellisessa kielenkäytössä. Tutkielmani kannalta myös kielen merkitykset ovat hyvin olennaisessa osassa, ja kuten Talmy (2007: 19–20) on todennut, introspektio on ainoa keino päästä niihin käsiksi.

3.2 Kognitiivinen semantiikka ja huomion ikkunoiminen

Osana analyysiani hyödynnän Leonard Talmy (2000: 257) *huomion ikkunoimisen* käsitettä, joka liittyy Talmy (mt.) kehittämään kognitiiviseen semantiikkaan. Huomion ikkunoimisella tarkoitetaan kielenpuhujan tekemiä valintoja siitä, mitä tilanteen osallistujia kielennetään ja mitä ei (esim. Huumo–Sivonen 2010: 32). Hyödyntäen huomion ikkunoimista pyrin vastaamaan siihen kysymykseen, miten kivuntuntemusta käsitteistetään. *Käsitteistys* (engl. *conceptualization* tai *construal*) on kognitiivisessa kielentutkimuksessa taajaan käytetty käsite, jolla viitataan siihen tulkintaan, jonka kielenkäyttäjät tekee kielentämästään tilanteesta (esim. Ojutkangas 2005: 525; Radden–Dirven 2007: 21–22). Tämän tutkielman osalta kielenkäyttäjien käsitteistykset rakentuvat kipuverbin valinnan lisäksi siitä, mitä nostetaan huomion ikkunaan ja mitä päätetään jättää ikkunan ulkopuolelle.

Huomion ikkunoiminen on kognitiivinen valikointiprosessi, jota ihmiset tekevät päivittäin tietoisesti tai huomaamattaan: asiantiloja käsitteistetään ja kielennetään siten, että jokin asia

tai olio nostetaan etualalle toista tärkeämmäksi, kun taas joitain asioita voidaan jättää kokonaan mainitsematta (Talmy 2000: 257). Toisinaan osallistujien mainitsematta jättäminen on perusteltua, esimerkiksi jos kiputilanteessa kivun KOKIJA käy ilmi puhekontekstista (ks. esim. Siiroinen 2002: 210–211; VISK § 467; myös Larjavaara 2019: 320–321). Ojutkangas (2003: 163) luonnehtii huomion ikkunoimista seuraavasti:

Ikkunoimisen käsite perustuu ihmisen huomiointijärjestelmän joustavuuteen, kykyihin kohdistaa huomio tapahtumien eri osiin oman valintansa perusteella, valita tilanteen kuvaukselle muuttuja ja kiintopiste ja etualaistaa ja taka-alaistaa tilanteen osallistujia valintansa mukaan.

Huomion ikkunoimiseen liittyy olennaisesti *tapahtumakehyksen* käsite (engl. *event frame*), jolla tarkoitetaan sitä huomion kohteena olevaa tilannekokonaisuutta, johon huomion ikkunoiminen suhteutuu. Tapahtumakehyksessä ilmimaininnan saaneet ovat huomion ikkunassa (*windowed*) ja ilman mainintaa jääneet sen ulkopuolella (*gapped*). Ikkunoinnilla puhuja säätelee sitä, minkälaisen näkökulman hän kielentää havaittavasta tilanteesta. (Talmy 2000: 259–262; Huumo–Sivonen 2010: 32.) Vaikka jokin osallistuja jätettäisiinkin eksplisiittisesti mainitsematta, se saattaa käydä puhetilanteesta muuten ilmi tai olla tilanteessa läsnä käsitteen tasolla.

Tapahtumakehykset ovat skemaattisia yleistyksiä tapahtumatilanteiden rakenteista. Talmy (2000: 257, 259) erottelee viisi tapahtumakehystä, joita ovat polun tapahtumakehys (*path event frame*), kausaalisen ketjun tapahtumakehys (*causal-chain event frame*), syklin tapahtumakehys (*cyclic event frame*), osallistuja-vuorovaikutuksen tapahtumakehys (*participant-interaction event frame*) sekä keskinäisen suhteen tapahtumakehys (*interrelationship event frame*). Nurminen (2015: 112) kuitenkin katsoo, että jokainen yksittäisenkin tilanteen kuvaus on tapahtumakehys. Käsillä olevassa tutkielmassa en aio suhteuttaa kiputilanteita Talmyn (2000) erottelemiin tapahtumakehyksiin, vaan tutkielmassa tarkasteltavien kipuverbien osalta tapahtumakehyksenä toimii tilannekokonaisuus, jota nimitän *kiputilannekehyykseksi*.

Huomion ikkunoimista sekä tapahtumakehystä havainnollistaa Talmyn (2000: 266) klassinen esimerkki, jonka on yksinkertaistanut Ojutkangas (2003: 163):

The crate that was in the aircraft's cargo bay fell –
 ‘Laatikko, joka oli lentokoneen lastiruumassa, putosi – ’

- (a) *out of the airplane* [alkuosa] *through the air* [keskiosa] *into the ocean* [loppuosa].
‘koneesta ilman halki mereen.’
- (b) *out of the airplane* [alkuosa] *into the ocean* [loppuosa]. ‘koneesta mereen.’
- (c) *into the ocean* [loppuosa]. ‘mereen.’

Esimerkki kuvaa polun tapahtumakehystä ja havainnollistaa sitä, miten huomiota on mahdollista ikkunoida kyseisessä tapahtumakehyksessä. Kohta (a) kuvaa huomion täydellistä eli maksimaalista ikkunoimista, johon sisältyvät tapahtumakehyksen alku-, keski- ja loppuosa. Kohta (b) puolestaan kuvaa polun keskiosan poisjättämistä, ja kohdassa (c) huomion ikkunaan jää ainoastaan polun loppuosa *into the ocean* ‘mereen’. Konkreettista liikettä, tässä tapauksessa putoamista, kuvaavaan asiantilaan voi sisältyä kohteen lähtöpiste (*koneesta*), väylä (*ilman halki*) sekä sen määränpää (*mereen*). Kielenkäyttäjällä on myös mahdollisuus jättää kaikki mainitut ilmipanematta.

Kiputilannekehyksessä esiintyy nolasta kahteen osallistujaa: KOKIJA, ÄRSYKE, molemmat tai ei kumpaakaan. Huomion ikkunoimista kiputilannekehyksessä havainnollistaa seuraava aineistostani nostettu virke:

- (a) ***Laulajan ääni*** *sattuu* *korviin*.
[ÄRSYKE] [KOKIJA]
- (b) ***Laulajan ääni*** *sattuu*.
[ÄRSYKE]
- (c) *Sattuu* *korviin*.
[KOKIJA]
- (d) *Sattuu*.

Esimerkissä kiputilannekehyksen ÄRSYKE on lihavoitu ja KOKIJA alleviivattu. Kohdat (a)–(d) edustavat erilaisia näkökulmia eli käsitteistyksiä samasta kiputilanteesta. Kohdassa (a) kiputilanne on ikkunoitu maksimaalisesti, eli siinä esiintyy kaikki tilanteen kannalta mahdolliset osallistujat⁶. Kohdissa (b) ja (c) kielenkäyttäjä puolestaan nostaa toisen osallistujista huomion ikkunaan ja jättää toisen sen ulkopuolelle. Kohta (d) taas kuvaa kiputilannekehystä, jossa kumpikin osallistuja on jätetty huomion ikkunan ulkopuolelle. Kuten Talmyn (2000: 266) polun tapahtumakehyksessä, kielenkäyttäjän hahmottamasta käsitteistyksestä riippuen osallistujista voidaan ilmaista molemmat, vain toinen tai

⁶ Toisaalta maksimaalisuutta olisi mahdollista laajentaa KOKIJAN osalta ilmaisemalla se kokonaisuus eli HOLONYMINEN KOKIJA, johon ruumiinosakokija liittyy: *Laulajan ääni sattuu* [*minua ~ meitä ~ häntä*] *korviin*.

vaihtoehtoisesti ei kumpaakaan. Tilanteen mukaan verbi voi siis yksinäänkin muodostaa lauseen ja kielentää kiputilannetta.

Kiputilannekehyksen keskeisiä osallistujia ovat siis KOKIJA ja ÄRSYKE. KOKIJA on tyypillisesti ruumiinosailmaus, joka metonymisesti ilmaisee sitä kokonaisuutta, jonka osa se on. KOKIJASTA on mahdollista ilmaista samassa tapahtumakehyksessä sekä ruumiinosa että se kokonaisuus, johon ruumiinosa liittyy. Ruumiinosa kokijaa nimitän tutkielmassani MERONYYMISEKSI ja kokonaiskokijaa HOLONYYMISEKSI KOKIJAKSI.

ÄRSYKE on puolestaan nominatiivimuotoinen tai toisinaan lausemainen osallistuja, jota voidaan pitää KOKIJAA valinnaisempana osallistujana. Siiroinen (2001: 37–42) esittää ÄRSYKKEELLE mahdolliseksi sijoiksi myös elatiivin, illatiivin ja partitiivin, jotka aineistossani esiintyvät ainoastaan KOKIJAN sijoina. Siiroisen (mt.) esimerkit sisältävät toki vain psyykkisiä tunneverbejä. Elatiivi on teorian tasolla mahdollinen ÄRSYKKEEN sija, ja myös Kielitoimiston sanakirja (KS) antaa esimerkin elatiiviärsykkeestä *särkeä*-verbin yhteydessä: *Jalat alkoivat särkeä, jalkoja alkoi särkeä paljosta seisomisesta*. Keräämässäni aineistossa kipuverbeillä ei elatiivimuotoisia ÄRSYKKEITÄ kuitenkaan esiinny.

Argumenttirakenteessa tyypillisesti erotetaan toisistaan pakolliset täydennykset sekä valinnaiset määritteet. Talmy (2000: 262–263) lisää kahden mainitun ohelle kolmannen tyyppin, estetyn täydennyksen (engl. *blocked complement*). Estetyllä täydennyksellä hän viittaa tapahtumakehyksen tyypilliseen osallistujaan, joka on kuitenkin toisen osallistujan esiintymisen takia tilanteessa estetty. Kiputilannekehyksessä KOKIJAN esiintyessä nominatiivissa se voi estää nominatiivimuotoisen ÄRSYKKEEN, jolloin ÄRSYKE edustaa estettyä täydennystä (esim. *käveleminen vihloo jalkoja* vrt. **käveleminen vihloo jalat*). Nominatiivimuotoinen KOKIJA mahdollistaa elatiivimuotoisen ÄRSYKKEEN ainakin teoriassa, joskaan aineistossani ei esiintynyt tällaisia ÄRSYKKEITÄ. Toisinaan kiputilannekehyksessä esiintyy samanaikaisesti sekä HOLONYYMINEN että MERONYYMINEN KOKIJA, jolloin molemmat viittaavat samaan elolliseen entiteettiin. Myös näissä tapauksissa esiintyy estettyjä täydennyksiä, sillä kokonaiskokija ja ruumiinosakokija eivät voi esiintyä kehyksessä samassa sijassa (esim. *mulla koski päätä* ~ **mua koski päätä*).

Ikkunoimista ovat fennistiikassa hyödyntäneet muun muassa Ojutkangas (2012) *ulko-*grammien tarkastelussaan sekä Seppälä (2010) osana *kautta*-postposition semanttista tarkastelua. Talmy, kuten moni muukin käsitettä hyödyntänyt tutkija, on soveltanut ikkunoimista lähinnä konkreettisen liikkeen sekä dynaamisten liikeverbien tarkasteluun

(Huumo–Sivonen 2010: 32–34). Käsitettä ei siis ole aikaisemmin käytetty kipuverbien tarkasteluun, johon sitä tässä tutkielmassa sovellan. Kiputilanteiden analysoiminen huomion ikkunoimisen avulla voi tuoda uusia mielenkiintoisia näkökulmia aiheeseen, joskin kiputilanteissa voi olla vaikeampi hahmottaa, mitä huomion ikkunan ulkopuolelle jää. Kiputilanteiden osalta on kuitenkin selkeää, minkälaisia osallistujia niissä on mahdollista esiintyä ja että tilanteita ikkunoidaan maksimaalisesti vain harvoin.

4 Aineisto ja metodit

4.1 Suomi24-korpus ja aineiston keruu

Tutkimukseni aineislähteenä toimii Kielipankin ylläpitämä Suomi24-korpus (City Digital Group 2021). Korpus on 391 965 356 virkkeen ja noin 4,5 miljardin saneen laajuinen tekstikorpus, joka on vapaasti saatavilla Kielipankin Korp-käyttöliittymässä⁷. Nimensä mukaisesti aineisto koostuu Suomi24-keskustelufoorumilta peräisin olevista verkkokeskusteluista, joita tällä hetkellä korpuksessa on saatavilla vuosilta 2001–2020. Jokainen vuosi esiintyy aineistossa omana alakorpuksenaan. Kielipankin konkordanssiohjelma mahdollistaa tulosten satunnaistamisen kunkin alakorpuksen sisällä, mikä varmistaa sen, että kerätty aineisto edustaa monipuolisesti erilaisia aihepiirejä ja eri-ikäisiä kirjoittajia.

Tutkimukseni aineistoksi valikoitui Suomi24-korpus, sillä korpukseseen kerätty kieli kuvaa monipuolisesti nykysuomen arkista kirjoittelua ja lähenee jopa puhekieltä. Eri kirjoittajien tekstit kuitenkin vaihtelevat rekistereiltään: joku saattaa kirjoittaa hyvinkin puhekielisesti, toinen taas yleiskielisemmin. Rekistereiden vaihtelun vuoksi verkkokeskusteluaineisto mahdollistaa ilmiön monipuolisemman tarkastelun kuin esimerkiksi pelkästään sanomalehtien kieleen tai vaikkapa kaunokirjallisuuden pohjautuva analyysi. Monipuolisesti erilaisten rekisterien tarkastelu antaa laajemman kuvan tutkittavan ilmiön variaatiosta ja mahdollistaa aiemmin tehtyjen havaintojen kriittisen tarkastelun. Aiemmat havainnot ja yleistykset kipuverbien argumenttirakenteista ovat pääasiassa erilaisissa kielioppiteoksissa sekä sanakirjoissa eivätkä kuvasta ilmiötä kokonaisuutena. Kipuverbejä on toki sivuttu aineistopohjaisissa tutkimuksissa (esim. Pörn 2001; Siirainen 2001), mutta puhtaasti suomen kielen kipuverbeihin keskittyvää tutkimusta on vain vähän.

Suurin osa käyttämästäni aineistosta on kerätty kandidaatintutkielmaani (Niskanen 2021) varten syksyllä 2020, jolloin Suomi24-korpuksessa on ollut keskusteluaineistoja vain vuoteen 2017 saakka. Tuolloin keräsin yhteensä 300 osumaa verbeistä *sattua*, *särkeä* ja *koskea* vuodelta 2017. Johdonmukaisuuden nimissä olen laajentanut aineistoani siten, että myös *vihloa*- ja *jomottaa*-verbiin esiintymät on kerätty vuoden 2017 verkkokeskusteluista.

⁷ <https://korp.csc.fi/>

Aineistoni olen koostanut tekemällä hakuja Suomi24-korpuksessa viidellä kipuverbillä – *sattua, särkeä, koskea, vihloa* sekä *jomottaa* – vuodelta 2017. *Jomottaa*-verbin osumia vuoden 2017 korpuksessa oli kokonaisuudessaan vain 94, joten kyseisen verbin osalta olen laajentanut tarkastelua myös vuoden 2018 osakorpuksen puolelle siten, että sain kokoon yhteensä 100 tarkasteltavaa virkettä. Koska tarkoitukseni on tarkastella kielenilmiötä synkronisesti nykykielen näkökulmasta, aineiston osittainen kerääminen toiselta vuodelta ei vinouta eikä vääristä tuloksiani.

Haut on tehty korpuksessa kunkin verbin A-infinitiivimuodolla. Koska Kielipankin korpusaineistot on lemmattu eli koottu yhden sanakirjamuodon alle, konkordanssiohjelma näyttää kaikki verbien finiittiset ja infiniittiset taivutusmuodot sekä näiden kieltomuodot. Tässä tutkielmassa keskityn pääasiassa kipuverbien finiitti- eli persoonamuotoihin huomioiden kuitenkin sellaiset rakenteet, joissa predikaatti koostuu sekä finiittisestä apuverbistä että infiniittisestä pääverbistä, kuten liittomuodossa *päähäni on sattunut*. Lisäksi otan huomioon tapaukset, joissa kipua ilmaiseva verbi on osana infiniittistä rakennetta, joka toimii lauseenjäsenenä, esimerkiksi *huomasin jalkaan sattuvan*.

Hakutuloksista olen kerryttänyt aineistooni kunkin verbin osalta 100 satunnaista osumaa, joissa verbit ilmaisevat fyysistä kipua. Etenkin verbit *sattua, särkeä* ja *koskea* ovat merkitykseltään polyseemisiä, joten verbien osumia ei voi kerätä osaksi aineistoa puhtaasti muodon perusteella. Hakukriteerini olivat yksinkertaiset, joskin aineistossa oli myös virkkeitä, jotka olen valinnut osaksi aineistoani oman kielitajuni varassa. Tällaisia virkkeitä ovat esimerkiksi sellaiset, joissa ei saatavilla olevan kontekstin puitteissa ole mahdollista aukottomasti päätellä, kuvataanko verbillä fyysistä vai psyykkistä kipua⁸. Kokonaisuudessaan tarkastelemani aineisto koostuu 500 virkkeestä. Aineiston laadullinen tarkastelu antaa kattavan kuvan kipuverbien argumenttirakenteiden ilmentymistä nykykielessä.

4.2 Tutkimuksen metodit

Vaikka tarkastelemani aineisto onkin keskustelumutoista kieltä, en lähesty sitä vuorovaikutuslingvistiikan tai keskustelunanalyysin näkökulmasta. Suurin osa aineistoni lauseista voidaan ymmärtää siinä virkekontekstissa, jossa ne esiintyvät, jolloin laajemman keskustelukontekstin tarkastelu ei ole tarpeen. En myöskään näe, että kipuverbien

⁸ Olen sisällyttänyt aineistooni rajatapauksia silloin, kun tapaukset on mahdollista tulkita fyysistä kipua ilmaiseviksi.

täydennyksillä olisi varsinaista vuorovaikutuksellista funktiota, vaan ne ilmentävät yksilön käsitteistystä kiputilanteesta. Kognitiivinen kielentutkimus ja keskusteluanalyysi eroavatkin lähtökohdiltaan, mutta niiden yhdistämiseksi on tarjottu erilaisia hyötyjä (esim. Etelämäki–Herlin–Jaakola–Visapää 2009). Tässä tutkielmassa pidättäydyn kuitenkin argumenttirakenteiden sekä kognitiivisen semantiikan viitekehysten puitteissa.

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen syntaktis-semanttinen analyysi. Syntaktis-semanttisella viittaan tässä yhteydessä siihen, että tarkastelen argumenttirakenteita paitsi lausetason ilmiönä, myös niiden merkitysten näkökulmasta. Analyysini jakautuukin kahteen osaan: Ensin tarkastelen systemaattisesti verbien argumenttirakenteita täydennysten syntaktisten funktioiden näkökulmasta. Argumenttirakenteiden tarkastelun pohjalta jatkan analyysiani huomion ikkunoimisen näkökulmasta, ja pääpaino on osallistujien semanttisissa rooleissa sekä siinä, mitä ne ilmentävät kiputilanteiden käsitteistämisestä.

Vaikka tutkimuksen pääpaino onkin laadullisessa analyysissä, teen jonkin verran myös kvantitatiivisia havaintoja, mutta vain siinä määrin kuin niiden tekeminen on perusteltua. Puhtaasti kvantitatiivista analyysia aineistoni pohjalta tuskin on mielekästä tehdä, sillä keräämäni aineisto on vain satunnainen otos nykykielestä. Määrällisen analyysin tekemiseksi vaadittaisiin huomattavasti laajempi ja kattavampi kieliaineisto. Toisaalta uskon, että laadullinen lähestymistapa sopii verbien argumenttirakenteiden tarkasteluun luontevammin kuin määrällinen tarkastelu. Laadullisen menetelmän vahvuus on siinä, että sen avulla saadaan tarkasteltavasta monisyisestä ilmiöstä syvällistä ja kokonaisvaltaista tietoa (Luodonpää–Manni–Ojutkangas 2020: 415). Keräämäni aineisto ja siitä nostamani esimerkit antavat monipuolisen ja kattavan kuvan kipuverbien argumenttirakenteista sekä kiputilanteiden käsitteistämisestä. Tekemäni kvantitatiiviset havainnot antavat kuitenkin yleiskuvan erilaisten argumenttirakenteiden frekvenssistä nykykielessä.

Käsillä oleva tutkielma edustaa siis laadullista aineistopohjaista analyysia, jonka menetelmänä toimii perinteinen lingvistinen analyysi. Laadullisessa aineistopohjaisessa analyysissä tarkastellaan todellisesta kielenkäytöstä peräisin olevia aineistoja, joissa esiintyviä ilmiöitä pyritään selittämään syvällisesti ja kokonaisvaltaisesti. *Perinteisellä lingvistisellä analyysillä* voidaan periaatteessa viitata mihin tahansa systemaattiseen aineiston luokittelutapaan, jossa tutkija jaottelee tekemiään havaintoja esitietojensa perusteella. (Luodonpää–Manni–Ojutkangas 2020: 412–413.) Tutkielmani osalta menetelmä merkitsee sitä, että olen jaotellut aineistoni verbivetoisesti ryhmiin verbien argumenttirakenteiden perusteella.

Olen jakanut aineistossa esiintyvät virkkeet omiin ryhmiinsä verbien argumenttirakenteiden perusteella. Koska verbit osin eroavat toisistaan sekä argumenttirakenteiden laadussa että määrässä, verbien analyysiluvut eivät ole täysin symmetrisiä. Tarkastelen näitä ryhmiä tarkemmin laadullisesti tutkielman analyysiluvussa 5. Tutkielmani analyysi ja luokittelu on aineistolähtöistä, sillä en ole luokitellut argumenttirakenteita minkään jo olemassa olevan ryhmittelyn pohjalta, vaan sen mukaan, minkälaisia täydennyksiä tarkastelemillani verbeillä esiintyy.

Aineistoni tarkastelussa sovellan myös Talmyn (2000) *huomion ikkunoimisen* käsitettä. *Ikkunoinnilla* tarkoitetaan sitä, mitä lauseessa tuodaan etualalle eli huomion ikkunaan ja mitä taas jätetään sen ulkopuolelle. Ikkunoinnin avulla analysoin sitä, kuinka kipua käsitteistetään, eli pyrin valottamaan niitä kognitiivisia prosesseja, joita kiputilanteiden kielentämisen taustalla tapahtuu. Kiputilanteiden huomion ikkunoimista tarkastelen tutkielman luvussa 6 ja analyysin pohjana hyödynnän luvussa 5 tekemiäni havaintoja kipuverbien argumenttirakenteista. Huomion ikkunoimisen osalta luokittelu on luonnollisesti omani, sillä käsitettä ei ole aikaisemmin hyödynnetty kiputilannekehyyksen analyysiin.

5 Kipuverbien argumenttirakenne Suomi24-aineistossa

Olen analysoinut Suomi24-korpuksesta 100 satunnaista osumaa viidestä fyysistä kipua ilmaisevasta verbistä vuodelta 2017. Aineistoni pohjalta olen jakanut esiintymät verbivetoisesti erilaisiin ryhmiin niiden kanssa esiintyvien seuralaisten perusteella. Erityisesti verbit *sattua*, *särkeä* ja *koskea* ovat polyseemisiä, joten Suomi24-korpuksessa esiintyi runsaasti verbien muitakin merkityksiä. Olen haravoinut verbien muut merkitykset pois ja analysoinut vain niitä osumia, joissa verbi ilmaisee fyysistä kivuntuntemusta. Käsittelyosiossa hyödynnän esimerkkilähtöistä esitystapaa analyysini havainnollistamiseksi. Lisäksi kunkin verbin ryhmistä on koottu taulukko, joka havainnollistaa argumenttirakenteiden määrällistä jakaumaa.

Kipuverbien *sattua*, *särkeä* ja *koskea* argumenttirakenteita olen tarkastellut kandidaatintutkielmassani (Niskanen 2021). Mainittujen verbien osalta olen sisällyttänyt kandidaatintutkielmassa tekemäni analyysin osaksi tätä pro gradu -tutkielmaa (luvut 5.1–5.3 alalukuineen). Luvuissa 5.4 ja 5.5 tarkastelen verbien *vihloa* ja *jomottaa* argumenttirakenteita.

Huolimatta tuntemusverbien läheisestä suhteesta tunnekausatiivilauseeseen niiden todellinen esiintymisympäristö on huomattavasti monipuolisempi ja hankalasti yleistettävissä. Tarkasteleman aineiston perusteella voidaan osoittaa, että fyysistä kipua ilmaisevilla verbeillä on laajalti varioiva argumenttirakenne. Verbit eroavat myös toisistaan siinä, minkälainen vaihtelu kunkin verbin kohdalla on tyypillistä.

5.1 *Sattua*-verbin argumenttirakenne

Suomi24-korpuksesta keräämäni aineiston pohjalta olen jakanut *sattua*-verbin esiintymät ryhmiin niiden argumenttirakenteiden perusteella. Seuraavalla sivulla taulukko 2 havainnollistaa *sattua*-verbin argumenttirakenteiden määrällistä jakaumaa.

Harvemmin esiintyvät argumenttirakenteet olen niputtanut yhteen marginaalisiksi rakenteiksi. Aineistoni rajallisuuden vuoksi marginaalisia rakenteita löytyi vain yksittäisiä, ja on toki mahdollista, että myös aineistoni ulkopuolelle on rajautunut joitakin konstruktioita. Laajemmassa aineistossa marginaalisiksi luokiteltuja argumenttirakenteita olisi todennäköisesti enemmänkin.

Taulukko 2. *Sattua*-verbin argumenttirakenteiden määrällinen jakauma.

<i>sattua</i> -verbin argumenttirakenteet	lukumäärä
ärsykesubjekti	36
illatiivikokija	25
nollapaikkaiset	22
kokijaobjekti	5
marginaaliset rakenteet	12
Yhteensä	100

Taulukon rivit ilmaisevat kunkin argumenttirakennekonstruktion esiintymiä aineistossani. Aineistossani *sattua*-verbi esiintyy tyypillisimmin yksipaikkaisena, useimmiten ärsykesubjektin kanssa. Seuraavaksi tarkastelen kutakin ryhmää tarkemmin esimerkkien avulla edeten yleisimmästä harvinaisempaan. Viimeisenä tarkastelen marginaalisia rakenteita kokoavasti yhdessä alaluvussa.

5.1.1 Täydennyksenä ärsykesubjekti

Aineistoni perusteella *sattua*-verbin yleisin esiintymisympäristö on konstruktiossa, jossa on ärsykesubjekti, mutta ei ilmipantua KOKIJAA. Tällaisia kipukonstruktioita tarkastelemastani aineistosta oli *sattua*-verbin osalta 36 eli huomattavasti muita konstruktioita enemmän. Tämä havainto haastaa muun muassa ISK:n näkemyksen, jonka mukaan tunnekonstruktioissa nimenomaan subjekti olisi harvinaisempi ja valinnaisempi täydennys kuin esimerkiksi partitiiviobjekti tai illatiiviadverbiaali. Kieliopinkuvausten mukaan ärsykesubjekti ilmaistaa tyypillisesti vasta predikaatin jälkeen – pois lukien kuitenkin tapaukset, joissa subjektina on määräinen pronomini, esimerkiksi *se*. (Ks. esim. VISK § 905; Shore 2020: 351.)

Aineistossani on kuitenkin runsaasti muotoja, joissa ärsykesubjekti on ilmaistu lauseen teemapaikalla ennen predikaattia.

Sattua-verbin ärsykesubjektina toimii aineistoni mukaan useimmiten demonstratiivipronomini *se*. *Se*-pronomini voi toimia lauseen muodollisena subjektina, eli pronominin tehtävänä on toimia niin sanotusti subjektin paikanpitäjänä silloin, kun varsinainen subjekti puuttuu (VISK § 915). Keskusteluaineistossa *se* todennäköisesti kuitenkin viittaa aiempaan vuoroon, josta varsinainen kivun aiheuttaja eli ÄRSYKE käy ilmi, kuten alla esimerkissä 3.

(Suomi24)

(1) *Pistot* eivät juuri *sattuneet* mutta niistä tuli joihinkin kohtiin aika ikävät ruvet.

(2) *Leimat* *sattuu*.

(3) *Sattuuhan se*.

Ryhmän rakenteissa esiintyi variaatiota siinä, kongruoiko lauseen predikaatti subjektin kanssa. Esimerkissä 1 ärsykesubjektin *pistot* sekä lauseen predikaatti *eivät sattuneet* kongruoivat odotuksenmukaisesti. Esimerkkiä 2 voidaan puolestaan pitää puhekielisenä sen vuoksi, että monikkomuotoinen ärsykesubjektin ei laukaise kongruenssia, vaan verbi on ilmaistu yksikön kolmannessa persoonassa. Kuvatun mukainen inkongruenssi on hyvin yleinen ilmiö suomen puhekielessä, kun taas yleiskielen mukainen kongruoiva muoto ei ole vallalla missään aluemurteessa (esim. Palander 2005).

Ryhmän rakenteissa esiintyi myös variaatiota siinä, ilmaistaanko ÄRSYKE ennen predikaattia vai sen jälkeen. Esimerkeissä 1–2 ÄRSYKE on ilmaistu ennen predikaattia. Esimerkissä 3 ärsykesubjektin on puolestaan ilmaistu vasta verbin jälkeen, kuten usein tunnekausatiivilauseiden osalta on odotuksenmukaista (esim. VISK § 905). Esimerkkilauseet noudattelevat prototyypin intransitiivilauseen mallia (SUBJEKTI–PREDIKAATTI), mutta ne voidaan kuitenkin merkitystensä perusteella luokitella epätyypilliseksi tai prototyypistä poikkeaviksi tunnekausatiivilauseiksi, joissa KOKIJAA ei ole ilmipantu (VISK § 891, 905).

5.1.2 Täydennyksenä illatiivikokija

Toiseksi yleisin esiintymisympäristö *sattua*-verbillä oli argumenttirakenne, jossa kivun KOKIJA on ilmaistu illatiivissa, mutta ilmipantua ärsykesubjektia ei ole. Tällaisia rakenteita aineistossani *sattua*-verbin osalta oli 25. ISK:n (2004: 458) mukaan ärsykesubjektin jää usein kipuverbin yhteydessä mainitsematta, sillä kivun aiheuttajaa olennaisempaa on ilmaista kivun KOKIJA. Joskus kivun aiheuttaja voi selvitä myös kontekstista, jolloin sen ilmaiseminen ei ole välttämätöntä. Illatiivi on intransitiivi- ja transitiiviverbien yleisin rektiosija (VISK § 487), joskaan kipuverbien yhteydessä sitä lienee järkevää ajatella rektiona, sillä kipuverbit hyväksyvät seurakseen myös muissa semanttisissa sijoissa esiintyviä täydennyksiä.

(Suomi24)

(4) Ossi, sattuuko *otsalohkoon*?

(5) Olemme ihmisiä ja *meihin* sattuu.

(6) Sitten huomaan *selkään* sattuvan ja liikuttelen jalkojani, jotka toimivat.

Ryhmän rakenteissa esiintyy variaatiota siinä, ilmaistaanko KOKIJA ennen predikaattia vai sen jälkeen. Esimerkissä 4 illatiiviadverbiaali esiintyy verbin jälkeen, kun taas esimerkissä 5 adverbiaali edeltää predikaattia. Variaatio perustuu näissä esimerkeissä kuitenkin väite- ja kysymyslauseille tyypillisiin sanajärjestyksiin (VISK § 887–888, 1678).

Vaikka tunne- ja tuntemusverbit onkin tapana jakaa mentaalisiin ja fyysisiin, ei jako ole ehdottoman mustavalkoinen (VISK § 465). Esimerkistä 5 ei voi varmuudella tietää, kuvataanko virkkeessä henkistä vai fyysistä kipua. Esimerkissä esiintyvä HOLONYYMINEN KOKIJA *meihin* jättää kivuntuntemuksen tarkan sijainnin avoimeksi, jolloin henkisen tuntemuksen tulkinta lienee jopa fyysistä tuntemusta mahdollisempi. Ilman täydellistä kontekstia aukotonta päätelmää on kuitenkin mahdotonta tehdä.

Esimerkki 6 poikkeaa kahdesta aiemmasta sillä, että *sattua*-verbi on osa referatiivirakennetta, joka toimii *huomata*-verbin objektina. Referatiivirakenne on infiniittinen konstruktio, joka voidaan yleensä korvata *että*-sivulauseella (*huomaan, että selkään sattuu*). (VISK § 875.) Illatiivimuotoinen adverbiaali toimii siis tässä tapauksessa referatiivirakenteen sisällä partisiipin (*sattuvan*) täydennyksenä.

5.1.3 *Sattua* ja nollapaikkaisuus

Kolmantena tarkastelen *sattua*-verbin nollapaikkaisia esiintymiä, jotka muistuttavat läheisesti tilalauseita⁹. *Sattua*-verbin osumista 22 edusti nollapaikkaisia rakenteita. Tilalause on persoonaton lauseyyppi, jonka teemapaikalla voi olla esimerkiksi aikaa tai paikkaa ilmaiseva puiteadverbiaali. Tyypillisimpänä esimerkkinä tilalauseista käytetään erilaisia säätilaa kuvaavia verbejä, kuten *sataa* tai *tuulee*. (VISK § 900.) Kipuverbeillä tosin on usein samankaltaisia ominaisuuksia kuin sääverbeillä, kuten esimerkiksi siinä, mikä koodataan lauseen subjektiksi. Kummankin lauseen perustyyppi on subjektiton, ja valinnaisen subjektin osalta esiintyy variaatiota siinä, ilmaistaanko se ennen verbiä vai sen jälkeen. (Kolehmainen 2010: 6, 20–21; VISK § 465–467; § 905.) Tunnekausatiivilauseille ja tilalauseille on yhteistä myös se, että niillä kuvataan prototyyppisesti staattista tilaa sen sijaan, että verbit kuvailisivat asiaintilassa muutoksia, kuten transitiivisilla teko- ja kipu-verbillä on yleensä tapana. Lisäksi tilalause sulkee pois ihmistarkoitteisen subjektin, jota kipu-verbillä ei tyypillisesti muutenkaan ole. (Ks. VISK § 901.) Tilalauseita ei kuitenkaan kieliopinkuvauksissa esitetä tunneverbeille tyypillisenä konstruktiona, sillä kipu-verbille pakollisena osallistujana – ainakin käsitteen tasolla – pidetään KOKIJAA (ks. esim. VISK § 465).

⁹ Kandidaatintutkielmassani nimitin ryhmän konstruktioita tilalausemaisiksi rakenteiksi. Aineiston laajetessa kuitenkin havaitsin, että kipu-verbillä on olemassa tilalausemaisiksi rakenteita, joihin liittyy pakollisiksi tulkittavia paikallissijaisia argumentteja (ks. luku 5.5.3). Tilalausemaisuus ja nollapaikkaisuus onkin siis hyvä erottaa toisistaan.

Nollapaikkaisissa kipukonstruktioissa sekä KOKIJA että ÄRSYKE ovat jääneet ilmipanamatta, mihin syynä usein lienee se, että ainakin KOKIJA käy ilmi puhekontekstista.

(Suomi24)

(7) En pysty kävelemään ja *sattuu* älyttömästi.

(8) Enää *ei satu*.

(9) mun rautoi eile kiristettii ja ai ku *sattuu*, ei ees tunnu lääke auttavan :/

Esimerkissä 7 kivun KOKIJAA ei ole ilmaistu, mutta kontekstista voidaan päätellä, että käveleminen ja kipu liittyvät toisiinsa. Kävelemisen ja kivuntuntemisen välille ei ole kuitenkaan eksplisiittisesti merkitty minkäänlaista syy–seuraussuhdetta. *Sattuu älyttömästi* toimii siis omana itsenäisenä lauseenaan, jossa kipuverbi on ainoa pakollinen osallistuja ja jossa *älyttömästi* ilmaisee kivun tuntemuksen intensiteettiä. Esimerkkilauseessa ei ole KOKIJAA, jolloin se tulkitaan nollapersoonaiseksi. Nollapersoonatapauksissa tunne koskee tyypillisesti puhujaa tai vaihtoehtoisesti kysymyslauseissa puhuteltavaa. (VISK § 905.)

Esimerkissä 8 on olemassa esisopimus, jonka varjolla oletetaan vastaanottajan tietävän puhujaan sattuneen aikaisemmin. *Esisopimuksiksi* kutsutaan taustalla olevia implisiittisiä tai eksplisiittisiä oletuksia tai itsestään selvinä esitettyjä asioita (Mikkonen 2010: 51 < Perelmanin–Olbrechts-Tyteca 1971). Esisopimukseen sisältynee myös tieto siitä, mihin kipu on tarkemmin kohdistunut. Lause jättää kuitenkin monta asiaa auki, eikä kontekstistaan irrotettuna ole kovinkaan informatiivinen.

Esimerkki 9 ilmaisee kipua, joka johtuu rautojen kiristämisestä. Rautojen kiristäminen ja kivun tunteminen ilmaistaan kuitenkin omissa lauseissaan, eikä eksplisiittistä syy–seuraussuhdetta tässäkään tapauksessa esitetä. Lukijan tai kuulijan on kuitenkin luontevaa päätellä kivun johtuvan nimenomaan mainitusta rautojen kiristämisestä. Kuten mainittua, tällaisissa nollapersoonatapauksissa tunteen KOKIJANA toimii tyypillisesti itse puhuja (VISK § 905).

Esimerkkirakenteet 7–9 ilmaisevat staattisia tunnetiloja. Sekä tilalauseet että tunnekausatiivilauseet ovat aspektiltaan varsin staattisia (ks. *tilalause* esim. VISK § 900). Siiroisen (2001: 49) tunnekausatiivilausekehyksen mukaan sekä kokijaobjekti että ärsykesubjekti ovat valinnaisia, joten ainakin hänen määrittelynsä mukaan esimerkit istuvat tunnekausatiivilauseiksi. Tällaisia rakenteita voisi nimittää tilalausemaisiksi tai nollapaikkaisiksi tunnekausatiivilauseiksi.

5.1.4 Kokijaobjektilliset konstruktiot

Vaikka kokijaobjektillisiä konstruktioita *sattua*-verbillä onkin aineistossani vain 5, lasken rakenteet yhdeksi pääryhmäksi, sillä partitiiviobjekti on aineistoni mukaan *sattua*-verbin tyypillisin seuralainen tapauksissa, joissa esiintyy HOLONYYMINEN KOKIJA. Laajemmassa aineistossa tällaisia konstruktioita esiintyy paljon enemmänkin.

Partitiivimuotoinen objekti on sekä transitiivilauseen että tunnekausatiivilauseen tyypillisin osallistuja. Transitiivilauseessa on objektin lisäksi tyypillisesti myös subjekti, joka on tunnekausatiivilauseessa harvinaisempi. Tunnekausatiivilauseen erottaa transitiivilauseesta sanajärjestyksen perusteella: neutraalin tunnekausatiivilauseen teemapaikalla on kokijaobjekti. Partitiiviobjektilla voidaan koodata HOLONYYMISTÄ tai MERONYYMISTÄ KOKIJAA. (Ks. esim. VISK § 891–892, 905.) *Sattua*-verbin yhteydessä partitiivitäydennyksinä esiintyi aineistossani kuitenkin vain HOLONYYMISIÄ KOKIJOITA.

(Suomi24)

(10) *Mua* sattuu paljon.

(11) Jos *häntä* vaikka sattuu seksin aikana.

Sekä esimerkki 10 että 11 voidaan käsittää neutraaliksi tunnekausatiivilauseeksi niin merkityksen kuin teemapaikalla sijaitsevan kokijaobjektinkin perusteella (esim. VISK § 891). Huomionarvoista kokijaobjektillisissa rakenteissa on lähinnä niiden vähäinen esiintyminen aineistossani *sattua*-verbin yhteydessä. Vähäinen esiintyminen saattaa johtua siitä, että *sattua*-verbiä käytetään tyypillisesti kuvaamaan kipua, joka kohdistuu ruumiinosaan eikä niinkään kokonaisuuteen, HOLONYYMISEEN KOKIJAAAN. Kun kipu kohdistuu tarkemmin ruumiinosaan, *sattua*-verbi saa illatiivimuotoisen adverbialitäydennyksen (ks. luku 5.1.2; VISK § 467).

Pajusen (2001: 275) mukaan iho- tai lihastuntemuksia ilmaisevat sattumis- ja särkemistyyppiset edellyttävät kivun paikantamista ruumiinosaan. Hänen mukaansa kipuverbit eivät siis samalla tavalla ilmaise kokonaisvaltaisia tuntemuksia, kuten esimerkiksi nälkä- tai etomisverbit (*janottaa*, *kuvottaa*), joille puolestaan ruumiinosakokija olisi vähintäänkin outo (?*Suuta janottaa ~ oksettaa* vrt. *Minua janottaa ~ oksettaa*). Aineistoni sekä oman kielitajuni mukaan kipuverbit voivat kuitenkin ilmaista kokonaisvaltaista tuntemusta, kuten yllä esimerkeissä 10–11. (Vrt. Pajunen 2001: 275–276.) Katson, että HOLONYYMISEN KOKIJAN esiintyminen kipuverbien yhteydessä on mahdollista erityisesti tilanteissa, jotka ilmaisevat kivun mahdollisuutta, jolloin kivun tarkempaa sijaintia ei vielä ole tiedossa (ks. esimerkki 11; ks. myös luku 5.3.2 esimerkki 31).

5.1.5 *Sattua*-verbin marginaaliset rakenteet

Aineistossani oli myös rakenteita, joita esiintyi vain yksittäisiä. Käsittelen niitä ryhmiä tässä alaluvussa yhtenä kokonaisuutena. Todellisissa kielenkäyttötilanteissa näiden ryhmien jäseniä voisi esiintyä enemmänkin, mutta sadan esiintymän joukkoon niitä osui vain muutamia.

(Suomi24)

(12) Ennen *kuukautiset* eivät ole sattuneet yhtään, mutta nyt *alavatsa* särkee ja *alapäähän* sattuu.

Esimerkki 12 on mielenkiintoinen virke monella tapaa. Virkkeessä on yhteensä kolme lausetta ja kolme toisistaan eroavaa argumenttirakennetta. Marginaalisten rakenteiden joukossa olenkin nimennyt esimerkin 12 hybridiksi siinä esiintyvien useamman argumenttirakenteen perusteella. Virkkeen ensimmäinen lause [– –] *kuukautiset eivät ole sattuneet* [– –] noudattelee yleiskielen mukaista intransitiivilauseetta, jossa verbin täydennyksenä on subjekti. Vaikka rakenne noudattelee intransitiivilauseen mallia, se on syytä merkityksensä puolesta luokitella epätyypilliseksi tunnekausatiivilauseeksi, jossa ei ole kokijaosallistujaa (VISK § 905). Ärsykesubjekti *kuukautiset* sekä predikaatti *eivät ole sattuneet* kongruoivat odotuksenmukaisesti.

Ensimmäistä lausetta mielenkiintoisempaa onkin tarkastella kahta jälkimmäistä rinnasteista lausetta. *Särkeä*-verbin täydennyksenä on nominatiivimuotoinen ruumiinosanilmaus *alavatsa*, joka merkitykseltään edustaa KOKIJAA. Kuitenkin teemapaikkaisen sijaintinsa ja nominatiivimuotonsa perusteella lauseenjäsen käsittyy intransitiivilauseen subjektiksi. Klemettinen (2007) on pro gradussaan havainnut *särkeä*-verbillä samanlaista käyttöä, joten kyseessä lienee laajemmaltikin käytössä oleva rakenne. *Sattua*-verbin kanssa kirjoittaja on kuitenkin käyttänyt sille tyypillistä illatiivimuotoista adverbialia *alapäähän*. Huomionarvoista on se, että kirjoittaja on käyttänyt kahden eri verbin kanssa toisistaan eroavia argumenttirakenteita. Onkin erityisen kiinnostavaa, että argumenttirakenteiden vaihtelua voi esiintyä yhdellä kirjoittajalla jopa saman virkkeen sisällä, tosin eri verbien osalta.

Muita *sattua*-verbin marginaalisia argumenttirakenteita olivat seuraavat:

(Suomi24)

(13) *Laulajan ääni* sattuu *korviin*. (Ärsykesubjekti ja illatiivikokija, ks. luku 5.3.4)

(14) *Kivekset* ja *alavatsa* sattuu. (KOKIJA subjektina, ks. esim. luvut 5.2.2 ja 5.3.5)

(15) Ihanaa kun *teitä* sattuu noin pahasti *päähän*. (Erottamattoman omistuksen muotti, ks. luvut 5.3.6 ja 5.5.4)

(16) – – ekat kuusi päivää sattui *minulla*, muuten tottui melko heti. (KOKIJA adessiivissa, ks. luku 5.2.4)

Esimerkkien 13–16 kaltaisia argumenttirakenteita esiintyi *sattua*-verbillä vain yksittäisiä. Näitä argumenttirakenteita olen käsitellyt esimerkkien perässä mainituissa paikoissa.

5.2 *Särkeä*-verbin argumenttirakenne

Keräämäni aineiston perusteella olen jakanut *särkeä*-verbin argumenttirakenteet neljään ryhmään, joista viimeiseen olen kerännyt aineistossa esiintyviä marginaalisia rakenteita. Alle taulukkoon 3 olen koonnut *särkeä*-verbin argumenttirakenteiden määrällisen jakauman.

Taulukko 3. *Särkeä*-verbin argumenttirakenteiden määrällinen jakauma.

<i>särkeä</i> -verbin argumenttirakenteet	lukumäärä
kokijaobjekti	65
kokijasubjekti	18
nollapaikkaiset	8
marginaaliset rakenteet	9
Yhteensä	100

Aineistoni perusteella voidaan todeta, että *särkeä*-verbin argumenttirakenne on vakiintuneempaa ja sisältää vähemmän variaatiota kuin *sattua*-verbin. Vakiintuneisuutensa lisäksi *särkeä*-verbin konstruktioista 65 edusti odotuksenmukaista muotoa, jossa KOKIJA ilmaistaan partitiiviobjektilla. Nämä kokijaobjektilliset rakenteet voidaan luontevasti luokitella tunnekausatiivilauseiksi. Marginaalisten rakenteiden edustajia oli yhteensä viisi erilaista argumenttirakennetta.

5.2.1 Kokijaobjektilliset rakenteet

Lähes kaksi kolmasosaa (65) *särkeä*-verbin osumista oli konstruktioissa, joissa on kokijaobjekti. Huolimatta siitä, ettei verbiin ole liitetty tunnekausatiiveille tyypillistä kausatiivijohdinta, se esiintyy hyvin luontevasti osana tunnekausatiivilauseetta.

Kokijaobjektillisissa konstruktioissa ei muotonsa puolesta ole mitään erikoista. Ryhmän sisällä esiintyy kuitenkin variaatiota muun muassa siinä, ilmaistaanko kokijaobjekti ennen predikaattia vai sen jälkeen. Tunnekausatiivilauseen neutraaliin sanajärjestykseen kuuluu, että kokijaobjekti on lauseen teemapaikalla, siis ennen predikaattia (VISK § 905).

(Suomi24)

(17) Onneksi ei *päätä* särje.

(18) Särkeekö *kättä*?

Sanajärjestyksen variaatio perustuu kuitenkin aineistoni tapauksissa siihen, onko kyseessä väitelause (esimerkki 17) vai kysymyslause (esimerkki 18). Sanajärjestykset noudattelevat neutraalien modaalien lausetyyppien sanajärjестystä. (VISK § 887–888, § 1678.) *Särkeä*-verbin yhteydessä partitiiviobjektilla koodataan aineistossani vain MERONYYMISIÄ KOKIJOITA eli ruumiinosakokijoita, mikä on sikäli mielenkiintoista, että *sattua*-verbin yhteydessä partitiiviobjektilla koodataan vain HOLONYYMISIÄ KOKIJOITA (ks. luku 5.1.4).

5.2.2 Kivun KOKIJA lauseen kieliopillisena subjektina

Kuten muun muassa Klemettinen (2007: 91) on pro gradussaan havainnut, *särkeä*-verbillä esiintyy toisinaan intransitiivista käyttöä. Ryhmän konstruktioit ovat siis sellaisia, joissa semanttinen kivun KOKIJA jäsenyy lauseen subjektiksi. Klemettisen (mt.) mukaan tilanteissa, joissa verbi siirretään tunnekausatiivilauseesta intransitiiviseen ympäristöön¹⁰, kivun KOKIJA ottaa subjektin aseman. Myös Kielitoimiston sanakirja esittää nominatiivikokijan *särkeä*-verbille mahdollisena täydennyksenä (KS: *Jalat alkoivat särkeä*). Muiden tarkastelemieni kipuverbien yhteydessä KS ei anna esimerkkejä, joissa esiintyisi nominatiivikokija. *Särkeä*-verbin osumista aineistossani 18:ssa esiintyi kokijasubjekti.

ISK:n (2004: 458) mukaan KOKIJALLA ja ÄRSYKKEELLÄ on kummallakin subjektin ominaisuuksia: KOKIJA on monesti lauseen ainoa elollinen osallistuja, kun taas ÄRSYKE ilmaistaa tuntemuksen subjektina huolimatta siitä, että se on prototyypillisesti eloton osallistuja (ks. myös Pajunen 2001: 274). Nämä seikat omalta osaltaan saattavat sekoittaa subjektin ja objektin jäsenystä lauseissa, joissa ilmaistaan fyysistä tunnetta.

Kivun KOKIJAN ilmaiseminen teemapaikkaisella nominatiivilla lienee mahdollista ainoastaan silloin, kun kivun aiheuttajaa eli ÄRSYKETTÄ ei ole ilmaistu. Jos lauseessa olisi KOKIJAN lisäksi ÄRSYKE, subjektin ja objektin tunnistaminen olisi mahdotonta, sillä tyypillisesti lauseenjäsenet erotetaan toisistaan sijamuodoilla. Toisaalta *särkeä*-verbi, ainakin aineistoni mukaan, saa hyvin harvoin seurakseen ÄRSYKKEEN. Tällöin KOKIJAN subjektiksi koodaaminen on mahdollisempaa kuin esimerkiksi *sattua*-verbin yhteydessä. Objektin tyypillisimpiä sijoja ovat partitiivi, genetiivi ja akkusatiivi. Myös nominatiivi on mahdollinen

¹⁰ Esimerkiksi lause *Päätä särkee* muutetaan muotoon *Pää särkee*.

objektin sija, mutta vain lauseissa, joissa ei ole perussubjektia, tai lauseissa, joissa sekä subjekti että objekti ovat monikossa (*Lehmät söivät heinät ~ Tytöt näkivät pojat*). Tyypillisesti nominatiivimuotoinen objekti esiintyy osana käsky-, passiivi- tai nesessiivirakennetta: *Tilaa pitsa! ~ Meille tilattiin pitsa. ~ Meidän on tilattava pitsa.* (VISK § 925.) Koska kivun tunnetta ilmaistaessa ÄRSYKE jää usein ilmipanematta, se antaa KOKIJALLE mahdollisuuden esiintyä nominatiivimuotoisena.

Lauseenjäseneä subjektilla on omia tietynlaisia kriteerejään, joista yksi on se, että nominatiivimuotoisen subjektin tulisi laukaista verbin kongruenssi (ks. esim. Helasvuo–Huumo 2010: 169). Rakenteissa esiintyy variaatiota siinä, kongruoiko lauseen verbi kokijasubjektin kanssa. Esimerkkien 19–21 kieliopilliset subjektit ovat semanttisilta rooleiltaan KOKIJOITA, jotka tyypillisesti ilmaistaan *särkeä*-verbin yhteydessä objektina. Kokijasubjektin semanttinen ”objektimaisuus” saattaa siis osaltaan motivoida inkongruenssia.

(Suomi24)

(19) *Pää särkee, selkä särkee* viikonloppu alkaa ja tämmöisenä rämänä.

(20) Ei ehdi soittaa huilua ja opetella ”pianoa” – *sormet särkevät.*

(21) Minulla nousee kuume, noin 37.5 ja *kaikki paikat särkee*, jopa *hiuspohtajan lihakset.*

Esimerkeissä 19 ja 20 subjekti ja predikaatti kongruoivat normaalisti. Aineistossa esiintyy kuitenkin myös muotoja, joissa kieliopillinen subjekti voi olla monikossa, mutta predikaatti on yksikön kolmannessa persoonassa, kuten esimerkissä 21.

Vaikka nominatiivi onkin objektille mahdollinen sija, esimerkkien 19–21 KOKIJAT on luontevampaa käsittää lauseiden subjekteina. Subjektitua tukee erityisesti kongruenssin toteutuminen (esimerkit 19–20), sillä suomen kielessä kongruenssi ei koske objektin ja verbin suhdetta (VISK § 1267). Myös nominatiiviosallistujien verbinetinen paikkavalinta korostaa subjektitulkintaa.

5.2.3 *Särkeä* ja nollapaikkaisuus

Samoin kuin *sattua*-verbillä, myös *särkeä*-verbillä esiintyi tilalausemaisuuksia, impersonaalisia rakenteita, joissa ei siis ole ilmaistu kivun KOKIJAA eikä ÄRSYKETTÄ. Nollapaikkaisia konstruktioita on kuitenkin huomattavasti vähemmän (8) kuin *sattua*-verbillä (22). *Särkeä*-verbiä käytettäneenkin yleisemmin tilanteissa, joissa on selkeämmin mahdollista ilmaista kivun KOKIJA.

(Suomi24)

(22) Muistan että laittamisen jälkeen *särki* paripäivää mutta ei ihan kamalasti.

Esimerkissä 22 *että*-sivulause toimii *muistaa*-verbin objektina. *Särkeä*-verbi on objektirakenteen ainoa finiittiverbi, jolla ei kuitenkaan ole yhtään pakollista seuralaista. Adpositiolauseke [*laittamisen*]_{NP}[*jälkeen*]]_{PP} toimii aikaa ilmaisevana adverbiaalimääritteenä ja toisaalta ilmaisee jonkinasteista kausaalisuutta, vaikkakaan suoraa kieliopillista ÄRSYKETTÄ ei ole ilmaistu. Sivulause kuvaa staattista tunnetilaa ja hahmottuu näin ollen luonnollisesti tilalauseeksi tai tilalausemaiseksi tunnekausatiivilauseeksi.

5.2.4 *Särkeä*-verbin marginaaliset rakenteet

Särkeä-verbillä marginaalisten rakenteiden ryhmään kuuluu yhdeksän virkettä, joista osa edustaa samanlaisia rakenteita. Eniten ryhmässä oli rakenteita, joissa KOKIJA on ilmaistu adessiivissa. Roosa Saloheimo (2020) on tutkinut adessiivisijaista kokijaosallistujaa tunnekausatiivilauseissa. Datiivisen adessiivin käyttö on alkujaan peräisin erityisesti Kainuun alueelta, mutta sitä on tavattu myös Rovaniemellä (Saloheimo 2020 < Räsänen 1972; Lyytikäinen ym. 2013). Saloheimon (mt.) havaintojen mukaan käyttö on kuitenkin levinnyt tai leviämässä laajemmallekin. Datiivisella käytöllä tarkoitetaan tässä erityisesti yleiskielen partitiivin korvaamista adessiivilla. Osa näistä muodoista edusti ainakin merkitykseltään erottamatonta omistusta (esimerkit 23 ja 24) – sillä erolla, että HOLONYMINEN KOKIJA on ilmaistu adessiivissa eikä partitiivissa (vrt. varsinainen erottamattoman omistuksen muotti, ks. luvut 2.3 ja 5.3.6).

(Suomi24)

(23) *Mulla* nimittäin särkee *takaraivoo*.

(24) *Minullakin* särkee *vasenta polvea* ja *kolmea varvasta*, vaikka en ole linksauttanut niitä missään.

Esimerkki 23 on monitulkintainen, sillä *takaraivoo* voidaan tulkita puhekieliseksi partitiiviksi, jossa partitiivin tunnus *-(t)A* on assimiloitunut pitkäksi vokaaliksi. Sama muoto voidaan tulkita myös puhekieliseksi illatiiviksi, jossa sijamuodon tunnuksen lopussa oleva *n* on heittänyt. Riippuen siitä, kumpaa muotoa kirjoittaja on tarkoittanut, kyseessä voi olla joko kokijaobjekti tai -adverbiaali. Toisaalta partitiiviobjektia voidaan pitää todennäköisempänä, sillä se on aineistossani yleisempi täydennys *särkeä*-verbille.

Esimerkissä 24 kivun MERONYMINEN KOKIJA on koodattu partitiivilla. Tavallisesti erottamattoman omistuksen muotissa teemapaikalla sijaitsee partitiivimuotoinen objekti, joka

ilmaisee HOLONYYMISTÄ KOKIJAA, johon erottamaton osa kuuluu. Tarkempaa kivun kohdistumista ruumiinosaan ilmaisee tyypillisesti illatiivisijainen adverbiaali. (VISK § 468.) Esimerkkivirkkeissä 23 ja 24 ruumiinosakokijoita ilmaistaan partitiivilla, jolloin HOLONYYMISTÄ KOKIJAA on koodattava toisella sijalla, tässä tapauksessa adessiivilla. Koska MERONYMINEN KOKIJA on lauseessa partitiivissa, HOLONYYMISTÄ KOKIJAA ei ole mahdollista koodata samalla sijamuodolla: **Minua nimittäin särkee takaraivoa*.

Marginaalisiin rakenteisiin lukeutui myös rakenteita, joissa oli käytetty muitakin *särkeä*-verbille epätyypillisiä tai harvinaisia sijavalintoja:

(Suomi24)

(25) Nyt on pää kipeä, *joka paikasta särkee*, kouristaa.

(26) Onhan se tietysti aika uskottavaa jos *polveen särkee* [– –].

Esimerkissä 25 kivun KOKIJA on ilmaistu elatiivissa. Toisinaan partitiivin ja elatiivin päätteet muistuttavat läheisesti toisiaan (esimerkiksi sanassa *lapsi : lasta*). Sijat ovat myös merkityksiltään melko läheisiä: partitiivi on vanha erosija, kun taas elatiivi nykyinen. Tässä tapauksessa sanan elatiivi- ja partitiivimuodot eivät kuitenkaan muistuta juuri toisiaan (*paikkaa ~ paikasta*), joten sijojen sekoittumisesta ei ole kyse.

Elatiivin on mahdollista esiintyä *särkeä*-verbin täydennyksenä erottamattoman omistuksen muotissa, jossa HOLONYYMISTÄ KOKIJAA koodataan partitiivilla, ja elatiivi ilmaisee kivun tarkemman kohteen: *Harrya särki joka paikasta, kun hän ponnisteli pysyäkseen lohikäärmeen selässä* (esim. VISK § 467–468). HOLONYYMINEN ja MERONYMINEN KOKIJA erotetaan siis toisistaan sijoilla. Elatiivilla on mahdollista ilmaista osan ja kokonaisuuden välistä suhdetta myös silloin, kun kokonaiskokijaa ei ole eksplikoitu. Osan ja kokonaisuuden erottaminen (*enemmistö osallistujista ~ osa rahoista*) on nykysuomessa elatiiville jopa yleisempi käyttötarkoitus kuin sijan spatiaalinen käyttö (esim. *poistuin hissistä*). (Leino 1993: 239.) Esimerkissä 25 elatiivi on sikäli erikoinen sijanvalinta, että ruumiinosakokija *joka paikasta* viittaa oikeastaan KOKIJAN koko kehoon, eikä siitä erotettuun osaan. Toisaalta elatiivilla voidaan ilmaista jonkin asian täyttä osuutta kokonaisuudesta (*jokainen osallistujista ~ kymmenen kymmenestä*).

Vaikka illatiivi onkin transitiiviverbien yleisin rektiosija (ks. esim. VISK § 487), *särkeä*-verbin kanssa se ei vaikuta luontevalta paitsi tilanteissa, joissa HOLONYYMINEN KOKIJA on ilmaistu partitiivilla ja MERONYMINEN puolestaan illatiivilla (esim. *mua särkee polveen*). Sijana illatiivi ilmaisee tyypillisesti siirtymistä kohti jotakin (VISK § 1235). Kipuverbien

yhteydessä illatiivi implikoi kivulle ulkopuolista aiheuttajaa, joka suuntautuu kohti KOKIJAA. Tarkasteleman aineiston perusteella *särkeä*-verbillä ei juurikaan esiinny ÄRSYKKEITÄ, joten illatiivi on siinäkin mielessä epätyypillinen täydennys *särkeä*-verbin yhteydessä. Illatiivin käyttö on saattanut muiden kipu- ja tunneverbien vaikutuksesta siirtyä analogisesti *särkeä*-verbin yhteyteen, kuten esimerkissä 26.

Särkeä-verbillä ei aineistossani esiintynyt ainuttakaan osumaa, jossa esiintyisi nominatiivimuotoinen ärsykesubjekti. Nominatiivimuotoisen NP-subjektin lisäksi lauseen aiheuttajana eli ÄRSYKKEENÄ voi kuitenkin toimia muun muassa myös lausemainen kokonaisuus, kuten esimerkiksi *kun*-sivulause tai sitä vastaava temporaalirakenne (Huhmarniemi 2019b: 506–507). Tällöin aiheuttaminen ymmärretään kuitenkin epäsuoremmaksi kuin NP-subjektilla ilmaistuna.

(Suomi24)
(27) *Liikkeelle lähtiessä särkee.*

Yleensä *kun*-sivulauseella tai sitä vastaavalla infiniittisellä temporaalirakenteella kuvataan lauseidenvälistä ajallista suhdetta, jolloin rakenne toimii puiteadverbiaalina (esim. VISK § 543). Esimerkissä 27 infiniittinen rakenne ilmaisee kuitenkin enemmänkin syy–seuraussuhdetta. Lauseke liittyy siis enemmän toiminnan aiheuttamaan kokemukseen, jolloin temporaalirakenne käsitetään lauseen subjektimaiseksi aiheuttajaksi.

5.3 *Koskea*-verbin argumenttirakenne

Kolmantena tarkastelen *koskea*-verbiä, jonka argumenttirakenteet olen jakanut seitsemään ryhmään, joista yksi edustaa jälleen marginaalisia rakenteita. Vaikka *koskea*-verbin jakauma onkin melko laaja (ks. taulukko 4), on verbin argumenttirakenne lähes yhtä vakiintunut kuin *särkeä*-verbillä.

Taulukko 4. *Koskea*-verbin argumenttirakenteiden määrällinen jakauma.

<i>koskea</i> -verbin argumenttirakenteet	lukumäärä
illatiivikokija	61
kokijaobjekti	12
nollapaikkaiset	9
ärsykesubjekti ja illatiivikokija	8
erottamattoman omistuksen muotti	1
ärsykesubjekti	5
marginaaliset rakenteet	4

<i>koskea</i> -verbin argumenttirakenteet	lukumäärä
Yhteensä	100

Sadasta tarkastellusta osumasta 61 edusti odotuksenmukaista muotoa, jossa KOKIJA on ilmaistu illatiivilausekkeella. Muun muassa ISK (2004: 460) pitää illatiivimuotoista KOKIJAA *koskea*-verbin täydennyksenä ja lukee rakenteen odotuksenmukaiseksi ja neutraaliksi tunnekausatiivilauseeksi.

5.3.1 Täydennyksenä illatiivikokija

Koskea-verbin esiintymistä 61 esiintyi sellaisissa odotuksenmukaisissa rakenteissa, joissa KOKIJA on ilmaistu illatiivitäydennyksellä. Verbillä esiintyi myös rakenteita, joissa on illatiivimuotoisen kokijaosallistujan lisäksi ilmipantu ärsykesubjekti (ks. luku 5.3.4).

(Suomi24)

(28) *Mahaani* koskee.

(29) *Nilkkaani* koskee, mutta pystyn kävelemään vähän kuitenkin.

Esimerkkinä nostin esille virkkeet 28 ja 29, sillä ne voidaan ajatella monitulkittaisiksi. Morfologisen homonymian vuoksi virkkeissä esiintyvät kivun kohteet *mahaani* ja *nilkkaani* voidaan käsittää joko partitiiviobjekteiksi tai illatiivimuotoisiksi adverbiaalitäydennyksiksi, joissa on possessiivisuffiksi eli omistusliite. Sekä partitiiviobjekti että illatiiviadverbiaali ovat *koskea*-verbin mahdollisia täydennyksiä (esim. VISK § 467). Aineistoni perusteella illatiivimuotoinen adverbiaali lienee kuitenkin *koskea*-verbille tyypillisempi täydennys. Illatiivimuotoista täydennystä voinee perustella myös verbin muilla merkityksillä (KS: *koskea*: 'koskettaa', *Koskea jhk t. jtak kädellään*). Tästä kontekstista on kuitenkin mahdotonta päätellä, kumpaa muotoa kirjoittajat ovat tarkoittaneet. Vaikka molemmat muodot edustavatkin kivuntuntemuksen MERONYYMISTÄ KOKIJAA, ne eronnevat käsitteistykseen kannalta: partitiiviobjekti esittää ruumiinosan patienttimaisena, illatiivi taas paikkana, johon kivuntuntemus suuntautuu ulkoapäin.

On huomionarvoista, että kaikki aineistossani esiintyneet *koskea*-verbin illatiivitäydennykset liittyivät ruumiinosiin. Oman kielitajuni mukaan illatiivitäydennyksen liittäminen myös HOLONYYMISEEN KOKIJAAAN olisi täysin mahdollista (esim. *minuun koskee*). Myös ISK (2004: 460) mainitsee *minuun koskee* -tyypin mahdolliseksi. HOLONYYMISET KOKIJAT esiintyvät *koskea*-verbin seurassa aineistoni mukaan partitiiviobjektina sellaisenaan tai osana erottamattoman omistuksen muottia (ks. luvut 5.3.3 ja 5.3.6).

5.3.2 Kokijaobjektilliset rakenteet

Koskea-verbin esiintymistä 12 esiintyi rakenteissa, joissa on partitiivimuotoinen kokijaobjekti. Illatiivimuotoisen adverbiaalain rinnalla partitiiviobjekti on odotuksenmukainen mukainen täydennys *koskea*-verbille (esim. VISK § 467). Suurin osa esiintymistä oli sellaisia, joissa objektina toimii jonkin ruumiinosan ilmaus, mutta mukana oli myös yksi tapaus, jossa partitiivimuotoisena objektina toimi HOLONYYMINEN KOKIJA (esimerkki 30).

(Suomi24)

(30) *Minua* koskee ja se on minulle todellinen tunne.

(31) *Vatsaa* koskee, se on turvonnut möykky.

Esimerkki 30 oli ryhmän ainoa rakenne, jossa objektina oli HOLONYYMINEN KOKIJA. Kuten mainittua, tunne- ja tuntemusverbien jako mentaaliin ja fyysisiin ei ole tarkkarajainen, ja tästä esimerkistä ei voi varmuudella sanoa, kuvataanko verbillä tässä kontekstissa henkistä vai fyysistä kipua. Tyypillisesti sana *tunne* viittaa henkiseen kokemukseen, *tuntemus* puolestaan fyysisempiin tuntoaistimuksiin (KS). Sanoja käytetään suomen kielessä kuitenkin paljon ristiin toistensa asemasta.

Loput ryhmän rakenteista olivat esimerkin 31 kaltaisia, joissa KOKIJANA on jokin ruumiinosan ilmaus. Ryhmän rakenteet voidaan teemapaikalla sijaitsevan kokijaobjektin ja merkityksensä perusteella luokitella tunnekausatiivilauseiksi (VISK § 905).

5.3.3 *Koskea*-verbi ja nollapaikkaisuus

Kolmanneksi eniten (9) *koskea*-verbillä oli sellaisia argumenttirakenteita, jotka muistuttivat läheisesti nollapaikkaista tilalauseetta (VISK § 891). Tilalausemaisuuksi esiintyi myös *sattua*- ja *särkeä*-verbeillä. *Särkeä*- ja *koskea*-verbeillä tilalausemaisuuksia oli lähes yhtä harvinaista, kun taas *sattua*-verbillä sitä esiintyi jopa 22 verbin osumista (ks. luku 5.1.3).

Nollapaikkaisille *koskea*-verbin rakenteille tyypillistä on se, että verbiin ei liity täydennyksiksi tulkittavia osallistujia. Sen sijaan valinnaisempia määritteitä, kuten ajan, paikan tai tavan adverbiaaleja tai erilaisia astemääritteitä esiintyi jonkin verran.

(Suomi24)

(32) Tekee kipeätä, *koskee*.

(33) Ei muutenkaan *koske*, on vaan paineen tunnetta.

Sekä esimerkki 32 että esimerkki 33 muistuttavat prototyypistä tilalauseetta (vrt. esim. *sataa ~ ei muutenkaan sada*). Molemmissa virkkeissä verbi voisi toimia lauseena sellaisenaan. Esimerkissä 32 kivun tunteminen käy selväksi jo virkkeen ensimmäisessä lauseessa, mutta kivun laatua on tarkennettu *koskea*-verbillä. Esimerkissä 33 verbin merkitystä on tehostettu adverbilla *muutenkaan*, ja rinnasteinen lause ilmaisee tarkemmin, minkälaista tunnetta puhuja kokee. Virkkeet ilmaisevat staattista tunnetilaa ja näin ollen istuvat mielekkäästi tilalauseen muottiin, mutta toisaalta merkityksensä puolesta ne kävisivät myös nollapaikkaisiksi tunnekausatiivilauseiksi (VISK § 901).

5.3.4 Täydennyksinä ärsykesubjekti ja illatiivikokija

Aineistossani oli 8 rakennetta, joissa KOKIJA on ilmaistu illatiivimuotoisella adverbialilla, jonka lisäksi lauseessa on ärsykesubjekti. Ärsykesubjektin ilmipaneminen on usein hyvin valinnaista niin kirjoitetussa kuin puhutussakin kielessä (esim. VISK § 465). Rakenteissa esiintyi variaatiota sen osalta, ilmaistaanko KOKIJA vai ÄRSYKE ensin.

(Suomi24)

(34) *Se* koski *häneen* niin kipeästi, että hän itki.

(35) Hahahaha *mahaan* koskee jo *nauraminen*.

Esimerkissä 34 illatiivimuotoisena adverbialina esiintyy HOLONYYMINEN KOKIJA *hän*. Ärsykesubjekti *se* on ilmaistu neutraalin sanajärjestyksen mukaisesti lauseen teemapaikalla. Sen sijaan esimerkissä 35 illatiivimuotoisena kokijana on ruumiinosa *maha*, ja ärsykesubjekti *nauraminen* ilmaistaan vasta verbin jälkeen. Sanajärjestyksellä voidaan vaikuttaa siihen, mitä lauseen tai virkkeen osaa halutaan korostaa. Tässä tapauksessa esimerkissä 34 haluttaneen korostaa nimenomaan kivun aiheuttajaa *se*, kun taas esimerkissä 35 tärkeämpänä nähdään kivun kohde *maha*.

Kuten olen teorialuvussa maininnut, täydennyksen ja määritteen välinen kahtiajako ei aina ole tarkkarajainen. Esimerkissä 34 muodollinen subjekti *se* lienee luonteva lisäys verbin argumenttirakenteeseen, vaikka muodollista subjektia ei pidetäkään verbin varsinaisena täydennyksenä. Sen sijaan esimerkissä 35 esiintyvä ärsykesubjekti *nauraminen* vaikuttaa valinnaisemmalta: lause toimisi myös ilman ilmipantua ärsykesubjektia. Jos keskustelun osallistajat ovat todellisessa tilanteessa nauraneet mahansa kipeiksi, lienee osallistujille selvää, mistä kipu johtuu. Ottaen kuitenkin huomioon sen, että lause on peräisin keskustelufoorumilta, kivun aiheuttaja on melko olennainen lisäys. Kipeä maha voisi sellaisenaan vaikuttaa oudolta kontekstissa, jossa puhutaan jostain huvittavasta.

5.3.5 Täydennyksenä ärsykesubjekti

Aineistossani esiintyi myös sellaisia konstruktioita, joissa kivun aiheuttaja eli ärsykesubjekti on ilmaistu eksplisiittisesti, mutta KOKIJAA ei. Näitä rakenteita oli aineistossani *koskea-*verbillä vain 5. *Koskea-*verbi eroaa *sattua-*verbistä tässä suhteessa merkittävästi, sillä ärsykesubjekti oli aineistossani *sattua-*verbin yleisin täydennys (36).

(Suomi24)

(36) Kipua tuottaen, koskeehan *napakka luunappikin*, ei sen puoleen.

(37) *Sormen koukistus* ja *suoristus* sattuu ja *päivittäiset toimet* koskee kun kättä / sormea joutuu taivuttelemaan.

Esimerkeissä 36 ja 37 KOKIJA on jäänyt ilmipanematta. Esimerkissä 36 kivuntuntemuksen KOKIJAA ei ole olennaista mainita, sillä virkkeen tarkoituksena on yleisellä tasolla ilmaista, että luunappi tekee kipeää, osuipa se mihin tai keneen tahansa. Toisaalta *luunappi-*sanan omaan merkitykseen sisältyy tieto siitä, että se kohdistuu yleensä otsaan (KS). Sen sijaan esimerkissä 37 voidaan ongelmitta päätellä, että esimerkiksi *sormen koukistus* aiheuttaa kipua tietysti sormeen. Tällöin kokijaosallistujan ilmipaneminen ei ole välttämätöntä. Kuitenkin, jos virkkeessä olisi mainittu vain viimeinen ärsykesubjekti *päivittäiset toimet*, olisi KOKIJAN päättelyminen mutkikkaampaa tai jopa mahdotonta. Virkkeen täydellinen konteksti helpottaa kohteen tulkintaa.

5.3.6 Erottamattoman omistuksen muotti

Vaikka erottamattoman omistuksen muotti onkin täysin odotuksenmukainen muoto, *koskea-*verbillä kyseistä rakennetta aineistossani edustaa vain yksi osuma. Olen kuitenkin erottanut ryhmän omakseen, sillä uskoakseni kyseinen muotti on käytössä kielessä laajemminkin. Lisäksi muotti on syytä käsitellä osana *koskea-*verbin rakenteita, sillä *sattua-*verbillä muotti esiintyi vain marginaalisena rakenteena ja *särkeä-*verbin osalta ainoastaan adessiivialkuisena (ks. luvut 5.1.5 ja 5.2.4).

(Suomi24)

(38) *Mua* koski rintaan, *kun katselin hänen hääkuviaan.*

Erottamattoman omistuksen muotti on kolmipaikkainen rakenne, joka usein ilmenee kielessä kaksipaikkaisena, kun ärsykesubjekti jää mainitsematta. Esimerkki 38 edustaa kuitenkin rakenteen täydellistä, kolmipaikkaista toteutumaa. Partitiiviobjekti *mua* viittaa siihen kokonaisuuteen eli HOLONYYMISEEN KOKIJAAN, jonka osasta on kysymys. Illatiivimuotoinen

adverbiaali *rintaan* puolestaan viittaa siihen ruumiinosaan, johon tuntemus tarkemmin kohdistuu. Rakenteen ärsykesubjektina toimii alleviivattu *kun*-sivulause. Huhmarniemi (2019b: 506–507) on tarkastellut tunnekausatiivilauseen lausemaisia aiheuttajia ja todennut, että nominatiivimuotoisen NP:n lisäksi aiheuttajana voi toimia muun muassa myös *kun*-sivulause. Tapauksissa, joissa *kun*-sivulause ilmaisee temporaalista suhdetta, *kun*-sivulause toimii tyypillisesti puiteadverbiaalina (VISK § 543). Esimerkkiä 38 on toisaalta mahdollista tulkita myös temporaaalisesta näkökulmasta: ’koskee silloin kun katselen’ (vrt. kausaalinen tulkinta ’koskee siksi että katselen’).

5.3.7 *Koskea*-verbin marginaaliset rakenteet

Viimeiseen ryhmään olen koonnut sellaiset marginaaliset ryhmät, jotka muotonsa puolesta lienevät kielessä harvinaisia ja joita aineistossani on esiintynyt vain yksittäisiä. Marginaalisia rakenteita *koskea*-verbin osalta oli vain 4, siis huomattavasti vähemmän kuin *sattua*- ja *särkeä*-verbeillä.

(Suomi24)

(39) ja toisinpäin taivutettaessa ja käsiä ylös nostaessa ja sivulle kääntäessä *rintarangan kohdalle* koskee.

(40) Muistan vain miten uupunut olin ja koski *päästä* ja hiukan muualtakin.

(41) Ku esim radiosta kuuntelee musaa, niin *monella* koskee *vatsaa*, mölinästä päätellen.

(42) [- -] hahmo oli ikään kuin minun näköishahmo, tökkimisen seurauksena *minulla* alkoi koskea *selkään*.

Esimerkissä 39 kivun kohde on ilmaistu poikkeuksellisesti adpositiolausekkeella.

Postpositiolauseke $[[\textit{rintarangan}]_{\text{NP}} \textit{kohdalle}]_{\text{PP}}$ toimii lauseessa lokatiivisen eli paikkaa ilmaisevan adverbiaalin tehtävässä eli siis *koskea*-verbin adverbiaalitäydennyksenä.

Adpositiolausekkeen genetiivisijainen täydennys toimii kiintopisteenä, johon kokevan osallistujan sijainti suhteutuu. Alleviivattu moniosainen temporaalirakenne ilmaisee syy–seuraussuhdetta ja toimii siten lauseen aiheuttajana eli ÄRSYKKEENÄ.

Elatiivin (esimerkki 40) ja adessiivin (esimerkit 41–42) käytöstä kipuverbin täydennyksenä olen kertonut tarkemmin *särkeä*-verbin yhteydessä (ks. luku 5.2.4).

5.4 *Vihloa*-verbin argumenttirakenne

Neljäntenä tarkastelen *vihloa*-kipuverbin argumenttirakennetta. Verbi valikoitui tarkasteluun sen vuoksi, että se selkeästi ilmaisee tarkemmin tietynlaista kivun tuntemusta kuin

esimerkiksi *sattua* tai *koskea* (KS: *vihloa* 'aiheuttaa jatkuvaa t. toistuvaa viiltävää kipua'). Tarkemmin tietynlaista fyysistä kivun tuntemusta ilmaisevan verbin tarkastelu mahdollistaa sen argumenttirakenteiden vertailun yleisemmin kipua ilmaisevien verbien vastaaviin.

Taulukko 5. *Vihloa*-verbin argumenttirakenteiden määrällinen jakauma.

<i>vihloa</i> -verbin argumenttirakenteet	lukumäärä
kokijaobjekti	33
kokijasubjekti	14
nollapaikkaiset/tilalausemais	18
ärsykesubjekti ja kokijaobjekti	12
ärsykesubjekti	9
marginaaliset rakenteet	14
Yhteensä	100

Verbin 100 tarkasteltua osumaa jakautuivat argumenttirakenteittain taulukon 5 osoittamalla tavalla. Eniten verbillä on kokijaobjektillisiä esiintymiä, mikä on tyypillistä useimmille muillekin tarkastelemilleni kipuverbeille.

5.4.1 Kokijaobjektilliset rakenteet

Noin kolmasosa (33) *vihloa*-verbin osumista aineistossani esiintyi kokijaobjektin seurassa. Kielitoimiston sanakirjan (KS) mukaan *vihloa* ilmaisee 'jatkuvaa tai toistuvaa kipua', mikä viittaa suoraan prosessin imperfektiivisyyteen eli rajaamattomuuteen. Aspektin rajaamattomuuden puolesta kokijaobjekti onkin luonnollinen seuralainen *vihloa*-verbille.

(Suomi24)

(43) *Sinua* taitaa *vihloa* vieläkin?

(44) Myös *lihaksia* / *niveliä* alkanut *vihloa*?

(45) Voiko olla rintasyöpä jos *rintoja* *vihloa*.

Poiketen muista aineistoni *vihloa*-verbin osumista esimerkissä 43 esiintyy KOKIJANA ihmisviitteinen pronomini *sinä*. Lauseesta ei voi tällaisenaan päätellä, onko kyseessä todellinen fyysinen kivuntuntemus vai tarkoitetaanko *vihloa*-verbillä tässä yhteydessä esimerkiksi metaforisempaa, psyykkistä kivuntuntemusta. Selkeämmin fyysistä kipua ilmaisevan tulkinnan lauseesta saisi, jos siinä olisi tarkempi kivun kokeva ruumiinosa illatiivilla ilmaistuna¹¹ (*Sinua taitaa vihloa vieläkin* [*kylkeen* ~ *jalkaan* ~ *hampaaseen*]).

¹¹ Eli *erottamattoman omistuksen muotti* (ks. esim. luvut 5.3.6 ja 5.5.4).

Muut *vihloa*-verbin kokijaobjektit olivat MERONYYMISIÄ ruumiinosakokijoita, kuten esimerkeissä 44 ja 45. Esimerkin 44 ruumiinosakokijat luultavimmin liittyvät puhujan omaan kehoon. Toisaalta jos kyseessä on aito kysymys, kivuntuntemus tulkitaan kysymyksen vastaanottajan kokemaksi. Esimerkin 45 kivuntuntemus voidaan tulkita niin fiktiiviseksi kuin faktiiviseksi. Lauseen voi tulkita siis niin, että puhuja kertoo omasta kokemuksestaan ja hän pohtii rintasyövän mahdollisuutta. Puhuja saattaa myös pohtia rintasyövän ja rintojen vihlomisen yhteyttä yleisemmällä tasolla, jolloin kivuntuntemus ei ole todellista.

5.4.2 *Vihloa*-verbin nollapaikkaisuus ja tilalausemaisuus

Vihloa-verbin sadasta osumasta 18 esiintyi tilalausemaisissa konstruktioissa, joista osassa esiintyi olosijalla ilmaistu kokijamainen osallistuja. Suurin osa tilalauseiksi tulkittavista rakenteista esiintyy nollapaikkaisena ilman kokijaosallistujaa.

(Suomi24)

(46) Eilinen meni mukavasti mutta tänään *vihlonut* ja kirvellyt vähän väliä, kuukauden sairasloma myös.

(47) *Ei vihlo* eikä aiheuta ikenille mitään.

Esimerkit 46 ja 47 edustavat nollapaikkaista tilalausemaista rakennetta, jossa ei ole ilmipantua KOKIJAA eikä ÄRSYKETTÄ. Erityisesti nollapaikkaisille kipuverbeille tyypillistä on se, että niiden seurassa esiintyy paratagmamaisesti myös toinen fyysistä kipua ilmaiseva verbi, kuten esimerkissä 46. Esimerkissä rinnastettu kipuverbi *kirvellä* ei kuitenkaan tässä tapauksessa vahvista tai täsmennä kivuntuntemusta, vaan kirjoittaja kokee samanaikaisesti erilaisia kivuntuntemuksia. (Ks. kipuverbien paratagmamaisuudesta luku 5.5.2.)

Aineistossani esiintyi myös sellaisia tilalauseiksi tulkittavia rakenteita, joissa verbin seuralaisena esiintyy olosijainen täydennys, joka ilmaisee sen ruumiinosan, jossa kipu tunnetaan. Esimerkissä 48 inessiivi paikantaa kivun kohdistuvan KOKIJAN kaulaan.

(48) *Kaulassa vihloo* ja rutisee, aiheuttaen sellaista vihlovaa kipua oikeaan käteen ja on välillä sellainen kuumeinen olo, vaikka ei ole kuumetta.

Kipukonstruktioiden osalta on oleellista pohtia sitä, hahmottuuko inessiivimuotoinen lokatiivinen adverbiaali kipuverbin pakolliseksi täydennykseksi. Esimerkiksi tyypillisissä säätilaa ilmaisevissa tilalauseissa lokatiivinen ilmaus on suhteellisen valinnainen osallistuja, ja teemapaiikka saattaa useinkin olla tyhjä ([*ulkona ~ tuolla ~ Suomessa*] *sataa [lunta]*).

Inessiivi on muissakin yhteyksissä varsin harvinainen rektiosija. (VISK § 487, 900.)

Kuitenkin esimerkki 48 vaikuttaisi vähintäänkin epäkieliopilliselta ilman lokatiivi-ilmausta.

Inessiivi on kyseisessä kontekstissa toimiva valinta, sillä se esiintyy sekä verbin *vihloa* että *rutista* täydennyksenä. *Vihloa*-verbin osalta täydennys olisi mahdollista korvata myös partitiiviobjektilla, joka kuitenkin vaikuttaisi epäkieliopilliselta intransitiivisen *rutista*-verbin seurassa (**kaulaa rutisee*). Tilanteissa, joissa täydennys liittyy kahteen eri verbiin, on tehtävä kompromisseja siten, että täydennys sopii kumpaankin verbiin. Kun rinnasteisista verbeistä toinen on transitiivinen ja toinen intransitiivinen, on täydennykseksi valittava jokin muu kuin objekti.

Esimerkki 48 on siinäkin mielessä mielenkiintoinen, että vaikka kivuntuntemus rajautuukin KOKIJAN kaulan alueelle, kivuntuntemus toimii samanaikaisesti epäsuorana ÄRSYKKEENÄ toiseen ruumiinosakokijaan (*oikeaan käteen*). Kivuntuntemuksen ensisijaisena ruumiinosakokijana toimii *kaula*, josta kipu säteilee myös KOKIJAN *oikeaan käteen*.

5.4.3 Kokijasubjektilliset rakenteet

Vihloa-verbillä esiintyi aineistossani yhteensä 14 rakennetta, joissa KOKIJA toimii subjektina. Kuten muillakin tässä tutkielmassa tarkastelluilla kipuverbeillä, *vihloa*-verbin kokijasubjektit varioivat siinä, esiintyvätkö ne ennen verbiä vai sen jälkeen (ks. esimerkit 49–51). Osa *vihloa*-verbin kokijasubjekteista oli monikkomuotoisia, kuten esimerkissä 51, mutta aineistossani verbi esiintyi poikkeuksetta yksikön kolmannessa persoonassa.

(Suomi24)

(49) *Ohimo* joskus vihloo.

(50) Monta päivää taas vihlonut *pää*. :/

(51) *Hampaat* vieressä myös vihloo.

Esimerkeissä 49 ja 50 lauseiden subjektit *ohimo* ja *pää* voidaan ilman muuta käsittää kokijaosallistujiksi. Sen sijaan esimerkki 51 on ongelmallisempi tapaus, sillä *hampaat* olisi mahdollista tulkita sekä ÄRSYKKEEKSI että KOKIJAKSI. Käsitteistyksestä riippuen lause voidaan siis tulkita siten, että *hampaat* aiheuttavat kipua, mutta myös siten, että *hampaat* ovat kivuntuntemuksen kokeva osallistuja. Kokijatulkintaa tukee se, että aineistossani *hammas* ja *hampaat* esiintyvät usein myös *vihloa*-verbin partitiivisijaisina täydennyksinä. Toisaalta esimerkissä 55 (luku 5.4.4) (*yksi hammas*) esiintyy myös *vihloa*-verbin ÄRSYKKEENÄ. Mikäli esimerkin 51 osallistuja käsitteistetään ÄRSYKKEEKSI, se voi aiheuttaa kivuntuntemusta esimerkiksi ikeniin. Mikäli kyseessä on taas KOKIJA, kivuntuntemus käsitteistetään autonomisemmaksi tapahtumaksi, jolla ei ilmipantua aiheuttajaa.

5.4.4 Täydennyksinä ärsykesubjekti ja kokijaobjekti

Vihloa-verbin sadasta osumasta 12 esiintyi konstruktioissa, joissa verbin täydennyksinä esiintyy sekä kivun KOKIJA että ÄRSYKE. On mielenkiintoista, että molemmat kiputilanteen osallistujat kattavia rakenteita esiintyi *vihloa*-verbillä enemmän kuin rakenteita, joissa kyseisen verbin täydennyksenä on pelkkä ÄRSYKE, joita aineistossani oli yhteensä 7 (luku 5.4.5).

(Suomi24)

(52) Itselläni *rintoja* vihloi suihkussa, *kun vesi tuli kovalla paineella rintoihin*

(53) Oma sydän häiriintyi hiukan ja *haavaa* vihloi *kyljelle kääntyminen*

(54) *Minua* vihloo *yksi hammas* ja en tiää yhtään obko siinä reikä ja minua pelottaa mennä hammaslääkərii

Esimerkissä 52 kivun aiheuttaja on ilmaistu *kun*-sivulauseella, ja lisäksi virkkeessä on paikkaa ilmaiseva adverbiaalimäärite *suihkussa*. Useimmiten *kun*-sivulause tai sitä vastaava temporaalirakenne ilmaisee lauseidenvälistä ajallista suhdetta. Tässä tapauksessa kyseessä on selkeämmin syy–seuraussuhteesta, ja sivulause toimiikin konstruktion ÄRSYKKEENÄ. Tunnekausatiivien yhteydessä *kun*-lause voi siis saada subjektimaisia piirteitä. (Ks. Huhmarniemi 2019b: 506–508). Esimerkissä 52 paikallissijainen puiteadverbiaali *itselläni* ilmentää myös erottamatonta omistusta. Tässä yhteydessä puiteadverbiaalilla on erityisesti korostava funktio: kyse on puhujan eikä kenenkään muun kokemuksesta. Tässä yhteydessä adverbiaali hahmottuukin valinnaisemmaksi osallistujaksi, vaikka adessiivi voidaan tietyin ehdoin tulkita myös täydennykseksi.

Esimerkissä 53 ÄRSYKE on ilmaistu tavanomaisemmin NP-subjektilla (*kyljelle kääntyminen*), ja kivuntuntemus kohdistuu MERONYYMISEEN KOKIJAAN, jota koodataan partitiiviobjektilla. Vaikka HOLONYYMISTÄ KOKIJAA ei virkkeessä eksplisiittisesti ilmaistakaan, virkkeenalkuinen pronominimainen adjektiivi *oma* korostaa puhujakeskeistä tulkintaa, eli kokeva kokonaisuus on puhuja itse.

Esimerkki 54 on poikkeuksellinen, sillä siinä on inhimillinen KOKIJA *minua* ja kiputilanteen ÄRSYKKEENÄ toimii *yksi hammas*. Toisaalta HOLONYYMINEN KOKIJA vaikuttaa tilanteessa epäluontevalta tulkinnalta. Kyseessä voisikin olla eräänlainen erottamattoman omistuksen variaatio, jolloin konstruktiossa ei olekaan ilmipantua ÄRSYKETTÄ, vaan HOLONYYMINEN ja MERONYYMINEN KOKIJA, jotka viittaavat samaan entiteettiin (vrt. *minua vihloo yhdestä hampaasta*). *Yksi hammas* olisi mahdollisempi tulkita ÄRSYKKEEKSI, mikäli KOKIJA olisi

MERONYMINEN, esimerkiksi *Ientä vihloo yksi hammas*, tai jos vastaavasti MERONYMINEN KOKIJA olisi ilmaistu esimerkiksi illatiivissa ÄRSYKKEEN jälkeen: *Minua vihloo yksi hammas ikeneen*.

5.4.5 Täydennyksenä ärsykesubjekti

Vihloa-verbin osalta ärsykesubjektillisia rakenteita esiintyi yhteensä yhdeksän sadasta tarkastellusta virkkeestä. Kuten luvussa 5.4.4 mainitsin, on kiinnostavaa, että verbin osalta esiintyi enemmän sekä KOKIJAN että ÄRSYKKEEN sisältäviä virkkeitä kuin virkkeitä, joissa esiintyy pelkkä ÄRSYKE.

(Suomi24)

(55) 3-4kk sitten paikattiin yksi hammas joka on purtaessa ollut kipeä sen jälkeen ja *kylmä* vihloo kohtuuttoman paljon esim. juodessa.

(56) Jos *tuo* vihloo vietävästi, kyse voi olla umpilisäkkeen tulehduksesta...

Vaikka KOKIJAA ei olekaan eksplisiittisesti koodattu siihen lauseeseen, jonka ytimenä *vihloa* esiintyy, on aivan selvää, että *kylmä* aiheuttaa kivuntuntemusta edellisessä lauseessa mainittuun *hampaaseen*. Esimerkin 55 ÄRSYKE on mahdollista tulkita joko siten, että mikä tahansa *kylmä* aiheuttaa hampaassa kipua tai metonymisesti siten, että *kylmä* on ÄRSYKKEEN ominaisuus, joka edustaa kokonaisuutta (esim. *kylmä* [*vesi*] *vihloo*) (*metonymia* ks. esim. Ojutkangas–Larjavaara–Miestamo–Ylikoski 2016: 197; Kuiri 2012: 96–97). Puiteadverbiaali *juodessa* kuitenkin ilmaisee sen, että vihlontaa aiheuttava kylmä on jotain juotavaa.

Jälkimmäisen esimerkin 56 subjekti on semanttisesti tulkittavissa joko lauseen ÄRSYKKEEKSI tai KOKIJAKSI. Pronomini *tuo* voi siis viitata joko kipua aiheuttavaan toimintaan tai entiteettiin tai vastaavasti siihen ruumiinosaan, jossa kipu tunnetaan. Luontevimmin pronomini viitanee kuitenkin siihen toimintaan, joka kivuntuntemusta aiheuttaa, sillä *tuo*-pronominilla viitataan puhujien senhetkisen huomiopiiriin ulkopuolelle (VISK § 720, 722). Tässä tapauksessa *tuo*-pronominilla voitaisiin siis viitata esimerkiksi liikkeeseen, jonka KOKIJA on ennen nykyistä puhehetkeä suorittanut ja joka aiheuttaa tilanteessa vihlovaa kipua.

5.4.6 *Vihloa*-verbin marginaaliset rakenteet

Harvimmin esiintyvät argumenttirakenteet olen *vihloa*-verbin osalta koonnut tähän alalukuun. Muihin lukuihin sopimattomia argumenttirakenteita esiintyi yhteensä 14 virkkeen verran. Näistä kuudessa esiintyi illatiivikokija, jota olen käsitellyt esimerkiksi *sattua*-verbin

yhteydessä luvussa 5.1.2. Vaikka illatiivi onkin esimerkiksi *sattua*-verbin yleisin kokijatäydennys, se on *vihloa*-verbillä varsin harvinainen.

Vihloa-verbillä esiintyi myös muutamia adessiivialkuisia erottamattoman omistuksen muotteja, kuten esimerkki 57 (ks. myös luku 5.5.4):

(Suomi24)

(57) *Mulla* vihloi *toista rintaa* 4kk ennen syöpädiagnoosia.

Tyypillisesti erottamattoman omistuksen muotissa HOLONYYMINEN KOKIJA esiintyy partitiivissa ja MERONYYYMINEN ruumiinosakokija puolestaan illatiivissa. Esimerkissä 57 MERONYYYMINEN KOKIJA on kuitenkin varannut partitiivisijan käyttöönsä, jolloin HOLONYYMISEN KOKIJAN on otettava sijakseen jokin toinen sija, joka tässä tapauksessa on adessiivi.

Esimerkki 58 (alla) on puolestaan mielenkiintoinen esimerkki, sillä siinä *vihloa*-verbillä esiintyy samassa virkkeessä, mutta eri lauseissa, useita argumenttirakenteita.

(Suomi24)

(58) *Hampaaseeni* vihlaisee kivasti *kun* puraisen juuri siihen tiettyyn kohtaan *hampaassani* esimerkiksi vaikka *paidan hihalla*, mutta jos ruokaa syön niin ei vihlo yhtään, myös kuuma tai kylmä ei hammasta vihlo.

Esimerkki on pitkä ja moniosainen virke, joten tarkempaa analyysia varten olen jakanut sen alla kolmeen osaan (a)–(c).

(a) *Hampaaseeni* vihlaisee kivasti *kun puraisen juuri siihen tiettyyn kohtaan hampaassani* esimerkiksi vaikka ***paidan hihalla***,

Vaikka *vihloa*-verbi, kuten kipuverbit muutenkin, tyypillisesti ilmaisee aspektiltaan rajaamatonta tilannetta, esimerkin 58 ensimmäiseen verbiin on liitetty *-Aise-*momentaanijohdin, joka saa aikaan *punktuaalisen* eli hetkellisen vaikutelman (esim. VISK § 368; myös Langacker 2008: 150). Tällöin verbi ei näyttäydäkään tavanomaisena aspektiltaan rajaamattomana, vaan verbiin sisältyy tieto tilanteen alkamisesta ja loppumisesta, jolloin tilanne käsitetään päätepisteisenä eli teelisenä. Virkkeen ensimmäisen lauseen argumenttirakenne on siinä mielessä mielenkiintoinen, että illatiivimuotoisen KOKIJAN sekä ÄRSYKKEENÄ toimivan *kun*-sivulauseen lisäksi kiputilanteen kannalta epätyypillinen osallistuja, joka muodoltaan muistuttaa INSTRUMENTTIA. Todellisuudessa *paidan hiha* on

kuitenkin se KOHDE, jota puraistaan, eikä se INSTRUMENTTI eli VÄLINE, jolla pureminen tapahtuu.

(b) mutta jos ruokaa syön niin *ei vihlo* yhtään

Esimerkin 58 osuudessa (b) kivuntuntemuksen KOKIJA on jätetty ilmipanematta, sillä se on eksplisiittisesti mainittu jo saman virkkeen (a)-osuudessa. Lause on siis nollapaikkainen, mutta sillä on olemassa KOKIJA, joka käy ilmi edeltävästä kontekstista.

(c) myös *kuuma* tai *kylmä* ei *hammasta* vihlo.

Esimerkin 58 viimeisessä osuudessa (c) puolestaan esiintyy sekä kokijaobjekti että ärsykesubjekti. Lauseessa on kaksi rinnasteista ÄRSYKETTÄ, *kuuma* ja *kylmä*, jotka ovat oikeastaan ÄRSYKKEEN ominaisuuksia ja näin ollen merkitsevät metonymisesti aiheuttajaa. On mielenkiintoista, että aiempi illatiivikokija on muuttunut virkkeen sisällä partitiiviksi; ärsykesubjektin ilmeneminen ei vaadi KOKIJAN esiintymistä partitiivissa, vaan myös illatiivi olisi syntaktisesti sopiva. Toisaalta virkkeen ensimmäinen kipuverbi *vihlaista* on johdos, joka periaatteessa on eri verbilekseemi kuin *vihloa*, vaikka merkitys tosin on hyvinkin läheinen.

Vihloa-verbille marginaalisia täydennyksiä olivat myös adpositiolauseke (esimerkki 59) sekä allatiivimuotoinen ÄRSYKE (esimerkki 60):

(59) *Sydämmen alle* vihloo.

(60) *Hammasta* ei ole niinkään kosketusarka ja sillä voi myös syödä, eikä *se* vihlo *kuumalle* tai *kylmälle*.

MERONYMINEN ruumiinosakokija voi esiintyä kipuverbin yhteydessä myös genetiivissä, mutta vain silloin, kun verbin täydennyksenä on sijaintia ilmaiseva adpositiolauseke. Esimerkissä 59 genetiivimuotoinen ruumiinosailmaus *Sydämmen* sekä postpositio *alle* muodostavat adpositiolausekkeen [[*Sydämmen*]NP[*alle*]PP, joka ilmaisee kivuntuntemuksen summittaista sijaintia. Mainittua ruumiinosaa käytetään kiintopisteenä, johon kivuntuntemuksen kokeva tarkempi kohta suhteutuu. Näin ollen kivuntuntemusta on vaikeampaa paikantaa kuin esimerkiksi tapauksissa, joissa KOKIJA on ilmaistu suoremmin objektina tai subjektina. Toisaalta kivuntuntemuksen paikantamiseen lienee mahdollista käyttää myös adpositiolausekettä, jonka edussanana olisi esimerkiksi *kohdalle* tai *kohdalta*, jolloin adpositiolauseke hyvinkin tarkasti ilmaisisi kivuntuntemuksen sijainnin (esim. *sydämen kohdalle* ~ *kohdalta vihloo*). Tilanteen mukaan adpositiolausekkeella ilmaistu KOKIJA voi siis olla tarkempi tai summittaisempi kuin suoremmalla ruumiinosakokijalla.

Adpositiolausekkeiden käyttäminen lienee kuitenkin tarpeen erityisesti tapauksissa, joissa kivuntuntemus ei kohdistu mihinkään selkeään tai ulkoisesti erotettavaan ruumiinosaan.

Esimerkki 60 poikkeaa aineistoni muista esiintymistä siten, että kokijasubjektin lisäksi siinä esiintyy allatiivimuotoinen ÄRSYKE. Demonstratiivipronomini *se* viittaa edellisen lauseen *hampaaseen*, joka hahmottuu kivuntuntemuksen KOKIJAKSI. Koska ruumiinosakokija on varannut käyttöönsä nominatiivin, ÄRSYKE on ilmaistava jollakin toisella sijalla. Allatiivi on kuitenkin erikoinen valinta ÄRSYKKEEN sijaksi, sillä lauseen suuntaisuus vaikuttaa päinvastaiselta sen todelliseen merkitykseen, ja allatiivi muodostaa osallistujasta vastaanottajamaisen kuvan. Kokijasubjekti puolestaan korostaa tulkintaa siitä, että *hammas/se* aiheuttaa vihlontaa *kuumalle* tai *kylmälle*. Toisaalta esimerkissä 60 kyse lienee KOKIJAN altistumisesta kuumalle tai kylmälle; *eikä se vihlo* [*altistuessaan*] *kuumalle tai kylmälle* (KS: *altistua* 'joutua alttiiksi jllek.').

5.5 Jomottaa-verbin argumenttirakenne

Toiseksi kivuntuntemusta laadultaan tarkemmin ilmaisevaksi verbiksi valitsin *jomottaa*-verbin (KS: *jomottaa* 'jatkuvasta kipuaistimuksesta: särkeä, pakottaa, kolottaa'). Sen lisäksi, että *jomottaa* ilmaisee laadultaan tietynlaista, jatkuvaa kipuaistimusta, se edustaa muodoltaan perinteisempää tunnekausatiiviverbiä, jossa on kausatiivijohdin *-ttA-*, vaikka tyypillisesti fyysisistä kipua ilmaisevat verbit eivät kyseistä johdinta vaadi ollakseen tunnekausatiiveja (ks. luku 2.3). Olen tarkastellut 100 *jomottaa*-verbin osumaa Suomi24-korpuksessa, ja argumenttirakenteet jakautuivat taulukon 6 osoittamalla tavalla.

Taulukko 6. *Jomottaa*-verbin argumenttirakenteiden määrällinen jakauma.

<i>jomottaa</i> -verbin argumenttirakenteet	lukumäärä
kokijaobjekti	49
nollapaikkaiset/tilalausemais	26
kokijasubjekti	12
erottamattoman omistuksen muotti	3
marginaaliset rakenteet	10
Yhteensä	100

Poiketen muista tarkastelemistani verbeistä hakusanalla *jomottaa* löytyi vuoden 2017 aineistossa vain 94 osumaa, joista niistäkään kaikki eivät olleet kriteerieni mukaisia (ks. luku 4.1). Siispä olen täydentänyt aineistoani kyseisen verbin osalta vuoden 2018 keskusteluista siten, että sain 100 osumaa täyteen. Uskoakseni tämä ei vaikuta tulosteni luotettavuuteen tai

edustavuuteen. Pikemminkin kyseinen seikka paljastaa mielenkiintoisen havainnon siitä, että *jomottaa*-verbin frekvenssi on nykysuomessa muita tarkastelemiani kipuverbejä huomattavasti pienempi (ks. myös luku 3.1, taulukko 1).

5.5.1 Kokijaobjektilliset rakenteet

Jomottaa-verbin sadasta satunnaisesta osumasta lähes puolet (49) esiintyivät rakenteissa, joissa pakollisena osallistujana oli objektiksi koodattu KOKIJA. Kuten Kielitoimiston sanakirjan (KS) määritelmässä (ks. luku 5.5) todetaan, *jomottaa*-verbillä ilmaistaan jatkuvaa kipuaistimusta. Verbeillä ilmaistaan prosessuaalisia relaatioita, joihin liittyy aina ajallinen ulottuvuus. Prosessit voivat olla joko imperfektiivisiä tai perfektiivisiä. (Langacker 1987: 183, 214; Sivonen 2007: 76–77.) Tarkasteleman kipuverbit voidaan luokitella imperfektiivisiksi, koska niissä ei tapahdu ajallista muutosta. Kipuverbit ovat siis aspektiltaan rajaamattomia, minkä vuoksi partitiiviobjekti on niille tyypillinen täydennys, sillä se liitetään usein osaksi avointa aspektia.

(Suomi24)

(61) Paikkauksen jälkeen *hammasta* on jomottanut, mutta ei sitä vihlo mitenkään eikä pureminen satu.

(62) *Rakkoa* jomottaa että oikein sattuu.

Vaikka Kielitoimiston sanakirjan (KS) mukaan verbit *vihloa* ja *jomottaa* ovatkin hyvin lähimerkityksisiä ja kuvaavat kumpikin jatkuvaa kivuntuntemusta, esimerkki 61 todistaa jälleen sen, etteivät kipuverbit ole toistensa täydellisiä synonyymeja. Virkkeessä tulee esiin sekä *jomottaa*- että *vihloa*-verbeille tyypillinen kokijaobjekti, kun taas *sattua*-verbin seurassa esiintyy sille tyypillinen ärsykesubjekti (ks. luku 5.1.1).

Myös esimerkissä 62 *jomottaa*-verbi on rinnastettu toiseen kipuverbiin. Virkkeestä voi tehdä tulkinnan, ettei *jomottaa*-verbi välttämättä aina kanna itsessään kivuntuntemuksen merkitystä, vaan pikemmin tarkemmin määrittelemätöntä toistuvaa, epämiellyttävää tuntemusta. Toisaalta virkkeen voi tulkita myös niin, että viestin kirjoittajan mukaan *jomottaa* ja *sattua* kuvaavat kivuntuntemuksen intensiteettiä eri tasoilla: *rakkoa* jomottaa niin kovasti, että kivuntuntemus muuttuu jo sattumiseksi.

5.5.2 *Jomottaa*-verbin nollapaikkaisuus ja tilalausemaisuus

Verbillä *jomottaa* esiintyi aineistossani huomattava määrä (27) tilalausemaisista argumenttirakenteita. Tyypillisesti tilalausemaisiksi rakenteiksi olen hahmottanut esiintymät,

joissa finiittimuotoisella kipuverbillä ei ole pakollisia argumentteja. *Jomottaa*-verbillä esiintyi kuitenkin myös sellaisia rakenteita, joissa KOKIJA on koodattu lauseen olosijaiseen puiteadverbiaaliin, kuten esimerkeissä 63 ja 64.

(Suomi24)

(63) *Päässä* jomottaa

(64) Mutta köyhän unet on usein sekavia, halpa kalja vie rahat ja *päässä* jomottaa, kun vaalitkin meni ohi!

Esimerkeissä 63 ja 64 lauseen KOKIJANA esiintyy ruumiinosa *pää*, joka on esitetty inessiivimuotoisena puiteadverbiaalina (ks. myös luku 5.4.2). Sekä finiittiverbin persoona että puiteadverbiaali ovat tilalauseen ominaisuuksia. Ison suomen kieliopin mukaan tilalauseilla voidaan myös ilmaista ihmisen tunteita kokemuksia ja kontrolloimattomia fysiologisia ilmiöitä. Lisäksi Isossa suomen kieliopissa todetaan, että teemapaikalla sijaitseva puiteadverbiaali voi ilmaista sitä ruumiinosaa, jossa tuntemus koetaan. Esimerkkeinä ISK esittää virkkeet *Nauratti niin että suupielestä veti* ja *Reidessä tykytti*. (VISK § 900.) Sekä inessiivi- että elatiivimuotoiset kokija-adverbiaalit ovat siis tilalauseissa mahdollisia. Kuten ISK:ssa on esimerkeillä ilmaistu, lokatiivilla on mahdollista ilmaista vain tuntemuksen kokeva ruumiinosa, ei HOLONYYMISTÄ KOKIJAA (**minussa jomotti* vrt. *jalassa jomotti*).

Nostin *jomottaa*-verbin esiintymistä myös seuraavan esimerkin:

(Suomi24)

(65) Ei siis *särje* tai *vihlo*, enemmänkin *jomottaa*, saattaa myös puutua koko jalka.

Esimerkin 65 olen nostanut aineistostani sen vuoksi, että se kuvaa tässä tutkielmassa tarkastelemieni verbien semanttista merkitystä sekä sitä kognitiivisen kielentutkimuksen lähtökohtaa, ettei täydellistä synonymiaa ole olemassa (esim. Goldberg 1995: 2–3, 67–69). Aineistossani esiintyi enemmänkin tapauksia, joissa useampia kipuverbejä on rinnastettu toisiinsa joko paratagmamaisesti vahvistaen kivun tuntemuksen intensiteettiä tai täsmentäen kivun tuntemuksen laatua, kuten esimerkissä 65. Kirjoittaja täsmentää tuntemansa kivun laatua poissulkemalla lähisynonyymisiä kipua ilmaisevia verbejä.

Eryyisesti tilalausemaisissa, nollapaikkaisissa ympäristöissä tyypillinen ominaisuus on myös finiittiverbien paratagmamaisuus. Sanaparatagmat ovat sanarinnastuksia, jotka voivat toimia missä lauseenjäsenasemassa tahansa (esim. Nummila–Ojutkangas 2013: 73–74).

Esimerkkitapaus edustaa paratagmojen yhtä päätyyppiä, jossa kaksi toisilleen lähisynonyymistä lekseemiä rinnastetaan toisiinsa. Paratagmoilla on useita erilaisia

käyttöfunktioita, joista yhtenä mainittakoon asiaa painottava ja sen tärkeyttä vahvistava vaikutus. Toisaalta esimerkin 65 verbiparatagman voidaan tulkita edustavan yleinen–spesifityyppiä, jossa paratagman jälkimmäinen osa tarkoittaa kivun tuntemuksen laatua. (Nummila–Ojutkangas 2013: 73, 78–84.)

5.5.3 Kokijasubjektilliset rakenteet

Aineistossani esiintyi *jomottaa*-verbin osalta 12 osumaa, joissa kivun KOKIJA on koodattu lauseen subjektiksi. Näistä selkeimmin subjektiksi hahmottuvat ne osallistujat, jotka kongruoivat lauseen finiittisen verbin kanssa, kuten *leuat* esimerkissä 66. Toisaalta subjektin ja verbin inkongruenssi on puhekielelle ominainen piirre (esim. Palander 2005), eli kongruenssia ei voi yksiselitteisesti pitää subjektin kriteerinä, kun aineisto ei pohjaudu yleiskieleen.

(Suomi24)

(66) *Leuat* alkavat jomottaa.

(67) Illalla onkin aivan tööt ja *raajat* jomottaa..

Jomottaa-verbin osalta kokijasubjekti poikkeuksetta edelsi kipuverbiä, mikä osaltaan tukee osallistujan tulkitsemista nimenomaan subjektiksi eikä esimerkiksi totaaliobjektiksi. Totaaliobjektia kipuverbeillä ei luonnollisesti muutenkaan voi olla, sillä kiputilanteet käsitetään imperfektiivisinä eli aspektiltaan rajaamattomina. Totaalinen objekti implikoisi muutosta verbin ilmaisemassa prosessissa, mitä kiputilanteissa tyypillisesti ei tapahdu¹².

KOKIJAN ilmaiseminen lauseen subjektina on ainakin jossain määrin oman kielitajuni vastasta (ks. myös Klemettinen 2007: 91), vaikka aineistoni perusteella sen voidaankin todeta olevan aivan todellinen ja suhteellisen taajaan esiintyvä rakenne nykysuomessa – ainakin useimpien kipuverbien osalta. Myös ISK:n mukaan *jomottaa*-verbin on mahdollista esiintyä intransitiivisessa ympäristössä, jossa KOKIJA on lauseen subjekti (VISK § 467).

Uskoakseni kipuverbien argumenttien valitsemiseen liittyy alueellista variaatiota, ja KOKIJAN ilmaiseminen intransitiivilauseen subjektina herättäneee voimakkaitakin vastareaktioita. Keräämääni aineistoon osui sattumalta kaksi viestiä samasta keskustelusta. Esimerkki 68 esiintyi verkkokeskustelussa vastauksena esimerkkiin 67.

¹² Tosin on mielenkiintoista, että verbi *särkeä* saa muissa merkityksissään totaaliobjektin (*särjin maljakon ~ särjin hiljaisuuden*).

(Suomi24)

(68) Tarkoitit varmaan "Illalla onkin aivan tööt ja *raajoja* jomottaa"?

Esimerkki 68 on toisen keskustelijan viesti, jossa tämä on korjannut esimerkissä 67 esiintyvän nominatiivin partitiiviksi eli kokijasubjektin kokijaobjektiksi. Toisen keskustelijan viestin korjaaminen implikoi sitä, että kirjoittaja käsittää kokijasubjektin käytön kielenvastaiseksi. Ilmiöön saattaa liittyä jonkinlaista alueellista variaatiota, jota ei kuitenkaan tämän aineiston puitteissa ole mahdollista arvioida.

5.5.4 *Jomottaa* ja erottamattoman omistuksen muotti

Vaikka niin kutsuttuja erottamattoman omistuksen muotteja esiintyykin *jomottaa*-verbin osalta vain kolme, päätin nostaa ne tähän yksityiskohtaisempaan tarkasteluun, sillä vain yksi näistä edusti muotin odotuksenmukaista hahmoa (vrt. esim. luvut 3.3 ja 5.3.6). Merkitykseltään esimerkit selvästi ilmaisevat KOKIJAN ja ruumiinosan välistä osa–kokonaisuussuhdetta.

(Suomi 24)

(69) Nyt *minulla* on viimeiset kaksi viikkoa ns. ”jomottanut” *rinnasta* ja *selästä*

(70) *Mulla* kerran jomotti *solisluuta*, niin sain neuvon jotta ensin juo puolikas pullo viinaa ja sitten juokse kipeä kylki edellä seinään.

(71) Olisiko teillä ideaa mistä tämmöinen päänsärky voi johtua *mua* jomottaa *päästä* ja *tosta poskionteloiden kohdalta* ja *hampaista* mitä tää on pitäiskö mennä lääkäriin??

Tyypillisesti erottamattoman omistuksen muotti muodoltaan on sellainen, että HOLONYMINEN KOKIJA on ilmaistu partitiiviobjektina ja tarkemmin kivun kokevaa ruumiinosaa eli MERONYYMISTÄ KOKIJAA koodataan illatiivi- tai elatiivimuotoisella adverbialilla (esim. VISK § 468). Esimerkeistä 69 ja 70 eivät täysin noudata tätä määritelmää, mutta rakenteet selkeästi ilmaisevat osan ja kokonaisuuden välistä erottamattomuutta.

Ensimmäisessä esimerkissä 69 inhimillistä KOKIJAA ilmaiseva persoonapronomini *minä* on ilmaistu adessiivilla. Roosa Saloheimo (2020) on tarkastellut adessiivimuotoista KOKIJAA osana tunnekausatiivilauseita, joissa adessiivi siis esiintyy suhteellisen taajaan KOKIJANA ja korvaa yleiskielen partitiivia. Kangas (2022: 16–17, 36–38) puolestaan tulkitsee adessiivialkuiset rakenteet ”omistuslauseen hahmoisiksi”. Olen tässä suhteessa kuitenkin enemmän Saloheimon (mt.) linjoilla, sillä kipu hahmottuu luontevammin koettavaksi kuin omistettavaksi entiteetiksi, eikä rakenteissa teemapaikallisen habitiivisen adverbialin lisäksi

oikeastaan ole muuta omistuslausemaista. Omistuslauseen hahmoon sopisivat esimerkiksi verbit *riittää*, *puuttua* tai *tulla*. Fyysistä kipua ilmaisevat verbit eivät puolestaan sovi omistuslauseen hahmoon. (VISK § 896.) Ruumiinosakokijoita (*rinnasta* ja *selästä*) koodataan esimerkissä 69 elatiivilla, joka jo itsessään merkitsee osaa kokonaisuudesta (esim. Leino 1993: 239). Adessiivimuotoisia KOKIJOITA esiintyy erityisesti rakenteissa, joissa ruumiinosakokija on koodattu partitiivilla. Tällöin mahdollinen kokonaiskokija on merkittävä tavallisesta poikkeavalla sijalla, kuten adessiivilla.

Adessiivin käyttäminen KOKIJAN sijana havainnollistaa kipuverbien argumenttirakenteen hierarkkista luonnetta: esimerkissä 70 ruumiinosakokija on ilmaistu partitiiviobjektilla, jolloin inhimillistä KOKIJAA ei ole mahdollista koodata samalla sijamuodolla. Erottamattoman omistuksen muotissa, kuten toki muutenkin, lauseenjäsenet on erotettava toisistaan käyttämällä eri sijamuotoja (*mulla jomotti solishuuta* ~ **mua jomotti solishuuta*).

Esimerkissä 71 HOLONYYMISEN KOKIJAN sijana on odotuksenmukaisesti partitiivi. Kokonaiskokijan ohella rakenteessa on kolme rinnasteista elatiivimuotoista MERONYYMISTÄ KOKIJAA, joista yhtä on tarkennettu adpositiolausekkeella *poskionteloiden kohdalta*. Vaikka aineistossani erottamattoman omistuksen muoteissa ruumiinosakokijaa koodataan useimmiten illatiivilla, myös elatiivi on muotin hahmoon sopiva täydennys (VISK § 468).

5.5.5 *Jomottaa*-verbin marginaaliset rakenteet

Marginaalisten rakenteiden joukkoon *jomottaa*-verbin osalta sisältyi yhteensä yhdeksän virkettä, joista kahdessa esiintyi illatiivikokija, kahdessa pelkkä ärsykesubjekti ja kahdessa sekä kokijaobjekti että ärsykesubjekti. Tällaisia rakenteita esiintyi muilla verbeillä huomattavasti enemmän, ja olenkin näitä ryhmiä käsitellyt jo aikaisemmin. Siitä syystä en näitä lähde sen kummemmin avaamaan. Toki on mielenkiintoista, kuinka paljon vähemmän *jomottaa*-verbillä esiintyi sellaisia argumenttirakenteita, jotka ovat muille kipuverbeille varsin yleisiä.

(Suomi24)

(72) arvon täällä että onko mullakin tämä ihanuus vaivana, kun jomottaa *tuonne rauhasen tienoille*, mutta myös *pakaran puolelle* hieman.

(73) Siitä jotain 3-4 pv ja alkoi *tuonne rauhasen seudulle* kans sattuu ja jomottaa.

(74) Kipu tulee aina levossa ja nukkuessa *se jomottaa pakarasta, lonkasta* aina *alas asti jalkaan*.

Esimerkeissä 72 ja 73 ilmaistaan vain kivuntuntemuksen summittainen sijainti. Esimerkeissä sijaintia ilmaistaan adpositiolausekkeilla, joissa suuntaa antavina kiintopisteinä toimivat ruumiinosat *rauhanen* ja *pakara*. Sen sijaan, että tuntemus olisi kohdistettu suoraan johonkin ruumiinosaan, lausekkeissa sijaintia ilmaistaan suurpiirteisemmin sanoilla *tienoille*, *puolelle* ja *seudulle*. Esimerkissä 73 *jomottaa*-verbin ohella käytetään myös *sattua*-verbiä, ja verbit mitä ilmeisimmin käsitteistetään erilaisia kivuntuntemuksia ilmaisevina.

Esimerkin 74 puolestaan voidaan nähdä edustavan tilannetta, jossa kipu kuvataan fiktiivisenä liikkeenä. Lauseiden subjektina esiintyy *kipu*, johon viitataan myös demonstratiivipronominilla *se*. Subjekti *kipu* ei tässä yhteydessä varsinaisesti esiinny kiputuntemuksen aiheuttajana, vaan pikemminkin olentona, joka koetaan jomottavana. Kipu kuvataan polkuna, jolla on kaksi rinnasteista alkuosaa *pakarasta* ja *lonkasta* sekä loppuosa *alas asti jalkaan*. Kivuntuntemuksen käsitteistäjä siis tarkastelee kuvattua polkua suuntaisesti erosijan ja tulosijan ilmaisemien kiintopisteiden välisellä alueella. Tyypillisesti fiktiivistä liikettä kuvataan käyttäen konkreettisia liikeverbejä (esim. *polku mutkitteli metsän läpi*) (Talmy 2000: 269–270; Huomo–Sivonen 2010: 22–25). Esimerkissä 74 fiktiivisen liikkeen vaikutelma aiheutuu kuitenkin siinä esiintyvien sijamuotojen semanttisista merkityksistä: elatiivi merkitsee tilanteen lähtöpistettä, josta kipu lähtee liikkeelle, illatiivi sen sijaan päätepistettä, jonka terminatiivisuutta korostaa adverbi *asti*. Demonstratiivipronomini *se* puolestaan edustaa ikään kuin hahmoa, joka kulkee muiden osallistujien kuvaaman ”reitin”. Reitti havainnoidaan ylhäältä alaspäin kulkevaksi ihmisen kanonisen pystyasennon perusteella.

6 Huomion ikkunoiminen kiputilannekehyksessä

Suomen kielessä on useita fyysistä kipua ilmaisevia verbejä, joista osan argumenttirakenteita olen tässäkin tutkielmassa tarkastellut. Erilaisten kipuverbien olemassaolo mahdollistaa kielenkäyttäjälle erilaisia vaihtoehtoja käsitteistää ja kielellistä tuntemuksiaan. Verbin valinnan ohella kielenkäyttäjä tekee tietoisia tai tiedostamattomia valintoja siitä, mitä tilanteessa nostetaan huomionarvoiseksi ja mitä puolestaan jätetään mainitsematta. Nämä valinnat ilmenevät suoraan kipuverbien argumenttirakenteissa. Kipuverbit ovat tuntemusverbejä, joiden argumenttien pakollisuus on häilyvää (ks. luku 2.2).

Kivuntuntemuksia ilmaisevia asiantiloja nimitän tässä tutkielmassa kiputilannekehyksiksi. Kiputilannekehykseen sisältyy kipua ilmaiseva verbi sekä siihen liittyvät argumentit, jotka kantavat KOKIJAN ja ÄRSYKKEEN semanttisia rooleja.

Tässä luvussa tarkastelen kipuverbien argumenttirakennetta huomion ikkunoimisen näkökulmasta. Tarkoitukseni on valottaa sitä, miten kiputilanteet käsitteistetään eli mitä osia niissä nostetaan esille ikkunaan ja mitä puolestaan jätetään ikkunan ulkopuolelle. Luvussa 5 tekemäni argumenttirakenteiden tarkastelun pohjalta kiputilanteet voidaan jakaa huomion ikkunoimisen mukaan neljään ryhmään, joita ovat:

1. Ikkunassa KOKIJA
2. Ikkunassa ÄRSYKE
3. Ikkunassa KOKIJA ja ÄRSYKE
4. Ikkunassa kivunilmaus

Luvussa 5 tekemäni havaintojen pohjalta voidaan todeta, että kipuverbit esiintyvät todellisessa kielenkäytössä nolla-, yksi-, kaksi- tai kolmipaikkaisina. Toisinaan KOKIJA on ilmaistu niin kutsutulla erottamattoman omistuksen muotilla (ks. esim. tämän tutkielman luvut 5.3.6 ja 5.5.4). Erottamattoman omistuksen muotti koostuu HOLONYMISESTÄ KOKIJASTA sekä kivuntuntemuksen tarkentavasta MERONYMISESTÄ ruumiinosakokijasta, jotka argumenttirakenteessa erotetaan toisistaan sijamuodoilla. Huomion ikkunoimisen näkökulmasta laskeen muotin kuitenkin yhdeksi osallistujaksi, sillä muotin molemmat osallistajat viittaavat samaan entiteettiin eli kiputilanteen KOKIJAAN (toinen ruumiinosaan ja toinen kokonaisuuteen).

Käsittelen seuraavaksi näitä neljää ryhmää esimerkkien avulla ja pyrin valottamaan sitä, miten huomiota ikkunoidaan kiputilannekehyksessä ja miten näitä tilanteita käsitteistetään. Vain ryhmässä 3 koko kiputilanne on maksimaalisesti ikkunoitu, eli kaikki kiputilannekehyksen osallistujat ovat huomion ikkunassa. Muissa ryhmissä huomio on ikkunoitu joko ÄRSYKKEESEEN, KOKIJAAN tai kivunilmaukseen eli kipuverbiin itseensä.

6.1 Ikkunassa KOKIJA

Verbien argumenttirakenteen tarkastelun perusteella kiputilannekehyksessä huomion ikkunaan nostetaan tyypillisimmin osallistuja, joka on semanttiselta rooliltaan KOKIJA. Koska KOKIJA on kiputilannekehyksen ensisijaisin osallistuja, suomen kielessä on useita eri tapoja koodata sitä. Olen erotellut erimuotoiset kokijaosallistujat omien alaotsikoidensa alle, sillä KOKIJAN sijanvalinta vaikuttaa olennaisesti tilanteesta muodostettavaan käsitteistykseen. Tässä alaluvussa tarkastelen siis kollektiivisesti niitä rakenteita, joissa huomion ikkunaan on nostettu KOKIJA. Aineistossani tällaisia rakenteita oli yhteensä 339 eli valtaosa koko aineistosta. Taulukko 7 osoittaa KOKIJAN sisältävien rakenteiden jakauman verbeittäin.

Taulukko 7. Huomion ikkunassa KOKIJA.

verbi	lukumäärä
<i>sattua</i>	33
<i>särkeä</i>	91
<i>koskea</i>	77
<i>vihloa</i>	64
<i>jomottaa</i>	74
Yhteensä	339

Taulukossa 7 huomion kiinnittyy *sattua*- ja *särkeä*-verbien kokijarakenteiden määrään: *särkeä*-verbin yhteydessä huomion ikkunassa on KOKIJA lähes kolme kertaa useammin kuin *sattua*-verbin yhteydessä. Myös muut kipuverbit ovat aineistoni perusteella *sattua*-verbiä huomattavasti kokijakeskeisempiä.

Kielen antroposentrisen eli ihmiskeskeisen luonteen mukaisesti KOKIJAN korosteisuus kiputilannekehyksessä on odotuksenmukaista, sillä KOKIJA on tyypillisesti kiputilannekehyksen ainoa inhimillinen osallistuja (VISK § 905; ks. myös Ojutkangas–Larjavaara–Miestamo–Ylikoski 2016: 127). Kokijakeskeisyys näkyy myös siinä, että muun muassa Hakulinen ja Karlsson (1979: 98), Alho ja Kauppinen (2008: 127) sekä Shore (2020: 351) nimittävät tunteita ja tuntemuksia ilmaisevia lauserakenteita kokijalauseiksi. Mainituissa

teoksissa KOKIJAN määritelmä on tosin omaani hieman suppeampi, ja KOKIJANA pidetään pääasiassa vain partitiiviobjektia. Omassa tarkastelussani olen laskenut KOKIJOIKSI myös muissa sijamuodoissa esiintyviä ihmis- tai ruumiinosaviitteisiä osallistujia.

Kokijaosallistujan sijaanvalinta vaikuttaa olennaisesti siihen käsitteistykseen, joka kiputilannekehyksestä muodostuu. Seuraavaksi tarkastelen eri sijamuodoissa esiintyviä KOKIJOITA ja sitä, miten sijaanvalinta vaikuttaa kiputilannekehysten kokonaismerkitykseen.

HOLONYMINEN ja MERONYMINEN KOKIJA

Kiputilannekehyyksessä huomion ikkunaan on mahdollista nostaa ihmisviitteinen kokonaiskokija tai ruumiinosakokija, joka ilmaisee kivuntuntemuksen tarkemman sijainnin. HOLONYMISEN ja MERONYMISEN KOKIJAN on myös mahdollista esiintyä yhtäaikaaisesti niin kutsutussa erottamattoman omistuksen muotissa. Perustapauksessa HOLONYMINEN KOKIJA on partitiivissa ja MERONYMINEN KOKIJA illatiivissa. Aineistossani muotin osalta esiintyi paljon variaatiota sekä kokonaiskokijan että ruumiinosakokijan sijaanvalinnan suhteen.

(Suomi24)

(75) Jos **sitä** [koiraa] sattuisi **suuhun, kurkkuun** tai **nieluun**, se [koira] ei myöskään söisi kunnolla.

(76) **Minullakin** särkee **vasenta polvea** ja **kolmea varvasta**, vaikka en ole linksauttanut niitä missään.

(77) **Mulla** vihloi **toista rintaa** 4kk ennen syöpädiagnoosia.

(78) **Mullakii** jomottaa **peukaloon**, en voinut lähteä töihin tänä aamuna, otin omaa lomaa tämän perjantain, jospa peukalo paranee maanantaiksi.

Muotin tehtävänä on yhtäältä ilmaista se kokonaisuus, johon ruumiinosa kuuluu, ja toisaalta ilmaista kivuntuntemuksen tarkempi sijainti. HOLONYMISEN KOKIJAN funktio jää kuitenkin pääasiassa korostavaksi, sillä tyypillisesti KOKIJA edustuu pelkän ruumiinosan kautta, ja kokonaiskokija käy ilmi puhekontekstista ilman ilmimainintaakin. HOLONYMINEN KOKIJA esiintyy kiputilannekehyyksessä pääasiassa yhdessä MERONYMISEN KOKIJAN kanssa, tosin *sattua*-verbin partitiivimuotoisena täydennyksenä esiintyi ainoastaan kokonaiskokijoita (ks. luku 5.1.4).

HOLONYMINEN ja MERONYMINEN KOKIJA kilpailevat osin samoista sijamuodoista – tosin vain kokonaiskokijan on mahdollista esiintyä adessiivissa ja toisaalta vain ruumiinosakokijan on mahdollista esiintyä elatiivissa, inessiivissä tai nominatiivissa. Aineistossani ruumiinosakokijoita esiintyy huomattavasti enemmän kuin kokonaiskokijoita, joten uskon MERONYMISEN KOKIJAN olevan kiputilannekehysten ensisijaisin osallistuja. Näin ollen

ruumiinosakokijalla on etulyöntiasema siihen, missä sijassa se kehyksessä esiintyy. Vain esimerkki 75 edustaa perustapausta, jossa HOLONYYMINEN KOKIJA on partitiivissa ja MERONYMINEN illatiivissa. Esimerkeissä 76 ja 77 ruumiinosakokija on ottanut partitiivisijan käyttöönsä, jolloin kokonaiskokijan on esiinnyttävä adessiivissa.

Esimerkissä 78 ruumiinosakokija on odotuksenmukaisesti illatiivissa, mutta kokonaiskokija sen sijaan adessiivissa, vaikka illatiivimuotoinen ruumiinosakokija ei edellytä kokonaiskokijan ilmentymistä adessiivissa. Kipuverbien yhteydessä adessiivi ei ilmaise omistusta, vaan sillä on datiivinen funktio, ja se korvaa yleiskielen partitiivia.

Partitiivimuotoinen KOKIJA

Kiputilannekehyksessä KOKIJA esiintyy tyypillisimmin partitiivissa. Riippuen tilanteesta kokijaobjekti voi implikoida, että kivulla on aiheuttaja, joka kielenkäyttäjällä on kuitenkin mahdollista jättää mainitsematta. Ikkunoinnin kannalta olennaista on kuitenkin se, että mahdollinen ÄRSYKE on jätetty huomion ikkunan ulkopuolelle.

(Suomi24)

(79) Myös **lihaksia** / **niveliä** alkanut vihloo?

(80) Meinaa **päätä** jomottaa.

(81) Pyörryttää, **niskaa** koskee

(82) Kyse ei ole moraal säännöistä vaan siitä että ketä satutetaan ja **ketä** sattuu.

(83) Niin, jos **hammasta** särkee, ei irroiteta koko päätä.

Kokijaobjektillisissa rakenteissa huomion ikkunaan ja etualaiseksi nostetaan joko HOLONYYMINEN tai MERONYMINEN KOKIJA eli kokonaiskokija tai ruumiinosakokija. *Sattua*-verbi eroaa tässä suhteessa muista verbeistä, ja aineistoni perusteella sen yhteydessä esiintyy partitiivissa ainoastaan kokonaiskokijoita. Muilla verbeillä partitiivimuotoiseksi KOKIJAKSI oli lähes poikkeuksetta koodattu ruumiinosa. Ruumiinosakokija merkitsee sitä ruumiinosaa, johon kivuntuntemus tarkemmin kohdistuu sekä metonyymisesti sitä kokonaisuutta eli HOLONYYMISTÄ KOKIJAA, johon ruumiinosa liittyy.

Vaikka KOKIJA edustuukin useimmiten ruumiinosansa kautta, on useimmiten helposti pääteltävissä se kokonaiskokija, johon ruumiinosa liittyy. Jos huomion ikkunassa on taas pelkkä kokonaiskokija, kivuntuntemuksen tarkempi sijainti jää usein epäselväksi tai tarkkaa sijaintia ei (vielä) ole tiedossa, kuten esimerkissä 82.

Vaikka kokijaobjekti osin implikoikin ÄRSYKKEEN mahdollisuutta, *särkeä*-verbillä ei aineistossani esiinny ainuttakaan nominatiivimuotoista ÄRSYKETTÄ. Toisaalta esimerkkiin 83

voisi luontevasti liittää nominatiivi- tai elatiivimuotoisen ÄRSYKKEEN: *jos hammasta särkee* [syöminen ~ juomisesta].

Partitiivi on kieliopillinen sija (VISK § 1221–1222) ja liittyy merkitykseltään asiointilan rajaamattomuuteen. Aspektin rajaamattomuuden ohella partitiivi ei ota kantaa siihen, minkälaiseksi kivuntuntemus hahmottuu tai onko kivulla aiheuttajaa, vaikka se jättääkin kiputilannekehyksessä ÄRSYKKEELLE avoimen paikan. Partitiivisijaisen täydennyksen tehtävänä onkin koodata osallistuja kivun passiiviseksi vastaanottajaksi eli KOKIJAKSI.

KOKIJA illatiivissa

Aineistossani illatiivimuotoisia KOKIJOITA esiintyy erityisesti *sattua-* ja *koskea-*verbeillä. Niiden osalta illatiivia voidaan perustella myös verbien muilla merkityksillä ('osua sattumalta jhk.' ja 'koskettaa'). Muille kipuverbeille illatiivi on yksinään epätavallinen sijavalinta, mutta sen sijaan tavallisempi valinta tapauksissa, joissa kiputilannekehyksessä on sekä HOLONYYMINEN että MERONYMINEN KOKIJA.

(Suomi24)

(84) Onhan se tietysti aika uskottavaa jos **polveen** särkee ja rukoilee taivaallista apua kuusi viikkoa niin kyllä se polvi siinä ajassa jo varmaan parantuu ja kipu lähtee rukoilemattakin mutta uskovaiselle se on eri juttu.

(85) Ai että oikein **vatsaan** sattuu

(86) Nenä vuotaa ja **rintaan** koskee.

(87) **Muhun** sattuu niin paljon...

Illatiivia luonnehditaan dynaamiseksi suuntasijaksi, ja sillä implikoidaan jonkin asian siirtymistä tai muuttumista (esim. VISK § 1235). Kipuverbin täydennyksenä illatiivimuotoinen KOKIJA saa aikaan käsitteistyksen, että kivun aiheuttaja suuntautuu kohti KOKIJAA jostakin ulkopuolelta. Vaikka illatiivikokija esiintyykin kielessä tyypillisesti sellaisenaan ilman ilmipantua ärsykettä (ks. *yksipaikkainen tunnekausatiivilause* luku 2.3), illatiivin käyttö KOKIJAN sijana implikoi ÄRSYKKEEN olemassaoloa tai sen mahdollisuutta. Useimmiten ÄRSYKE jää kuitenkin huomion ikkunan ulkopuolelle. Myös HOLONYYMISTÄ KOKIJAA on mahdollista koodata illatiivilla, jolloin kivun tarkempi kohdistuminen kuitenkin jää epäselväksi, kuten esimerkissä 87.

Vaikka illatiivikokijan voi ajatella merkitsevän kivun suuntautumista KOKIJAAN ulkopuolelta ja implikoivan siis ÄRSYKKEEN mahdollisuutta, esimerkit 84–87 ovat aivan yhtä luontevia sellaisinaan ilman kivun aiheuttajaa. Toisaalta kaikkiin mainittuihin esimerkkeihin olisi mahdollista luontevasti liittää ärsykesubjekti (esim. *Ai että oikein vatsaan sattuu* [nauraminen

~ syöminen ~ juokseminen]) tai jopa elatiivimuotoinen ÄRSYKE (esim. *polveen särkee [juoksemisesta]*).

KOKIJA inessiivissä

Toisinaan KOKIJA edustuu kiputilannekehyksessä myös inessiivissä. Inessiivillä on kuitenkin mahdollista merkitä vain ruumiinosakokijaa; kokonaiskokijan sijana se vaikuttaa kielenvastaiselta (*päässä jomottaa ~ *minussa jomottaa*). Inessiivimuotoisia KOKIJOITA esiintyi aineistossani ainoastaan *vihloa-* ja *jomottaa-*verbeillä.

(Suomi24)

(88) Että vihloo vieläkin **mahassa**.

(89) Että **kiveksissä** vihloo.

(90) **Päässä** jomottaa

Sisäpaikallissija inessiivin keskeinen merkitys on ilmaista joidenkin rajojen sisällä olemista (VISK § 1221). Kipuverbien yhteydessä inessiivimuotoinen KOKIJA siis rajaa kivuntuntemuksen johonkin ruumiinosaan. Tosin ruumiinosien rajat eivät aina ole samalla tavalla selkeitä kuin esimerkiksi maantieteellisten alueiden rajat (*kaulassa vihloo ~ asun Oulussa*). Edellä esimerkeissä 88–90 huomion ikkunassa on KOKIJA, mutta toisaalta inessiivimuotoinen osallistuja voi sisältää tiedon myös ÄRSYKKEEN sijainnista, jota ei kuitenkaan eksplikoida (esim. *Päässä jomottaa [migreeni]*).

KOKIJA elatiivissa

MERONYYMISTÄ KOKIJAA on aineistoni perusteella mahdollista koodata myös elatiivilla. Vaikka elatiivi onkin erosija ja ilmaisee perusmerkitykseltään spatiaalisesti poistumista jostakin (*astuin ulos hissistä*), kipuverbien täydennyksenä elatiivimuotoinen KOKIJA ilmaisee pikemminkin sitä kokonaisuuden osaa, johon kivuntuntemus kohdistuu (Leino 1993: 239; VISK § 1253). Elatiivikokija esiintyykin toisinaan nimenomaan tuossa tehtävässä osana erottamattoman omistuksen muuttia.

(Suomi24)

(91) Nyt on pää kipeä, **joka paikasta** särkee, kouristaa.

Vaikka elatiivi jo itsessään sisältää tiedon siitä, että kyseessä on osa kokonaisuudesta, elatiivimuotoisia, MERONYYMISIÄ KOKIJOITA esiintyi aineistossani pääasiassa vain HOLONYYMISTEN KOKIJOIDEN seurassa. Esimerkki 91 oli ainoa laatuaan, jossa elatiivikokijan yhteydessä ei ole eksplisiittisesti ilmaistu sitä kokonaisuutta, jonka osasta on kyse. Koska

elatiivi merkitykseltään ilmaisee osaa kokonaisuudesta, sillä on luonnollisesti mahdollista koodata vain MERONYYMISTÄ KOKIJAA, ei kokonaiskokijaa (**minusta särkee ~ vihloo*).

Nominatiivimuotoinen KOKIJA

Aineistossani esiintyi runsaasti myös nominatiivimuotoisia KOKIJOITA. Nominatiivi on tulkittavissa lauseen subjektiksi, mitä tukee muun muassa osallistujan ja verbin välinen kongruenssi sekä kokijasubjektin sijainti lauseen teemapaikalla ennen finiittiverbiä.

Nominatiivimuotoinen KOKIJA estää samanmuotoisen ÄRSYKKEEN kiputilannekehyyksessä. ÄRSYKE ilmaistaan useimmiten nimenomaan nominatiivimuotoisella subjektilla¹³. Kuitenkin kun nominatiivisija on jo varattu KOKIJALLE, nominatiivimuotoista ÄRSYKETTÄ ei ole mahdollista ilmaista. Nominatiivimuotoinen ÄRSYKE edustuu tällöin siis niin sanottuna estettynä täydennyksenä (ks. Talmy 2000: 262–263).

(Suomi24)

(92) **Niskat** jomottaa, hengitys ahdistaa.

(93) Polvistuisin palvomaan paremmuuttasi, ellei **saakutin kipeä polveni** vihloisi niin pirusti.

(94) **Pää** rupesi särkemään.

Kokijasubjektilliset kiputilanteet hahmottuvat muita kiputilanteita autonomisemmiksi, sillä kivun aiheuttajaa ei ole mahdollista ilmaista ainakaan ärsykesubjektilla, jolla aiheuttajaa useimmiten ilmaistaan. Vaikka nominatiivimuotoinen KOKIJA avaakin paikan elatiivimuotoiselle ÄRSYKKEELLE, elatiiviärsyke jää tutkielmassani vain teorian tasolle, sillä niitä ei aineistossani esiinny.

Nominatiivimuotoisia KOKIJOITA esiintyi aineistossani pääasiassa *särkeä-*, *vihloa-* ja *jomottaa-*verbeillä. Voi siis olla, että mainituilla verbeillä ilmaistaan tyypillisemmin autonomisemmiksi käsitteistettäviä kivuntuntemuksia kuin *sattua-* ja *koskea-*verbeillä. Inessiivin ja elatiivin tavoin nominatiivilla on mahdollista merkitä ainoastaan ruumiinosakokijaa. Kokonaiskokijan tekee mahdottomaksi jo kongruenssi: esimerkiksi kielenmukainen muoto *minä särjen* ei merkitsisi enää kivuntuntemusta.

¹³ Toisaalta tapauksissa, joissa KOKIJA on nominatiivissa, ÄRSYKE lienee mahdollista ilmaista elatiivilla (esim. *pää sattuu lukemisesta* vrt. engl. *head hurts from reading*). Aineistossani kaikki ÄRSYKKEET on kuitenkin poikkeuksetta ilmaistu NP-subjekteilla tai lausemaisilla rakenteilla, eikä elatiivimuotoisia ärsykerakenteita esiinny. (Ks. myös Larjavaara 2019: 323–324.)

6.2 Ikkunassa ÄRSYKE

Aineistossani oli kokonaisuudessaan 51 konstruktiota, joissa huomion ikkunassa on ÄRSYKE. Määrä on vain noin 10 % aineistoni kokonaislaajuudesta, joten voitaneen todeta, että se on linjassa muun muassa Ison suomen kieliopin ajatuksen kanssa siitä, että ÄRSYKE on tunne- ja tuntemusverbeille toissijainen täydennys (VISK § 465, 467). On myös mielenkiintoista, että ainakin aineistoni perusteella yksin ÄRSYKKEEN nostaminen huomion ikkunaan on harvinaisempaa kuin se, että sekä KOKIJA että ÄRSYKE jäävät ikkunan ulkopuolelle (vrt. luku 6.4).

ÄRSYKKEEN ikkunoimista voinee perustella sillä, että on olennaisempaa ilmaista kivun aiheuttaja, sillä KOKIJA on tilanteessa joka tapauksessa käsitteen tasolla olemassa, vaikkei sitä olisikaan eksplisiittisesti ilmaistu (ks. VISK § 465). KOKIJA lienee helpompaa tunnistaa ilman sen ilmipanemista, kun taas ÄRSYKETTÄ voi toisinaan olla jopa mahdotonta päätellä, mikäli sitä ei ole eksplisiittisesti ilmaistu.

ÄRSYKKEINÄ esiintyi aineistossani muotonsa perusteella perussubjekteiksi tulkittavia NP:itä sekä lausemaisista aiheuttajia. Vaikka ärsykesubjektit muotonsa sekä kongruenssin perusteella muistuttavatkin perussubjekteja, teemapaikan sijaan tunnekausatiivilauseeseen mahdollinen ärsykesubjekti ilmaistaan tyypillisimmin persoonamuotoisen verbin jälkeen (esim. VISK § 905; Shore 2020: 351). Taulukkoon 8 on koottu ÄRSYKKEIDEN ikkunoiminen verbeittäin. Huomattavasti eniten näitä rakenteita esiintyi *sattua*-verbillä.

Taulukko 8. Huomion ikkunassa ÄRSYKE.

verbi	lukumäärä
<i>sattua</i>	36
<i>särkeä</i>	1
<i>koskea</i>	4
<i>vihloa</i>	7
<i>jomottaa</i>	3
Yhteensä	51

On mielenkiintoista, kuinka paljon enemmän *sattua*-verbillä on ärsykerakenteita muihin kipuverbeihin verrattuna. *Vihloa*- ja *koskea*-verbien osalta on mielenkiintoista, että niillä esiintyy enemmän maksimaalisesti ikkunoituja kiputilannekehyksiä kuin pelkän ÄRSYKKEEN ikkunoivia vastaavia (vrt. luku 6.3).

Ärsykerakenteissa kivun aiheuttaja eli sen ÄRSYKE on nostettu huomion ikkunaan, kun taas KOKIJA on jäänyt ikkunan ulkopuolelle. ÄRSYKKEEN läsnäolo lauseessa ei sulje pois kokijaosallistujan mahdollisuutta. Esimerkit 94–97 edustavat kiputilannekehyksiä, joissa huomion ikkunassa on ÄRSYKE.

(Suomi24)

(95) Kyllä **se** jomottaa.

(96) Seuraavalla kerralla otettiin hammas alhaalta oikealta pois leikkauksessa, todella hyvin sujui tämäkin, tosin **leukaluun poraaminen** vihloi etäisesti hiukan ja pari kertaa luunsiru tukki sen veri-imurin.

(97) Kipua tuottaen, koskeehan **napakka luunappikin**, ei sen puoleen.

(98) Siis ”hoitaja” (kuten hän itseään kutsui) ei osannut edes kuoria ihoa ja **kaikki mitä hän teki** sattui ja tuntui todella epämukavalta

Nollapersoonatapauksissa, joissa ei viitata mihinkään tiettyyn asiointilaan, vaan todetaan yleisesti jonkin asian tekevän kipeää, ei välttämättä voida suoraan nimetä kokijaosallistujaa. Tällaisissa tapauksissa ÄRSYKE on usein ilmaistu muodollisella subjektilla, joka on yleensä demonstratiivipronomini *se*, jota ei varsinaisesti pidetä verbin täydennyksenä ja joka esiintyy subjektin ”paikanpitäjänä” silloin, kun varsinaista subjektia ei ole. Selkeästi nollapersoonaiseksi tapaukseksi hahmottuu esimerkki 95.

Esimerkeistä 95–98 selkeimmin kivun KOKIJA on paikannettavissa esimerkeistä 96, jossa mitä ilmeisimmin *leukaluun poraaminen* vihloo leukaluuta sekä mahdollisesti sen lähiympäristöä. Esimerkeissä 97 ja 98 puolestaan selkeää KOKIJAA on vaikea paikantaa. Esimerkki 97 voidaan tulkita esimerkin 95 tavoin geneeriseksi, jolloin virkkeellä ei viitata mihinkään todelliseen tapahtumaan, vaan todetaan yleisellä tasolla, että luunappi koskee, osuipa se mihin ruumiinosaan tai keneen tahansa. Esimerkissä 98 ÄRSYKKEENÄ on ilmaistu *kaikki mitä hän teki*, jolloin kivun voidaan kuvitella kohdistuvan useampaan kuin yhteen ruumiinosaan. Kirjoittaja kertonee omista kokemuksistaan, jolloin HOLONYYMISEKSI KOKIJAKSI käsitteistetään puhuja itse, vaikka ruumiinosakokijaa ei voida spesifioida.

Lauseenalkuinen subjekti on luonnollinen kiputilannekehysessä, sillä ÄRSYKE voi toimia samanaikaisesti lauseen teemana – etenkin silloin, kun puhutaan yleistettävistä eli geneerisistä inhimillisistä kokemuksista (esimerkki 95). Toisaalta ärsykesubjekti voi esiintyä lauseen teemapaikalla myös ei-geneerisissä tapauksissa, kuten esimerkissä 96, jossa lauseen ärsykesubjekti viittaa selvästi tiettyyn todelliseen tapahtumaan. (Ks. Shore 2020: 353.)

6.3 Ikkunassa KOKIJA ja ÄRSYKE

Aineistossani esiintyi jonkin verran myös sellaisia rakenteita, joissa sekä KOKIJA että ÄRSYKE on molemmat ilmipantu. Kiputilanteiden osalta KOKIJAN ja ÄRSYKKEEN ilmipaneminen merkitsee tilanteen maksimaalista ikkunointia, jolloin huomion ikkunan ulkopuolelle ei oletettavasti jää tilanteen kannalta olennaisia osallistujia. Kiputilanteen maksimaalinen ikkunoiminen on hyvin harvinaista: maksimaalisesti ikkunoituja kiputilannekehyksiä esiintyi vain 6 % koko aineiston laajuudesta (30 esiintymää 500 virkkeen aineistossa). Taulukkoon 9 on koottu verbeittäin kiputilannekehukset, joissa huomion ikkunassa ovat sekä KOKIJA että ÄRSYKE.

Taulukko 9. Huomion ikkunassa KOKIJA sekä ÄRSYKE.

verbi	lukumäärä
<i>sattua</i>	3
<i>särkeä</i>	1
<i>koskea</i>	9
<i>vihloa</i>	15
<i>jomottaa</i>	2
Yhteensä	30

Kuten luvussa 6.1 olen todennut, ÄRSYKKEEN ja KOKIJAN samanaikaisuus edellyttää sitä, että KOKIJA on ilmaistu muulla sijalla kuin nominatiivilla. Nominatiivi on tavallisesti varattu subjektin sijaksi ja käytössä KOKIJALLE vain silloin, kun ÄRSYKETTÄ ei ole. Toisaalta nominatiivimuotoinen KOKIJA avaa ÄRSYKKEELLE mahdollisuuden esiintyä elatiivissa. Elatiivimuotoinen ÄRSYKE jää tutkielmassani kuitenkin vain teorian tasolle, sillä aineistossani ei esiintynyt elatiiviärsykkeitä.

Kiputilanteissa, joissa huomion ikkunaan on nostettu sekä KOKIJA että ÄRSYKE, toinen osallistujista nousee toista etualaisemmaksi. Etualalle nousee se osallistuja, joka sijaitsee lauseen teemapaikalla eli edeltää finiittimuotoista verbiä. Vaikka molemmat osallistujat käsittäviä kiputilanteita esiintyi aineistossani melko vähän, voidaan todeta, että sanajärjestyksen osalta niissä esiintyi paljon vaihtelua. Tyypillisesti tunnekausatiivilauseissa KOKIJA sijaitsee lauseen teemapaikalla, kun taas mahdollinen ÄRSYKE vasta verbin jälkeen (esim. VISK § 905; Shore 2020: 351). Lauseen informaatorakenteen puolesta tyypillisemmin teemapaikalla on jo entuudestaan tuttu osallistuja (teema), kun taas uutena osallistujana tilanteeseen tuotu jäsen (reema) sijaitsee tuonnempana (esim. VISK § 1370–1371).

(Suomi24)

(99) ai saakeli **kylkeen** jo koskee **tää nauraminen...**

(100) **Kaikki äänet** sattuvat **korviin**

(101) **Hammaskivi** myös vihloo **koiran hampaita** ja tekee olon todella tukalaksi.

Kun huomion ikkunassa on KOKIJA ja ÄRSYKE, *sattua-* ja *koskea-*verbin osalta KOKIJA on useimmiten ilmaistu illatiivilla. Vaikka illatiivi saakin aikaan vaikutelman ulkopuolelta suuntautuvasta ÄRSYKKEESTÄ, esimerkissä 99 kivuntuntemus aiheutuu KOKIJAN omasta toiminnasta, eikä tilanteessa ole varsinaista KOKIJAN ja ÄRSYKKEEN välistä kontaktia. Esimerkissä 100 aiheuttaja (*kaikki äänet*) suuntautuu selkeämmin ulkopuolelta kohti KOKIJAA, vaikka ÄRSYKE ei olekaan käsin kosketeltava tai näköaistein havaittava entiteetti. Vaikka esimerkit 99 ja 100 ovatkin periaatteessa maksimaalisesti ikkunoituja, olisi ikkunointia mahdollista laajentaa ilmaisemalla myös se HOLONYMINEN KOKIJA, jonka ruumiinosasta on kyse (esim. *Kaikki äänet sattuvat [mua ~ häntä] korviin*). HOLONYMISEKSI KOKIJAKSI käsitteistetään kuitenkin yleensä itse puhuja, eikä sen eksplisiittinen ilmaiseminen ole välttämätöntä.

Maksimaalisesti ikkunoitu kiputilanne voi olla myös varsin staattinen, kuten esimerkki 101, jossa ÄRSYKE on kiinni KOKIJASSA ja näin ollen aiheuttaa kipua. Rajaamattoman aspektinsa, jota partitiivisjainen KOKIJAKIN ilmentää, vuoksi esimerkin 101 kiputilanne käsitteistetään pysyväksi – ainakin niin kauan, kunnes ÄRSYKE eli *hammaskivi* poistetaan. Esimerkin 101 kiputilanne on sikäli maksimaalisemmin ikkunoitu kuin esimerkkien 99 ja 100, että siinä HOLONYMINEN KOKIJA on ilmaistu genetiivimääritteenä MERONYMISEN KOKIJAN yhteydessä.

6.4 Ikkunassa kivunilmaus

Aineistossani esiintyi huomattava määrä rakenteita, joita olen nimittänyt nollapaikkaisiksi. Nollapaikkaiset kipuverbikonstruktiot ovat useimmiten tulkittavissa tilalauseiksi.

Tilalausemaisien vaikutelman aiheuttaa nimenomaan se, ettei verbillä ole pakollisiksi tulkittavia argumentteja. Tällaisissa tapauksissa kipuverbit muistuttavat nollapaikkaisia sääverbejä (kuten *tuulee* tai *sataa*). Nollapaikkaisten rakenteiden ohella tilalausemaisiksi voidaan tulkita myös rakenteet, joissa KOKIJA on ilmaistu esimerkiksi inessiivillä (luku 6.1). Tämä osoittaaakin sen, että kiputilanteita saatetaan käsitteistää eri keinoin, vaikka ne istuisivatkin saman syntaktisen lausetyypin määritelmiin. Taulukossa 10 on kootusti nämä nollapaikkaiset kiputilannekehyykset verbeittäin.

Taulukko 10. Huomion ikkunassa kivunilmaus.

verbi	lukumäärä
<i>sattua</i>	5
<i>särkeä</i>	8
<i>koskea</i>	11
<i>vihloa</i>	8
<i>jomottaa</i>	21
Yhteensä	53

Kuten jo mainittu, KOKIJA on tunnekausatiivilauseissa ainakin käsitteen tasolla pakollinen: KOKIJA onkin usein tilanteessa mukana, vaikka sitä ei olisikaan eksplisiittisesti ilmipantu. Nollapaikkaisissa ja -persoonaisissa tapauksissa KOKIJAKSI hahmottuu tyypillisesti puhuja itse. (VISK § 905.)

(Suomi 24)

(102) Ei siis **särje** tai **vihlo**, enemmänkin **jomottaa**, saattaa myös puutua koko jalka.

(103) **Jomotti** ja **poltti** vaikka otti lääkettä, kuitenkin siedettävä kipu.

(104) Muutenkaan **ei koske**, on vaan paineen tunnetta.

(105) Minua kyllä varoiteltiin, että **voi sattua**, voi tulla verta, kasvot paisua jne.

(106) Jos **särkee** niin ambulanssilla varmaan viedään ja erikoissairaanhoidaja pitelee kädestä.

Erityisesti tilanteissa, joissa huomion ikkunassa on vain kiputilanne eli kipuverbi itse, esiintyi paratagmamaaisuutta, kuten esimerkeissä 102 ja 103. Erityisesti esimerkissä 102 kiputilannetta ikään kuin vahvistetaan tai spesifioidaan toisten kipuverbien avulla; kirjoittaja sulkee pois särkemisen ja vihlomisen ja päätyy tulokseen, että verbi *jomottaa* kuvaa täsmällisimmin hänen kokemaansa kivuntuntemusta.

Esimerkeissä 104–106 puolestaan kyse siitä, että kiputilanne ei ole todellinen tai siitä puhutaan mahdollisuuden tasolla. Esimerkissä 104 kipuverbin *koskea* seurana esiintyy kieltoverbi *ei*, jolloin kiputilanne ei ole todellinen, joten sillä kivulla ei luonnollisesti ole KOKIJAA eikä ÄRSYKETTÄ. Esimerkit 105 ja 106 taas ilmaisevat mahdollisuutta tai ehtoa, joita ilmaisevat modaaliverbi *voi* sekä *jos*-konjunktio. Osin kyse onkin siis siitä, kuvataanko lauseella fiktiivistä vai faktiivista kiputilannetta. Mikäli kivuntuntemuksesta puhutaan esimerkiksi mahdollisuuden tasolla, ei sille välttämättä ole mahdollista osoittaa varsinaista KOKIJAA, saati ÄRSYKETTÄ. Tosin ehto tai mahdollisuus ei yksinomaan sanele sitä, voidaanko KOKIJAA tai ÄRSYKETTÄ ilmaista. Esimerkkeihin 105 ja 106 olisi mahdollista liittää ainakin KOKIJA.

7 Lopuksi

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tarkastellut viiden fyysistä kipua ilmaisevan verbin argumenttirakenteita sekä sitä, kuinka huomiota ikkunoidaan niin kutsutussa kiputilannekehyksessä. Tutkielman aineistona toimi Suomi24-korpus, josta keräsin viiden kipuverbin osalta 100 satunnaista osumaa, joissa ilmaistaan fyysistä kivuntuntemusta. Työn teoreettisena taustana toimi Anneli Pajusen (2001) verbiluokittelu ja yleiskuvaus verbien argumenttirakenteesta. Lisäksi tutkielmani liittyy Leonard Talmyn (2000) kognitiiviseen semantiikkaan ja edelleen laajemmin osaksi kognitiivista kielentutkimusta. Tutkielmani keskeisenä lähtökohtana on kognitiivisen kielentutkimuksen ajatus siitä, että jos on olemassa syntaktisesti eroavia konstruktioita, niiden on erotuttava myös merkityksen tasolla (Goldberg 1995: 67).

Tutkielmani tavoitteena oli selvittää, minkälaisia argumenttirakenteita fyysistä kipua ilmaisevilla verbeillä esiintyy nykykielessä ja valottaa sitä, mitä kivuntuntemuksen käsitteistä voidaan kertoa argumenttirakenteen perusteella. Tämä pro gradu -tutkielma on jatkoa kandidaatintutkielmalleni (Niskanen 2021), jossa tarkastelin verbien *sattua*, *särkeä* ja *koskea* argumenttirakenteen vaihtelua. Käsillä olevaa tutkielmaa varten olen laajentanut aineistoani ottamalla tarkasteluun mukaan myös verbit *vihloa* ja *jomottaa*, jotka ilmaisevat laadultaan tarkemmin tietynlaista kivuntuntemusta. Tarkempia tutkimuskysymyksiäni olivat:

1. Minkälaisia argumenttirakenteita kipuverbeillä esiintyy nykysuomessa?
2. Eroavatko merkitykseltään spesifimmät kipuverbit argumenttirakenteeltaan yleisemmin kipua kuvaavista verbeistä?
3. Miten huomiota ikkunoidaan kiputilanteissa, eli mitä argumenttirakenteet paljastavat kiputilanteiden käsitteistä?

Tutkielman luvussa 5 olen systemaattisesti tarkastellut ja luokitellut viiden fyysistä kipua ilmaisevan verbin argumenttirakenteita. Analyysini paljasti, että verbeillä esiintyy monipuolisesti erilaisia argumenttirakenteita. Tutkielman luvun 3 alussa tein kahtiajaon, jonka mukaan verbit *sattua*, *särkeä* ja *koskea* ilmaisevat kipua yleisellä tasolla ja *vihloa* sekä *jomottaa* puolestaan spesifimmin tietynlaista kipua. Jako ei liene täydellinen, sillä *särkeä*-verbillä on ominaisuuksia kummastakin ryhmästä, jolloin se kuuluisi pikemminkin näiden kahden ryhmän välimaastoon tai johonkin kolmanteen luokkaan. Joka tapauksessa näiden

kahden ryhmän välille voidaan osoittaa muutamia eroja niiden argumenttirakenteissa – ja toisaalta verbiryhmien välillä on myös yhteneväisyyksiä.

Kaikille tarkastelemilleni verbeille yhteinen täydennys on partitiiviobjekti, vaikkakin se on huomattavasti yleisempi verbien *särkeä*, *vihloa* ja *jomottaa* yhteydessä. Kokijaobjektia pidetään myös kielioppiteoksissa tunnekausatiiviverbeille tyypillisimpänä täydennyksenä (esim. VISK § 465, 905; Alho–Kauppinen 2008: 127; Shore 2020: 351). Aineisto paljasti myös mielenkiintoisen havainnon siitä, että *sattua*-verbin yhteydessä partitiiviobjektilla koodataan vain HOLONYYMISTÄ KOKIJAA, kun taas muiden verbien yhteydessä lähes aina MERONYYMISTÄ KOKIJAA.

Kipulauseen KOKIJAA on mahdollista koodata myös illatiivilla, mutta useimmiten vain yleiskipuverbien *sattua* ja *koskea* seurassa. Vaikka illatiivitäydennyksiä esiintyi myös muilla kipuverbeillä, illatiivi on selvästi enemmän yleiskipuverbeille tyypillinen täydennys ja vaikuttaa joidenkin kipuverbien yhteydessä jopa epäkieliopilliselta (*päähän koskee* ~ **päähän jomottaa*). Illatiivitäydennyksen luontevuutta osin tukevat *sattua*- ja *koskea*-verbin muut merkitykset (KS: 'osua', 'koskettaa'), joiden yhteydessä illatiivia tyypillisesti käytetään. Illatiivin sijaan verbit *vihloa* ja *jomottaa* saavat toisinaan seuralaisekseen jonkin muun paikallissijaisen adverbiaalini, kuten inessiivin. Inessiivimuotoisia täydennyksiä ei taas aineistossani esiinny niin kutsutuilla yleiskipuverbeillä *sattua* ja *koskea*.

Sattua-verbi eroaa muista tarkastelemistani kipuverbeistä mielenkiintoisella tavalla: sen yleisin täydennys aineistossani on ärsykesubjekti, jota useimmiten pidetään tunne- ja tuntemusverbeille toissijaisena täydennyksenä (VISK § 465, 905). Ärsykesubjektin yleisyyttä voisi perustella sillä, että KOKIJA on periaatteessa aina kiputilanteessa implikoituna, vaikka se jäisikin ilmipanematta, sillä ilman KOKIJAA kyse ei ole tuntemuksesta (esim. VISK § 465). Kipuverbejä käytetään kuitenkin koodaamaan myös geneerisiä asiointiloja, joissa ei ole todellista KOKIJAA ja jolloin nimenomaan ÄRSYKKEEN ilmipaneminen on perusteltua.

Kipuverbiin liittyvä subjekti asettuu useimmiten semanttiselta rooliltaan ÄRSYKKEEKSI, mutta aineistossani esiintyi myös kokijasubjekteja. Kokijasubjekti on käytännössä mahdollinen vain silloin, kun nominatiivimuotoista ÄRSYKETTÄ ei ole, ja nominatiivisija vapautuu KOKIJAN käyttöön. Tällöin ärsykesubjekti edustuu estettynä täydennyksenä (Talmy 2000: 262–263). Vaikka kokijasubjekti estääkin ärsykesubjektin esiintymisen, se avaa samalla paikan elatiivimuotoiselle ÄRSYKKEELLE. Elatiivimuotoinen ÄRSYKE jää tässä tutkielmassa kuitenkin vain teorian tasolle, sillä aineistossani niitä ei esiinny. Kokijasubjekteja esiintyi

aineistossani vain verbeillä *särkeä*, *vihloa* ja *jomottaa*, mikä selittynee osin sillä, että näiden verbien osalta ärsykesubjektit olivat harvinaisempia.

Kipuverbit esiintyvät nykykielessä nolla-, yksi-, kaksi- ja kolmepaikkaisina, eli tilanteen mukaan verbillä voi olla nollasta kolmeen täydennystä. Kipuverbit hyväksyvät seurakseen hyvin erimuotoisia täydennyksiä ja toisinaan täydennyksiä ei ole. Onkin syytä pohtia sitä, mitä osallistujia ylipäättään voidaan pitää kipuverbien täydennyksinä ja mitkä taas hahmotetaan valinnaisiksi määritteiksi. Kipuverbiin liittyvistä osallistujista voisikin Ison suomen kieliopin (VISK § 446–448) hengessä käyttää nimitystä *seuralainen*, joka ei ota kantaa siihen, kuinka pakollisena jäsenenä se nähdään verbin argumenttirakenteessa. Seuralaisen pakollisuus tai valinnaisuus on selvän joko-tai-dikotomian sijaan jatkumomaisempi ilmiö: kipuverbin yhteydessä elollis- tai ruumiinosaviitteiset kokijaosallistujat hahmotuvat täydennysmäisemmiksi kuin elotonviitteiset ärsykeosallistujat. Kokijaosallistujat ovat siis kipuverbien yhteydessä prototyyppisempiä täydennyksiä kuin ärsykeosallistujat.

Aineistoni syntaktis-semanttisen analyysin pohjalta olen tarkastellut kipuverbien argumenttirakennetta myös huomion ikkunoimisen näkökulmasta. Kiputilannekehyksessä huomion ikkunaan nostetaan tyypillisimmin KOKIJA, joka edustuu tyypillisimmin MERONYYYMISESTI ruumiinosailmauksen kautta ja esiintyy erilaisissa kieliopillisissa ja semanttisissa sijamuodoissa. Kiputilannekehysten kokijakeskeisyys on sikäli odotuksenmukaista, että KOKIJA on useimmiten ainoa kipuverbiin liittyvä inhimillinen osallistuja, ja luonnolliset kielet ovat luonteeltaan varsin antroposentrisiä eli ihmiskeskeisiä (esim. Ojutkangas–Larjavaara–Miestamo–Ylikoski 2016: 127).

Kiputilannekehys on oletusarvoisesti kokijakeskeinen, joten silloin, kun huomion ikkunaan nostetaan KOKIJA, käsitteistyksen kannalta olennaista on erityisesti kokijaosallistujan sijanvalinta. Esimerkiksi nominatiivimuotoinen KOKIJA sulkee pois nominatiivisijaisen ÄRSYKKEEN ja saa aikaan autonomisemman käsitteistyksen. Illatiivimuotoinen KOKIJA saa puolestaan aikaan käsitteistyksen, että kivun aiheuttaja eli ÄRSYKE kohdistuu ruumiinosakokijaan jostain ulkopuolelta. KOKIJAN sijana inessiivi rajaa kivuntuntemuksen jonkin ruumiinosan alueelle ja saattaa sisältää myös tiedon mahdollisesta ÄRSYKKEESTÄ.

Huomion ikkunaan nostetaan pelkkä ÄRSYKE tilanteissa, joissa KOKIJAN ilmimaininta ei ole tarpeen eli se käy ilmi kontekstista tai tilanteissa, joissa nimenomaan ÄRSYKETTÄ halutaan korostaa. Lisäksi ÄRSYKE voidaan nostaa ikkunaan tilanteissa, joissa kuvataan

kivuntuntemusta geneerisesti tai mahdollisuuden tasolla eli jolloin todellista KOKIJAA ei ole. Geneerisiä kivuntuntemuksia ilmaistaessa ärsykesubjektina esiintyy usein demonstratiivipronomini *se*, mutta ÄRSYKE voi olla myös tarkemmin ilmaistu (esim. *Kipua tuottaen, koskeehan napakka luunappikin, ei sen puoleen*).

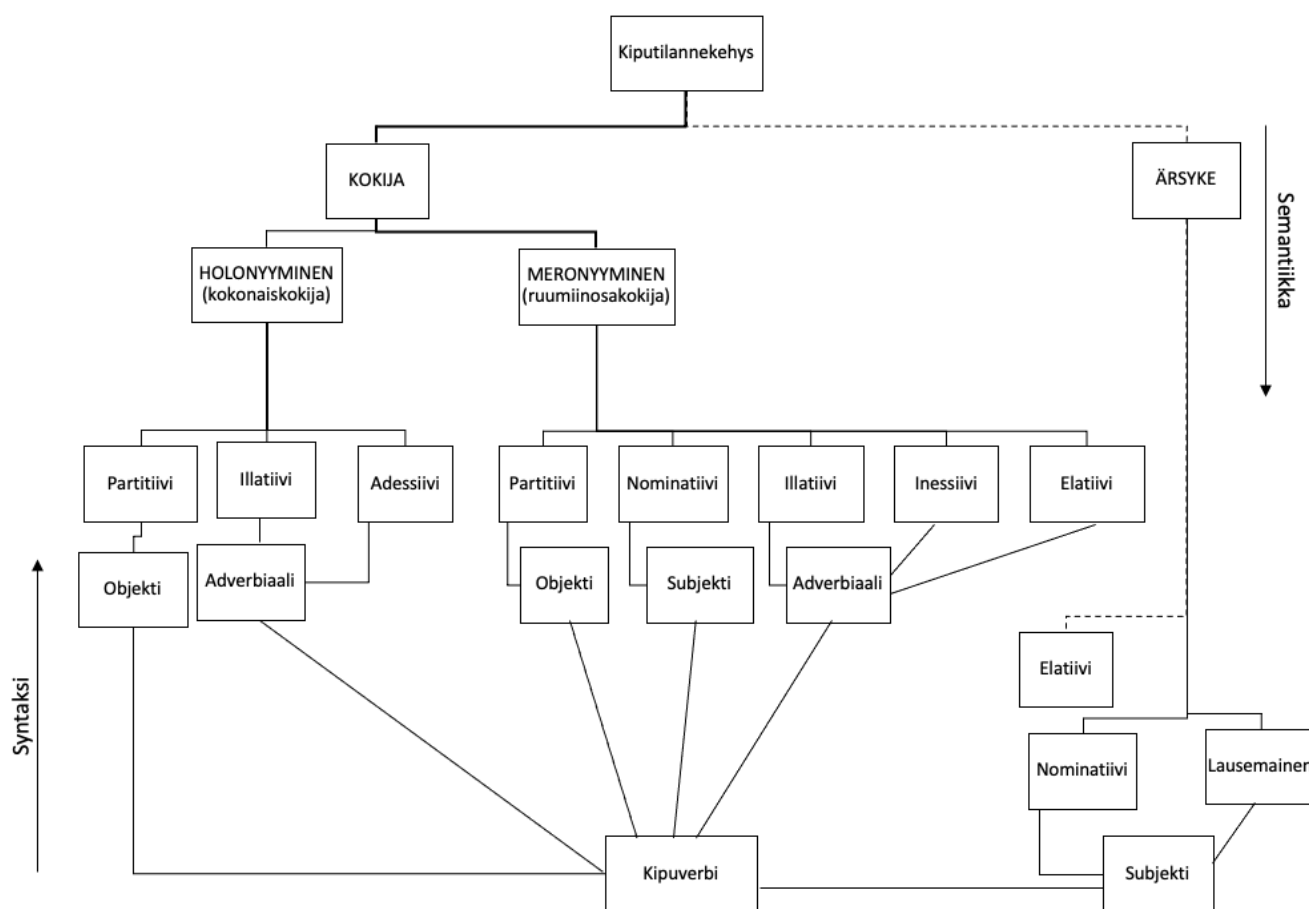
Kiputilannekehyksessä on varsin harvinaista, että tilanne ikkunoitaisiin maksimaalisesti. Sekä KOKIJAN että ÄRSYKKEEN ikkunoivia tilanteita esiintyi aineistossani kuitenkin jokaisen tarkastelemani verbin osalta. Maksimaalisesti ikkunoiduissa tilanteissa jompikumpi osallistuja nousee toista etualaisemmaksi lauseen teemapaikalle ennen finiittiverbiä.

Tunnekausatiivilauseen mallin mukaan teemapaikalla on KOKIJA, ja ÄRSYKE ilmaistaan verbin jälkeen. Lauseen informaatorakenteen puolesta taas etualaisemmaksi nostetaan yleensä entuudestaan tuttu osallistuja eli teema, kun taas uusi asia, reema, ilmaistaan tyypillisesti vasta myöhemmin (esim. VISK § 1370–1371). Maksimaalisesti ikkunoidut kiputilanteet voivat käsitteistyä dynaamisiksi, jolloin ÄRSYKE suuntautuu kohti KOKIJAA ulkopuolelta (esim. *Laulajan ääni sattuu korviin*). Toisaalta kiputilanne voi olla myös varsin staattinen, eli kivun aiheuttaja on fyysisesti kiinni KOKIJASSA (esim. *Hammaskivi myös vihloo koiran hampaita*). Tällöin kivuntuntemus käsitteistetään pysyvänä, kunnes tilanteessa tapahtuu muutos eli kunnes kivun aiheuttaja poistetaan.

Jokaisen verbin osalta aineistossani esiintyi nollapaikkaisia lauseita, joissa verbiin ei liity täydennyksiä. Tällöin huomion ikkunan ulkopuolelle jäävät KOKIJA ja ÄRSYKE, ja huomion ikkunaan nousee vain itse kivunilmaus. Sekä KOKIJA että ÄRSYKE voidaan jättää huomion ikkunan ulkopuolelle, mikäli ne käyvät ilmi keskustelukontekstista tai niitä ei yksinkertaisesti ole. Kiputilanteille, joissa ikkunassa on ainoastaan kivunilmaus, on tyypillistä kipuverbien paratagmamaisuus. Kipuverbejä rinnastetaan tällöin toisiin lähimerkityksisiin kipuverbeihin siten, että toinen kipuverbi täsmentää tai korostaa kipumerkitystä (esim. *jomottaa niin että sattuu*). Verbiparatagmoja voidaan käyttää myös siten, että toinen kipuverbi toimii poissulkemisen kautta täsmentävänä tarkenteena (esim. *ei särje, vaan vihloo*).

Seuraavalle sivulle kuvioon 4 olen tiivistänyt tutkielmani keskeisen annin. Kuvio 4 ilmentää kiputilannekehysten osallistujia ja kipuverbien argumenttirakennetta. Kuvioista käy myös ilmi se, miten muoto ja merkitys eli syntaksi ja semantiikka suhteutuvat toisiinsa tarkastelussani. Kipuverbien argumenttirakenne muodostaa hierarkkisen järjestelmän, joka määrittelee sen, missä sijassa kukin osallistuja esiintyy. Luvussa 5 tekemäni analyysin perusteella kiputilannekehysten ensisijaisin osallistuja on MERONYMINEN KOKIJA eli ruumiinosakokija.

Ruumiinosan ilmaus asettuu siis hierarkiassa ensimmäiseksi ja on etulyöntiasemassa sijanvalinnan suhteen. Näin ollen ruumiinosakokija määrittelee pitkälti sen, minkä muotoisia muita osallistujia kiputilannekehyksessä on mahdollista esiintyä: Esimerkiksi jos MERONYMINEN KOKIJA esiintyy kiputilannekehyksessä partitiivissa, HOLONYMISEN KOKIJAN ei ole mahdollista esiintyä samassa sijassa. Samoin nominatiivimuotoinen ruumiinosakokija estää ärsykesubjektin esiintymisen samassa kiputilannekehyksessä, mutta toisaalta avaa paikan elatiivimuotoiselle ÄRSYKKEELLE, joita ei tosin aineistossani esiintynyt.

Kuvio 4. Kiputilannekehysten osallistajat ja kipuverbien argumenttirakenne.

Yllä olevaa kuviota on mahdollista tulkita yhtäältä syntaksin ja toisaalta semantiikan näkökulmasta. Kiputilannekehyksessä on kaksi osallistujaa, KOKIJA ja ÄRSYKE, jotka voivat esiintyä kuviossa niille osoitetuissa sijamuodoissa ja jotka edustavat verbin argumenttirakenteessa syntaktisissa funktioissa. Toisaalta kipuverbillä on täydennyksiä, joilla on syntaktiset funktiot ja jotka voivat esiintyä tietyissä, kuvion mukaisissa sijamuodoissa ja jotka edustavat merkityksen tasolla semanttisissa rooleissa. Syntaksi ja semantiikka ovat siis

kiinteästi toisiinsa kietoutuneita, eikä niitä ole mahdollista tarkastella täysin toisistaan erillään.

Kuviossa 4 KOKIJA on yhdistetty kiputilannekehykseen tummennetulla viivalla, sillä se on kehyksen olennaisin osallistuja. KOKIJA jakautuu HOLONYYMISEEN ja MERONYYMISEEN, joista huomion ikkunaan nousee useimmiten vain jälkimmäinen. Molempien kokijaosallistujien on mahdollista esiintyä kiputilannekehyksessä myös samanaikaisesti. ÄRSYKE yhdistyy kiputilannekehykseen puolestaan katkoviivalla, sillä sen rooli on huomattavasti KOKIJAA valinnaisempi, eikä kaikissa tilanteissa välttämättä mahdollinen. Esimerkiksi nominatiivimuotoinen KOKIJA voi estää samanmuotoisen ÄRSYKKEEN esiintymisen. ÄRSYKKEEN läsnäoloon vaikuttaa toki myös se, onko kyseessä fiktiivinen vai faktiivinen kiputilanne: mikäli kivuntuntemuksesta puhutaan esimerkiksi mahdollisuuden asteella, ei varsinaista aiheuttajaa voida välttämättä ilmaista.

Vaikka tutkielmani aineisto on rajallinen, analyysini antaa laajan yleiskuvan kipuverbien argumenttirakenteesta sekä kivuntuntemusten käsitteistä nykykielen näkökulmasta. Tutkielmani on joka tapauksessa vain pintaraapaisu kipuverbien syntaksista ja semantiikasta ja jättää mahdollisuuksia myös jatkotutkimukselle. Toistaiseksi kipuverbien tutkimus on rajoittunut synkroniseen nykykielen tarkasteluun, ja uskonkin, että aiheen diakroninen tutkimus valottaisi ilmiön historiaa ja sitä, mitkä seikat ovat vaikuttaneet ilmiön muotoutumiseen ja johtaneet sen nykytilanteeseen.

Aineistoni ei rajaa kirjoittajia alueellisesti, ja oletettavasti viestien kirjoittajia on ympäri Suomea. Suomi24-aineiston puitteissa kirjoittajien murretaustat eivät ole läpinäkyviä, mutta aineistoni antaa viitteitä siitä, että kipuverbien argumenttirakenteeseen liittyy mahdollisesti myös alueellista variaatiota, jota en ole voinut tämän tutkielman puitteissa tarkastella. Ilmiön alueellista vaihtelua olisikin mielenkiintoista selvittää hyödyntäen myös kansanlingvistisiä lähestymistapoja siihen, minkälaiset rakenteet nähdään kielenmukaisina ja mitkä puolestaan kielenvastaisina. Toki olisi mielenkiintoista kerätä kielenpuhujilta dataa myös siitä, miten he itse käsitteistävät eri tavoin kielennettyjä kivunilmauksia.

Lähteet

AINEISLÄHTEET:

SUOMI24 = City Digital Group 2021: *Suomi24 virkkeet -korpus 2001–2020*, Korp-versio [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2021101525>.

MUUT LÄHTEET:

ALHO, IRJA – KAUPPINEN, ANNELI 2008: *Käyttökielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

ETELÄMÄKI, MARJA – HERLIN, ILONA – JAAKOLA, MINNA – VISAPÄÄ, LAURA 2009: Kielioppi käsitteistyksenä ja toimintana: Kognitiivista kielioppia ja keskusteluanalyysiä yhdistämässä. [Grammar as conceptualization and as action: Combining Cognitive Grammar and Conversation Analysis]. *Virittäjä* 113(2). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/4182>. [Viitattu 2.10.2022.]

GOLDBERG, ADELE E. 1992: *Argument Structure Constructions*. PhD dissertation. Berkeley: University of California.

——— 1995: *Constructions : a construction grammar approach to argument structure*. Chicago: University of Chicago Press.

——— 2006: *Constructions at Work. The Nature on Generalization in Language*. New York: Oxford University Press.

——— 2019: *Explain Me This: Creativity, Competition, and the Partial Productivity of Constructions*. Princeton University Press, 2019. JSTOR, <https://doi.org/10.2307/j.ctvc772nn>. [Viitattu 8.4.2023.]

HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HAMUNEN, MARKUS – HUUMO, TUOMAS 2020: Luku 1 Kielitaju kielentutkijan työkaluna. Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne, Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen Menetelmiä I-IV*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2020. Saatavissa: <https://doi.org/10.21435/skst.1457>. [Viitattu 19.1.2023.]

HELASVUO, MARJA-LIISA – HUUMO, TUOMAS 2010: Mikä subjekti on? [On the subject of subject in Finnish]. *Virittäjä*, 114(2). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/4328>. [Viitattu 3.2.2021.]

HUHMARNIEMI, SAARA 2019a: Tunnekausatiivilauseen argumenttirakenne I: NP aiheuttajana. *Virittäjä*, 123(3) s. 373–400. <https://doi.org/10.23982/vir.63416> [Viitattu 22.11.2020.]

——— 2019b: Tunnekausatiivilauseen argumenttirakenne II: Lausemainen aiheuttaja. *Virittäjä*, 123(4) s. 498–514. <https://doi.org/10.23982/vir.88360> [Viitattu 22.11.2020.]

HUUMO, TUOMAS 2006: Näkökulmia suomen kielen aistihavaintoverbeihin. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 52, s. 69–86. Saatavilla: www.emakeeleselts.ee/esa/ESA_52_pdf/Huumo.pdf. [Viitattu 2.10.2022.]

- 2007: Joko lingvistin nojatuoli joutaisi kaatopaikalle? Introspektiolingvistiikan asemasta kognitiivisessa kielitieteessä. *Emakeele Seltsi Aastaraamat 53*, s. 163–180. Saatavilla: https://www.emakeeleselts.ee/wp-content/uploads/2020/06/ESA_53_Huumo.pdf. [Viitattu 16.1.2023.]
- HUUMO, TUOMAS – SIVONEN, JARI 2010: Leonard Talmy – Kognitiivisen kielitieteen klassikko. Haddington, Pentti – Sivonen, Jari (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 19–40. Helsinki: Gaudeamus.
- ISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KANGAS, MILLA 2021: *Kolottaa, jomottaa, kivistää : kipua kuvaavien verbien semantiikkaa*. Suomen kielen kandidaatintutkielma. Humanistinen tiedekunta. Oulun yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202102091120>. [Viitattu 7.10.2022.]
- 2022: *Monenlaista kipua : verbit kolottaa, jomottaa, kivistää ja pakottaa syntaktis-semanttisessa tarkastelussa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Humanistinen tiedekunta. Oulun yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202203291461>. [Viitattu 7.10.2022.]
- KARLSSON, FRED 2013: *Suomen peruskielioppi*. 4., laajennettu ja uudistettu painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 378. Helsinki: SKS.
- KS = Kielitoimiston sanakirja. Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. URN:NBN:fi:kotus-201433. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 10.11.2022. [Viitattu 15.11.2022.]
- KLEMETTINEN, RIINA 2007: *Pieniä kipuja tai suurta tuskaa: kivun kielentäminen kognitiivisessa katsannossa*. Tampereen yliopisto. Kieli- ja käännöstieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- KOLEHMAINEN, LEENA 2010: Sääverbien syntaksia ja semantiikkaa: semanttiset roolit, osallistujien vaihteleva käsitteistäminen ja sääverbien vaihteleva valenssi. [The syntax and semantics of meteorological verbs.]. *Virittäjä*, 114(1). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/4310>. [Viitattu 21.11.2022.]
- KUIRI, KAIJA 2012: *Johdatus semantiikkaan*. Finn Lectura. Helsinki.
- LANGACKER, RONALD W. 1983: *Foundations of Cognitive Grammar*. University of California, San Diego.
- 1987: *Foundations of Cognitive Grammar. Volume 1, Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- 1991: *Foundations of Cognitive Grammar. Volume 2, Descriptive application*. Stanford: Stanford University Press.
- 2008: *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. New York: Oxford University Press. Verkkoersio.
- LARJAVAARA, MATTI 2019: *Partitiivin valinta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

- LEINO, JAAKKO 2010: Adele E. Goldberg – Väitöskirjalla klassikoksi. Haddington, Pentti – Sivonen, Jari (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 71–97. Helsinki: Gaudeamus.
- LEINO, PENTTI 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Suomen kielen kognitiivista kielioppia. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LUODONPÄÄ-MANNI, MILLA – OJUTKANGAS, KRISTA 2020: Laadullinen aineistopohjainen kielentutkimus. Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne, Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen Menetelmiä I-IV*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2020. Saatavissa: <https://doi.org/10.21435/skst.1457>. [Viitattu 27.1.2021.]
- MIKKONEN, INKA 2010: "Olen sitä mieltä, että..." Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi. *Jyväskylän studies in humanities* 135. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- NISKANEN, OSKARI 2021: *Alavatsa särkee ja alapäähän sattuu – Kipuverbien vaihteleva argumenttirakenne nykysuomessa*. Turun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Kieli- ja käännöstieteiden laitos. Kandidaatintutkielma.
- NUMMILA, KIRSI-MARIA – OJUTKANGAS, KRISTA 2013: Pyytämättä ja yllätyksenä. Paratagmakonstruktio 1500–1800-luvun kirjasuomessa. *Sananjalka* 55(1), 73–99. Saatavissa: <https://doi.org/10.30673/sja.86722>. [Viitattu 20.10.2022.]
- NURMINEN, SALLA 2015: *Lauseen aspektin ilmaiseminen suomen kielessä. Tutkimus olla-, tehdä-, ja tulla-verbillisistä tekstilauseista käyttökontekstissaan*. Turun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Kieli- ja käännöstieteiden laitos. Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaine. Väitöskirja.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2010: Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. Haddington, Pentti – Sivonen, Jari (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 41–70. Helsinki: Gaudeamus.
- OJUTKANGAS, KRISTA 2003: Suuntaa ilmaisevat adverbialit, suhdeseäntö ja *käsin*: ikkunointiin perustuva analyysi. *Virittäjä* 107(2), s. 162–184. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/40253>. [Viitattu 21.10.2022.]
- 2005: Viittauskehukset ja tarkastelunäkökulma – Miten sijaintia perusakseleilla kuvataan? *Virittäjä* 109(4), 525–551. Noudettu osoitteesta: Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/40438>. [Viitattu 17.11.2022.]
- 2008: Kielentutkijan mielikuvituksen puute eli mihin todelliseen kielenkäyttöön perustuvaa aineistoa tarvitaan. *Virittäjä*, 112(2), 276. Noudettu osoitteesta: <https://journal.fi/virittaja/article/view/40667>. [Viitattu 16.1.2023.]
- 2012: Ikkuna ulos. Suomen *ulko*-grammit ja huomion ikkunoiminen. *Virittäjä* 116(2), s. 169–197. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/6567>. [Viitattu 21.10.2022.]
- OJUTKANGAS, KRISTA – LARJAVAARA, MERI – MIESTAMO, MATTI – YLIKOSKI, JUSSI 2016: *Johdatus kielitieteeseen*. Sanoma Pro Oy, Helsinki. 1.–5. painos.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne: asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 128. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- PALANDER, MARJATTA 2005: *Morfosyntaksi ja kielenhuolto – kirja- ja puhekielen rajankäyntiä*. Kielikello [verkkójulkaisu]. 1/2005. Saatavissa: <https://www.kielikello.fi/-/morfosyntaksi-ja-kielenhuolto-kirja-ja-puhekielen-rajankayntia>. [Viitattu 13.1.2023.]
- PÖRN, MICHAELA 2001: Valinnaisesti ja pakollisesti valinnaiset tunnekausatiivit ja niiden argumenttirakenne. *Puhe ja kieli* 21 (3), 115–28. Saatavissa: <https://journal.fi/pk/article/view/8050>. [Viitattu 15.3.2023.]
- RADDEN, GÜNTER – DIRVEN, RENÉ 2007: *Cognitive English Grammar*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam.
- REZNIKOVA, TATIANA – RAKHILINA, EKATERINA – BONCH-OSMOLOVSKAYA, ANASTASIA 2012: Towards a typology of pain predicates. *Linguistics*, vol. 50, no. 3, 2012, s. 421–465. Saatavilla: <https://doi.org/10.1515/ling-2012-0015>. [Viitattu 11.1.2023.]
- SAARIKALLE, LASSE 2005: *Kipu kielessä. Kivun käsitteistämisestä*. Helsingin yliopisto. Humanistinen tiedekunta, suomen kielen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- SALOHEIMO, ROOSA 2020: *Adessiivi tunnekausatiivilauseen kokijan sijana*. Helsingin yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Syventävien opintojen tutkielma.
- SEPPÄLÄ, PIIA 2010: *Kautta*-postposition semantiikkaa. *Sananjalka* 52(1), s. 46–66. Saatavilla: <https://doi.org/10.30673/sja.86696>. [Viitattu 17.1.2023.]
- SHORE, SUSANNA 2020: *Lauseita ja vesinokkaeläimiä: Perinteisestä funktionaaliseen lauseoppiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SIIROINEN, MARI 2001: *Kuka pelkää, ketä pelottaa: nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa*. Väitöskirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2002: ”Jopas kortittaa”: Nykysuomen tunnekausatiivilauseen alkuperää jäljittämässä. Herlin, Ilona – Kalliokoski, Jyrki – Kotilainen, Lari – Onikki-Rantajääskö, Tiina (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 210–227. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 869. Helsinki: SKS.
- SIVONEN, JARI 2002: Kognitiivinen näkökulma lähimerkityksisiin paikanmuutosverbeihin. Herlin, Ilona – Kalliokoski, Jyrki – Kotilainen, Lari – Onikki-Rantajääskö, Tiina (toim.), *Äidinkielen merkitykset*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 869. Helsinki: SKS.
- 2007: Aspektin ontologia ja kognitiivinen semantiikka. Mantila, Harri – Karjalainen, Merja – Sivonen, Jari (toim.), *Merkityksen ongelmasta vähemmistökielten oikeuksiin. Juhlakirja professori Helena Sulkalan 60-vuotispäivänä*. Oulu: Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos.
- 2019: Piru se on tuo, ei se ole karhu olemassakhan. Vanhojen kansanmurteiden *olemassa*-adverbiaalin syntaktis-semanttista tarkastelua. *Virittäjä* 123(4), s. 472–497. Noudettu osoitteesta: <https://doi.org/10.23982/vir.59001>. [Viitattu 20.3.2023.]
- SJÖBLOM, PAULA 2006: *Toiminimen toimenkuva : suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot*. Väitöskirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a Cognitive Semantics Vol. 1*. The MIT Press.
- 2007: *Introspection as a Methodology in Linguistics*. Department of Linguistics. Center for Cognitive Science. University at Buffalo, State University of New York. Saatavilla:

<https://www.acsu.buffalo.edu/~talmy/talmyweb/Handouts/introspection2.pdf>. [Viitattu 15.2.2023.]

TARVAINEN, KALEVI 1977: *Dependenssikielioppi*. Helsinki: Gaudeamus.

VILKUNA, MARIA 1989: *Free Word Order in Finnish : Its Syntax and Discourse Functions*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

————— 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. 2. korjattu painos. Helsinki: Edita.

————— 2002: Tunneverbit askarruttavat. *Virittäjä*, 106 (1), 119. Noudettu osoitteesta: <https://journal.fi/virittaja/article/view/40160>. [Viitattu 20.1.2023.]

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>. URN:ISBN:978-952-5446-35-7. [Viitattu 25.3.2023.]

VÄSTI, KATJA 2012: *Verbittömät tapahtumanilmaukset. Suunnannäyttäjinä LÄHDE- ja KOHDE-konstruktio*. Oulun yliopisto. Väitöskirja.